

Štev. 9

XXIX.

9. maja
1991

Cena: 17 din

YU ISSN 0353-4405

TV-15 je oznaka za osrednjo partizansko kurirsko postajo v Občicah v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

V soboto, 27. aprila 1991, smo se po vsej Sloveniji slovesno spomnili petdesete obletnice ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Osrednjo prireditev je predstavljalo veliko vseslovensko zborovanje na Trgu revolucije v Ljubljani, ki je bil skoraj premajhen, da bi sprejel vse udeležence.

Zbrani petdesettisočglavi množici, v kateri je bilo veliko nekdanjih borcev, sta spregovorila predsednik ZZB NOV Slovenije Ivan Dolničar in član predsedstva Republike Slovenije Ciril Zlobec.

Prireditve se je nadaljevala s koncertom pevskih zborov v Cankarjevem domu, kjer je bila zvečer tudi slovesna akademija, na kateri je govoril predsednik predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan.

Prireditve ob obletnici ustanovitve OF pa so se v soboto začele s tradicionalnim Pohodom po poteh svobodne Ljubljane, na katerem je sodelovalo deset tisoč pohodnikov. Množični del pohoda, ki je navadno ob dnevu osvoboditve so letos izjemoma pripravili že prej. Tekmovalni del te prireditve pa bo danes, to je v četrtek, 9. maja 1991, popoldan, tako kot že vsa leta po ljubljanskih ulicah.

Včeraj, 8. maja 1991, je bila na Orlah komemoracija, s katero so se spomnili vseh padlih za osvoboditev Ljubljane.

Slavnostni govornik na zborovanju ob petdeseti obletnici ustanovitve OF je bil predsednik ZZB NOV Slovenije Ivan Dolničar

Ponosni smo, da smo se odločili pravilno in pošteno

Spoštovane tovarišice, spoštovani tovariši, aktivisti Osvobodilne fronte, borci enot narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, interniranci, izgnanci, zaporniki, vojni ujetniki in vsi, ki ste trpeli zaradi fašističnega preganjanja; dragi rojaki iz Koroške, Furlanije in Julijske krajine, soborci in predstavniki iz drugih republik Jugoslavije, predstavniki Jugoslovanske ljudske armade, protifašistični borci iz Italije in Avstrije, spoštovani predsednik Predsedstva Republike Slovenije in drugi predstavniki slovenske oblasti, predstavniki političnih strank, družbenih organizacij in društev ter vsi, ki ste se tu zbrali iz spoštovanja do zgodovinske odločitve slovenskega naroda pred petdesetimi leti, da se upre fašističnim zavojevalcem – lepo pozdravljeni!

Šestega aprila 1941. leta so oborožene sile nacistične Nemčije in fašistične Italije, ob podpori in sodelovanju so-

sednjih držav Madžarske, Romunije in Bolgarije, napadle kraljevino Jugoslavijo. Dvanajstega aprila je vojska kraljevine Jugoslavije kapitulirala, država pa se je že pred tem sesula. Državno ozemlje so si razdelile štiri okupacijske sile. Ozemlje Slovenije so si prilastili tretji nemški rajh, kraljevina Italija in regentska Madžarska.

Slovenskemu narodu je bilo namenjeno izničenje. Vendar se ni prepustil kapitulantskemu razpoloženju svojih »narodnih voditeljev« in pravkov predvojnih režimskih strank. Med zavednimi, protifašistično razpoloženimi Slovenci se je že nekaj dni po zasedbi in razkosanju Slovenije začelo snovanje gibanja, ki bi v sebi združilo vse narodno zavedne in svobodoljubne sile slovenskega naroda, ne glede na njihove svetovnonazorske, politične, verske in druge opredelitve, s programom za organiziran in odločen odpor proti okupaciji.

Tej življenjski nuji se niso odzvala vodstva predvojnih političnih strank. Le predstavniki krščanskih socialistov, naprednega krila sokolske organizacije, komunistične partije in kulturnih delavcev so se sestajali in dogovarjali za ustanovitev takšnega gibanja. Izoblikovali so kratek, vsem razumljiv program kot temeljno zasnovo za zgodovinsko odločitev slovenskega naroda za oborožen odpor proti okupatorjem in njihovim nakanam. Iz takšnega programa se je porodila in razvila Osvobodilna fronta slovenskega naroda.

Slišali smo že besede Josipa Vidmarja, s katerimi je na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju porajal, zakaj se je Osvobodilna fronta odločila za težko pot oboroženega boja s silami okupatorjev. »Izbrali smo pot časti, ker smo dobobra premislili pot sramote.« To so besede pokončnega moža, še vedno žive priče in aktivnega udeleženca tega zgodovinske-

ga dejanja. Besede, ki jasno povedo, kakšna sta bila smisel in namen nastanka Osvobodilne fronte.

Zgodovinsko dejstvo je, da je pobudniško in povezovalno vlogo med ustanovnimi skupinami Osvobodilne fronte opravila Komunistična partija Slovenije. In tudi njeno, sicer maloštevilno, vendar v ilegalnem delovanju preizkušeno članstvo, je bilo med prvimi organizatorji osvobodilnega gibanja in med prvimi borci partizanskih enot. To je bilo možno, ker so se, za razliko od komunistov v nekaterih drugih deželah, slovenski komunisti že ob nastopu nacifašistične nevarnosti in groženji odločili za obrambo svobode svojega naroda. Res pa je tudi, da klic k uporni ne bi uspel, če ne bi naletel na odmev v vseh slojih slovenskega prebivalstva. Sprejem in množična podpora programu Osvobodilne fronte sta omogočila, da smo se Slovenci, prvi v zasedeni Jugoslaviji in med prvimi

Iz vsebine

2.–3. stran: Načrtovali so uničenje Slovencev

7. stran: Zvezna dogajanja v Beogradu

10. stran: Kurdi – najnovejša slaba vest človeštva

11. stran: Težave pri nastajanju Enciklopedije Slovenije

To niso več besede – to so človeška življenja!

Kdor danes še razmišlja tako, kot da nas vse skupaj nič več ne zadeva, ker itak odhajamo, je ali popolnoma zakrnel ali pa pokvarjen. Zdaj namreč ne gre več za golo besedovanje, kdo je prvi začel in kdo komu kaj sugerira, oziroma, kdo je kaj na Balkanu; zdaj so začela padati človeška življenja! In prav vseeno je, ali temu rečemo že državljanska vojna ali pa morda libanonizacija Jugoslavije. Dejstvo je, da so se začeli ljudje pobijati in še bolj grozljivo je to, da so se začele pobijati med seboj tudi mlade generacije, kar nam govori o tem, da gredo stara sovraštva, kljub vsem našim šolam bratstva, iz roda v rod!

Zdaj lahko upamo le še na tisti temeljni humanizem, ki smo ga vgrajevali (z vsemi napakami in strupotmi) v rodove mladih potom, ko je bila morija druge svetovne vojne za nami. V tej črni podobi jugoslovanske stvarnosti mora človek poiskati zadnje srage optimizma neke iz korenin, saj bi nam sicer bilo težko preživeti.

Podobe razmesarjenih redarstvenikov, pravijo kolegi, ki so bili na tiskovni konferenci, so strašen alarm, ki pa ni bil dovolj močan argument za to, da bi bedno predsedstvo Jugoslavije izreklo jasno in glasno besedo zgražanja! Vsi ti podtalni tokovi levantinskih pregovarjanj, tehtanj, preračunavanja, razmejevanj in pozivov na nož pa, kot vemo, niso nič drugega kot brisanje pravih sledi izvirnega greha – razsute in propadle ekonomije, ki razjarjene množice s praznimi želodci dviguje v dejanja obupa in lažnega upanja v imaginarne ve-

ličine, ki se iz bajk in pravljic o nekdanji mogočnosti skušajo prebiti v stvarnost nekega drugega sveta.

Kaj naj še človek reče o teh žalostnih dneh za Jugoslavijo in Slovenijo? Morda samo to, da nobena, še tako rožnata očala, ki bi si jih morebiti radi nadeli mi Slovenci v tem hipu, ne bodo naše dežele naredila nič lepše, če ne bomo tudi mi s svojimi dejanji in svojim razumnim ravnanjem prispevali svojega deleža k umirjanju jugoslovanske krize. Treba je namreč vedeti, da v zunanjem svetu računov in kalkulacij ni prijateljev, so le malce manj in malce bolj naklonjeni.

Je lahko vojska porok miru? Morda se bo pri nas zgodil čudež. Dejstvo pa je, da vojska vsaj za daljši čas nikjer in nikoli, odkar obstaja človeški rod, ni bila zagotovilo miru. Bilo bi dokaj preprosto, če bi se dalo mir zagotavljati kar tako, z vojaki, ki se postavijo v vrsto (ali v tanke) in ne pustijo razjarjene množice čez. Toda množice preplezajo tanke (Split) in kmalu začno po zraku leteti neidentificirani naboji in začno padati nedolžna mlada življenja. Smrtim sledijo pogrebi, zastave čez krste in govori o rodoljubju, klici na maščevanje in... kdo ve, kje bi se ustavil ta krvavi ples, če človek vendarle ne bi verjel v vse dobro, kar so nam polagali ob zibel naši starši in dedje, kar so nas učili učitelji in modri ljudje. Morda bo humani glas hrvaških Srbov in Hrvatov storil prav to? Upajmo. In ne delajmo se, kot da nas vse skupaj nič ne briga.

B. Ž. J.

v Evropi, začeli organizirano upirati mogočnemu vojaško-policijskemu stroju nacifašizma. To se je zgodilo še pred napadom na Sovjetsko zvezo in pred ustanovitvijo zavezniške protihitlerjevske koalicije.

Samo organizirane in zavestno udeležene priprave, ki so v času obupa in razočaranja, v času brezpravja in najhujšega nasilja, spodbujale ponos in pogum ter vlivale ljudem samozaupanje in vero v svojo moč, so lahko zagotovile in omogočile uspešen odpor. In to v izjemno neugodnih geografsko-političnih, vojaško-strateških in okupacijskih pogojih slovenskega prostora.

Zato 26. oziroma 27. april, ki ga tradicionalno praznujemo, ni le dan ustanovitve Osvobodilne fronte. Ta datum označuje hkrati začetek organiziranega odpora proti genocidnim nameram fašističnih okupatorjev zoper slovenski narod, pa tudi nadaljevanje protifašističnega boja, ki so ga že veliko prej začeli primorski in koroški Slovenci. Iz tega odpora in boja se je razvilo mogočno narodnoosvobodilno gibanje. Vanj so se vključevali Slovenci na celotnem narodnostnem ozemlju in s tem uresničevali stari sen o združenji Sloveniji. To gibanje je bilo sestavni del osvobodilnega boja vseh na-

rodov Jugoslavije, samostojen člen odporniškimi gibanj v državah podjarmljene Evrope in zvest zaveznik naprednih sil v svetovni protinacifašistični koaliciji.

Slovenci smo vse do usodnega 1941. leta v očeh drugih veljali za narod brez državnike in vojaške tradicije, saj smo se vedno – celo takrat, ko so naši očeti pri Dobrodo bruhanli slovensko zemljo – vojskovali za tujca. V boju za svojo svobodo pa je slovenski človek v razmerah najtežje okupacije dokazal, kaj zmore. Poleg poguma, vojaških veščin in nadčloveške vzdržljivosti je izpričal tudi neizmerno iznajdljivost in ustvarjalnost. O tem govore ilegalne tiskarne, partizanske bolnišnice, delavnice, orožarne, sistem kurirskih zvez, tiskanje lastnega denarja, kulturna ustvarjalnost – gledališka, glasbena, likovna, literarna in tako naprej. V narodnoosvobodilnem boju je slovenski narod ustvaril svojo osvobodilno vojsko in postavil temelje celotnega slovenskega državnega ustroja. Vse to je bilo možno doseči zato, ker je bil osvobodilni boj vsenarodno dejanje, saj so se vanj vključevali resnični domoljubi iz vseh socialnih slojev prebivalstva, od izobražencev vseh poklicev, zdrav-

Nadaljevanje na 4. strani

Okrogla miza o začetkih vojne in delovanja OF na Slovenskem, o razmerah in objektivnih pogojih za vseljuski odpor, o vzrokih za drugačne poglede in drugačna ravnanja ter o izdajstvu

Načrtovali so uničenje Slovencev

Sodelovali so: dr. Dušan Biber, dr. Tone Ferenc, dr. Milan Ževart in magister Božidar Mlakar

Nase spoštovane goste smo povabili, da bi se pogovarjali predvsem o začetkih druge svetovne vojne na slovenskih tleh, seveda z najrazličnejšimi oziri na dogajanje v celotni Jugoslaviji, v takratni Evropi in svetu. V krogu strokovnjakov smo želeli, ob petdesetletnici ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda in obletnici začetka ljudskega odpora na Slovenskem, spregovoriti s pomočjo stroke, ne nazadnje tudi v luči današnjih novih vprašanj, ki se za to obdobje pojavljajo v družbi in z željo, da bi lahko na nekatere provokacije odgovorili z zgodovinskimi dejstvi, ne pa s politikantskim, za trenutno rabo konjunkturalnim klepetom pro et contra.

Ker je bil te dni ravno aktualen zgodovinski diskurz, ki smo si ga tudi Slovenci lahko ogledali na televizijskih ekranih, ko je dr. Franjo Tuđman govoril o začetkih druge svetovne vojne, smo našim sogovornikom najprej postavili vprašanje iz tistega (Tuđmanovega) sklopa. Hrvaški predsednik je namreč med drugim dejal, da se je Slovenija odcepila od Jugoslavije že tistega dnevnega leta 1941, pred začetkom druge svetovne vojne.

Dr. Biber: Narodni svet Slovenije je po umiku kraljeve jugoslovanske vojske prevzel vso oblast, ni pa razglasil odcepitev Slovenije ali razoroževal jugoslovanske vojske.

Dr. Ferenc: Ne vem, kaj vse piše in kaj vse je dr. Tuđman izjavil novinarjem. Ampak, v televizijskem pogovoru, moram reči, ni bil slab.

TV-15: Se strinjate z njegovimi ugotovitvami o predvojnem stanju v Jugoslaviji, ko omenja razmerje sil in tudi razlaga, kaj bi se utegnilo zgoditi, če bi takratni pomembni jugoslovanski politični akterji ravnali drugače, kot so?

Dr. Biber: Zgodovinarji ne moremo ugibati, kaj bi bilo, če bi bilo, marveč moramo ugotoviti, kaj in zakaj se je tako zgodilo.

TV-15: Vendar hrvaški predsednik, ki je tudi zgodovinar, zanimivo odgovarja na vprašanje, zakaj so Hrvati na začetku vojne ravnali tako, kot so in zakaj se je z Mačkom zgodilo tako, kot se je. Splošni zgodovinski učeniki malo govorijo o tem.

Dr. Biber: Upoštevati morate, da o sporazumu Cvetković-Maček ne debatirajo le v zgodovinski literaturi, ampak se že dolgo prej v politiki. V znanosti se o tem razpravlja zlasti od doktorske disertacije akademika Ljube Bobana 1965. leta naprej. Osnovna politična teza, ki se je razglašala že od leta 1941, je bila, da Jugoslavija ne bi bila tako hitro poražena, če bi ne bilo hrvaške izdaje. Torej tudi ne bi bilo genocida nad srbskim narodom in – sedemindvajseti marec naj bi bil herojsko dejanje Srbije. Danes pa, kot že pod Nedičevno vlado in nemško okupacijo, obtožujejo Angleže! Konec leta 1941 je Dušan Simović uradno predlagal britanskemu zunanjemu ministru Ednu, naj britanska letala bombardirajo Zagreb, kar je Britance zgrozilo...

Cela vrsta stvari, sedanjih političnih sporov, ki imajo na zunaj drugačne predznake, je pogojena s hrvaško-srbskim sporom.

Dr. Ferenc: Kar zadeva očitke, da bi bila Slovenija separatistična še pred letom 1941, nimamo zgodovinskih virov, ki bi to potrjevali. Obstaja pa vir o aktivnostih na predvečer italijanskega napada na Jugoslavijo, ko sta bila dva slovenska politika v Beogradu pri odpravi poslova slovaške države in sta mu rekla, da vesta, da bo prišlo do vojne z Jugoslavijo, da Slovenci ne bi želeli deliti usode Srbov in da bi želeli imeti nekakšno svojo državo pod nemškim protektoratom. To je edini vir s časa tik pred nemškim in italijanskim napadom na Jugoslavijo, ki ga poznam. Mislim, da je to tisto stališče, ki je potem predstavnik narodnega sveta, se pravi – dr. Natlačena – vodilo, da so se šli v Celje najprej pogajati z Nemci, naj bi nemška vojska okupirala celo Dravsko banovino, da bi le-ta ostala kot ena upravna enota in bi dobila avtonomijo pod nemškim varstvom. Niso uspeli – ker je Hitler v tem času že sklenil razbiti Slovenijo. Do takrat je namreč že imel natančne zamisli o tem, kaj si bo vzel sam in kolikšne dele Jugoslavije bo dal drugim partnerjem v trojnem paktu. Znanе so njegove smernice za razdelitev Slovenije z dne 3. aprila 1941. leta, ki so bile potem 12. aprila (1941) še nekoliko širše ponovljene. Dokumenti o tem obstajajo in so bili že tudi objavljeni.

Dr. Biber: To bi le še dopolnil: gre za poročilo odpravnik poslov nemškega poslanstva Feineja, ki se je pogovarjal s slovaškim predstavnikom. Ta ga je obvestil o obisku dr. Kulovca in dr. Kreka. Dokument je že davno objavljen v uradni zbirki »Akten zur deutschen auswärtigen Politik« in ni noben avtoritativni dokument. V nekaterih zbirkah dokumentov, objavljenih v Beogradu, pa so uredniki izpustili trditve obeh slovenskih politikov, da bi ju Srbi ubili, če bi zvedeli za omenjeni pogovor s slovaškim diplomatom. Ne smemo pozabiti, da si je Simović takrat prizadeval poslati v Berlin zunanjega ministra Nunčiča, v Rim pa podpredsednika Slobodana Jovanovića. Simović je uradno potrdil veljavnost pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu in puč razglasil za povsem notranjo zadevo. Ni sprejel pobude za Edenov obisk v Beogradu, s Sovjetsko zvezo pa je uspel skleniti le pakt o prijateljstvu in nenapadanju. Kulovec in Krek stik s slovaškim poslani-

dr. Tone Ferenc

kom si lahko razlagamo kot sondiranje po precej nezanesljivi, posredni poti, brez učinka.

Tako je Tuđmanova trditev, da se je Slovenija že pred Hrvaško odcepila leta 1941 – iz trte izvita. Razumem politične potrebe, vendar mislim, da je potrebno o tem razmišljati predvsem kot zgodovinar, manj pa kot partner v sedanjih pogovorih jugoslovanskih politikov.

TV-15: Lahko ob tem zgodovinarski delež ohrani svojo avtonomijo?

Dr. Biber: Zgodovinarji, ki postanejo državniki, se z zgodovino navadno nimajo več časa ukvarjati. Upajo pa, da bodo zgodovino soustvarjali. Kako jim to uspe, je seveda vprašanje.

TV-15: Raznarodovalni element (bodočega okupatorja), ki se je kazal še pred zasedbo Slovenije, je bil element, ki ga je komunistična partija Slovenije upoštevala, ko je organizirala skupno fronto. Se pa v današnjem času, ko se ustanavljanju skupne protifašistične fronte pritika precej negativnih predznakov, pogosto pozablja ravno na to pomembno dejstvo, ki za druge evropske države in narode ni bil tako usoden, oziroma, nekaterih sploh ni prizadeval. Ali morda temu ni tako?

Dr. Ferenc: Nekateri nemški krogi (sem vštavam nemške kroge v Avstriji in Nemčiji) se v času med obema vojnima slovenskemu ozemlju nikoli niso odpovedali. To so bili revanšistični krogi, ki so smatrali za pravico, da se slovensko ozemlje, ki je bilo nekoč pod Avstrijo, ponovno priključi Avstriji – in po letu 1938 k Nemčiji. To so vedno znova ponavljali tako v člankih, kot tudi v knjigah in razpravah. Leta 1940 so v Gradcu in Celovcu celo izdelali posebne spomence o spremembi severnih meja Jugoslavije. V Gradcu so zahtevali, naj se k Nemčiji priključi vsaj spodnještajersko Podravje, če že ne vse ozemlje do Celja in tudi južneje, celo do Save – kar je pomenilo vso slovensko Štajersko. V Celovcu pa so izdelali spomence z zahtevo po priključitvi teh obmejnih srezov ali okrajev: radovljiskega, kranjskega in kamniškega. Poznamo tudi osnutek neke spomenice, ki je terjala priključitev h Koroški cele Kranjske – z izjemo Krškega polja, ki pa naj bi se priključilo Spodnji Štajerski. H Koroški naj bi se priključili zahodni del slovenske Štajerske – Savinjska dolina, Šaleška in Mislinjska dolina. Te spomence so bile pri nas že tudi objavljene.

dr. Milan Ževart

Dr. Ževart: S tem v zvezi se postavlja še eno vprašanje. Ko je šel Natlačena v Celje, kjer se je sestal z generalom Hubertom Lanzom – ali mu niso bile znane nemške namere? Kako je sploh lahko upal na kakšen uspeh? Ko je vendar že bilo vse določeno!

Dr. Biber: Očiten je bil namen spraviti vse Slovence pod streho enega okupatorja. Nemški general je poročal o pogovoru z Natlačenom in dobil iz Berlina takoj negativen odgovor. Že pred napadom na Jugoslavijo so v vojaških obveščevalnih krogih zatrjevali, da se namerava Korošec, ker je katoliški duhovnik, nasloniti na Italijo in da se dogovarja s pomočjo Vatikana. Krožile so govorice, potrjene tudi v nemških virih, da je skušal poleti 1940. incognito priti na Slovaško na pogovore s predsednikom Tisom. Knez Pavle pa je pri britanskem poslaniku Campbellu zatrjeval, da po preverjenih virih obstaja dogovor med Moskvom in Berlinom, po katerem naj bi imeli trockisti proste roke zahodno, stalinisti pa vzhodno od Drine. Ni izključeno, da so dr. Korošec in njegovi razmišljali nekako takole: Če bo Evropa razdeljena na interesne sfere med Hitlerjem in Stalinom, bi bilo bolje biti pod Hitlerjem kot pod Stalinom. Seveda o tem ni nobenih primarnih virov.

Znani pa so načrti, da bi Korošec postal ministrski predsednik namesto Cvetkovića. Nemški poslanik Viktor von Heeren je priporočil, naj nemški tisk ne zavzame negativne stališča do takšne kombinacije; ne glede na vse nemške pripombe glede dr. Korošca, zlasti glede njegove manjšinske politike, so vendarle ocenjevali, da bo dr. Korošec iz državniške preračunljivosti v največji možni meri usklajil jugoslovansko politiko intresu nemškega rajha.

Mag. Mlakar: V zvezi s politiko bana Natlačena in sploh »naših« voditeljev ob napadu na Jugoslavijo mislim, da je šlo za tipično meščansko politiko, ki si je tedaj s klasičnimi sredstvi prizadevala rešiti, kar se je pač rešiti dalo, misleč pri tem dejansko na korist in usodo slovenskega naroda, ob tem pa seveda tudi na svojo korist in usodo. Stega vidika bi jaz omenjeno Natlačenovo akcijo ocenil kot dobro, z vidika, da

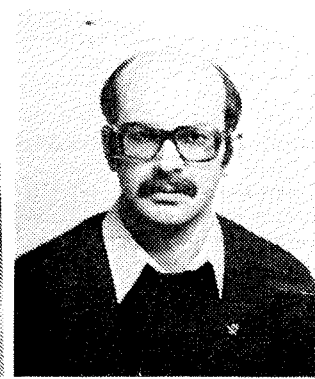
dr. Dušan Biber

je skušala vnesti neko jasnost v položaj Slovenije. Pri tem je verjetno Natlačena vedel za vsaj generalne črte nacistične politike do Slovencev. Politika je pač umetnost možnega in treba je poskusiti. Dodati pa je treba, da tudi, če bi njegova akcija rodila kakšne sadove, bi to bila pač blede in zasilna rešitev, spet z vidika splošne nacistične politike do Slovencev. Seveda so vse to predpostavke, na ta način pa bi se zgodovinarji pravzaprav sploh ne smeli pogovarjati.

Dr. Biber: K temu bi pripomnil, da je del Slovenske ljudske stranke v Londonu, seznanjen s poročilom dr. Natlačena, imel o njem nekoliko slabše mnenje. Mislim, da je dr. Kuhar pripomnil, da če so kje politične vice za grešnike, potem bi moral prav gotovo priti Natlačena tja.

Dr. Ferenc: Dobro, zdaj bom pa še jaz postavil vprašanje. Morda bo nanj odgovoril dr. Biber. Glede na to, kar je pripravljala slovenskemu narodu zlasti nemški okupator, zakaj so iskali to možnost, da bi Dravska banovina ostala skupaj ravno pri Nemcih, ne pa pri Italijanih? Potem se je pokazalo prav nasprotno, da je bil nemški okupator hujši od italijanskega (kratkoročno – saj dolgoročno gledano bi se Slovincem najbrž tudi pod Italijani godilo enako). Ali je bilo vse to zato, ker so vedeli, da ima nemški okupator, torej Hitler, moč in vpliv pri tej delitvi interesnih sferh, se pravi, jugoslovanskega ozemlja in jih je na drugi strani od Italije odvrčal odnos fašizma do primorskih Slovencev?

Mag. Mlakar: Šlo je očitno tudi za naivna in utopična stališča. Vodstvo SLS že prej ni videlo nekega jasnega izhoda iz splošnega slabega položaja, v katerem se je tedaj nahajal slovenski narod, posebej še, ko je po smrti Antona Korošca ostal brez močnega voditelja. V Jugoslaviji je stranka upala (in to precej trezno), da bo dobila tisto, kar so Hrvati dobili s pogodbo Cvetković-Maček. Zmeraj je namreč bila na avtonomističnem stališču, a dogodki so jo pač prehiteli. Vplival je mogoče tudi določen psihološki element, ki ga je bilo tedaj med širokimi plastmi Slovencev nedvomno čutiti (in politika navsezadnje odraža stanje in stališča med Slovenci). Gre za zavračajoče oziroma vzvišeno stališče do Italijanov, po drugi strani pa spoštovanje in strahospoštovanje do Nemcev. Žive so bile tudi reminiscence, nostalgija za staro Avstrijo, spomin na nekdanji red in stabilnost in drugo. Na Štajerskem se je to pokazalo, a tudi na Dolenjskem ob okupaciji v obliki raznih manifestacij. Menda so v Beli krajini zbrali celo tisoč podpisov za to, da bi

mag. Boris Mlakar

se priključili k rajhu...

Dr. Biber: Ne pozabite demonstracij v Trebnjem z zahtevo, naj Dolenjsko zasedejo Nemci! Mussolini je terjalo tem poročilo. Da bi bila Slovenska ljudska stranka ali narodni svet v celoti bolj navdušena za priključitev k Nemčiji in kaj da so ob tem razpravljali, ne vemo. Teh virov ni.

Mag. Mlakar: Rekel bi še nekaj v zvezi z vašim temeljnim vprašanjem, ki je pravzaprav sprožilo to našo razmeroma podrobno razpravo. Če bi naši politiki, klerikalni in liberalni vedeli, kakšna bo nacistična politika čisto konkretno – do Slovencev na Štajerskem in na Gorenjskem, menim, da ne bi šli v takšne poskuse. Jasno pa je, da je stališče nacističnega okupatorja do slovenskega naroda, ki je bilo zaničujoče in že praktično uničujoče, narekovalo določeno protistališče. In tu zdaj lahko nadaljujemo.

TV-15: Prav to postavljam kot vprašanje. Ali ni odkrita težnja k uničenju naroda kar največji argument za vsakršni narodov odpor? Dandanes nekateri stvari obračajo na glavo. Od vas, kot dolgoletnih raziskovalcev novejših slovenske zgodovine, pričakujem tudi odgovor na vprašanje, ki bi zadostilo nekaterim današnjim »nakladanjem« in ugrabljanjem o morebitnih takratnih drugačnih možnostih za preživetje večjega števila Slovencev v drugi svetovni vojni. Če bi ne bila organizirala Osvobodilne fronte slovenska komunistična partija, ali je bila še katera druga sila takrat na Slovenskem sposobna aktivirati široke ljudske množice, pritegniti stranke, intelektualce in vse tiste ljudi, ki so bili v danem trenutku kredibilni v svojih domačih okoljih?

Dr. Ferenc: Temu bi jaz dodal še eno vprašanje: poglejmo najprej bolj temeljito sklop vprašanj okrog 6. aprila in potem segajmo v kasnejši čas. Postavil pa bi vprašanje zlasti tistim, ki bolj razmišljajo o tem predhodnem obdobju!

Nacisti so vendar to, kar so pripravljali za slovenski narod v letu 1941, počenjali na Poljskem že v celem letu 1940 in že jeseni 1939. leta. O tem, kaj se s strani nacizma pripravljalo slovanstvu, se je vendar že nekaj vedelo?! Tu je bila knjiga Hermana Rauschniga »Moji pogovori s Hitlerjem«. Ta knjiga je bila prevedena...

Dr. Biber: ...In prepovedana...

Dr. Ferenc: Zakaj takšno početje nacistov na Poljskem (pa tudi v francoski Alzaciji in Lotaringiji – čeprav ne v takš-

ni meri), ki se je potem dogajalo s Slovenci na spodnjem Štajerskem in na Gorenjskem, ni bilo znano politikom? Morda bo dr. Biber vedel, kakšna je bila tisti čas politika javnega obveščanja. Sam menim, da so bile neke ovire...

Dr. Biber: Problem bi postal v širši jugoslovanski in evropski okvir. Danes se skuša v Srbiji predstaviti 27. marec kot dogajanje, ki da je bilo navsezadnje proti interesom srbskega naroda, ki da je pripeljal do razbitja Jugoslavije...

Sicer bi lahko Jugoslavija ostala nevtralna in bi ji bile prihranjene vojne grozote, vstaja in partizanska zmaga. Na Hrvaškem pa poudarjajo, da so skušali organizatorji puča predvsem obračunati s sporazumom Cvetković-Maček. Ko pa je Simović v svojo vladu vključil hrvaške in slovenske ministre prejšnje Cvetkovićeve vlade, so nezadovoljni oficirji pripravljali nov puč. In tega niso utegnili izvesti, ker je Hitler medtem napadel Jugoslavijo.

Na prvi okrogli mizi jugoslovanskih in britanskih zgodovinarjev leta 1976 je pokojni Hugh Seton-Watson razvil zanimivo tezo, pravo duhovno gimnastiko. Menil je, da če ne bi bilo puča, bi Jugoslavija sicer res ostala nevtralna v vojni z Grčijo, vendar bi knez Pavle moral popustiti novim nemškimi pritiskom. Po napadu na Sovjetsko zvezo bi prišlo tudi v Jugoslaviji do vstaje, ki bi jo verjetno vodili isti komunistični voditelji. Toda tako kot bolgarski komunisti bi imeli proti sebi celoten aparat jugoslovanske države. Jugoslavijo bi potem osvobodile čete Rdeče armade, na oblast bi prišli isti voditelji, vendar bi jih ustoličili Rusi. Tako se ne bi bilo moglo upreti Stalinu, kakor je leta 1948 storil Tito. Pučisti 27. marca 1941. tega seveda niso mogli vedeti, omogočili pa so kasnejšo neodvisnost Jugoslavije. Osnovna teza, ki se nam danes vsiljuje v dnevni politiki, je: OF je bila komunistična organizacija, komunisti so izrabili narodnoosvobodilni boj za vzpon na oblast, izvedli so boljševiško revolucijo, s katere ostanki se spopadamo še zdaj... njim so se uprli Slovenci, imenovani kot belogardisti, oziroma domobranci; ...ni jim preostalo drugega, kot da so vzeli v roke nemški nož...

Danes naj bi bili oni moralni zmagovalci, partizani pa naj se pred smrtjo vsaj opravičijo za vse, kar so naredili... potem jih bodo morda pokopali (ob manjši udeležbi svojcev) s sodeležbo stroškov pogreba... V resnici pa gre pri Osvobodilni fronti, oziroma pri osvobodilnih frontah sploh, za uresničenje zahteve francoskih socialistov (še v demonstracijah na pariških ulicah); levica mora skupaj z demokratičnimi strankami proti desnici, ki paktrira s fašizmom. Fašizem je največja nevarnost. Od tod ideja ljudske fronte, ki jo je na 7. kongresu Kominterni zamenjala z naprednim bojem, ponovno pa uveljavila po 22. juniju, po Hitlerjevem napadu na SZ.

Osvobodilne fronte v Sloveniji je bila res edinstvena. Številčno so bili v njej komunisti nepomembni. Imeli pa so ilegalne organizacije in izkušnje, potrebne za akcijo. Po ocenah zavezniškega političnega obveščevalnega centra na bližnjem vzhodu so šli komunisti naravnost v samomorilsko akcijo, saj so izgubili večino svojih kadrov. Le-te so potem nadomestili slovenski liberalci in Sokoli ter deloma tudi krščanski socialisti.

Dr. Ferenc: Nacisti so to, kar so pripravljali slovenskemu narodu, počeli na Poljskem že 1939. leta. Nismo še odgovorili na vprašanje, ali je bilo to znano našim takratnim politikom.

Dr. Biber: Rauschnigovi »Pogovori s Hitlerjem« so bili prepovedani, vsebino te knjige pa je prav gotovo prav dobro poznal dr. Korošec in še marsikdo drug v Sloveniji. Prepoved knjige pa naj bi olajšala odnose s tretjim rajhom v tistem času. Če so si bili slovenski klerikalni in tudi liberalni politiki o nevarnosti nacizma za slovenski narod na jasnem, pa to še ne pomeni, da bi bili vedeli, kako naj se zoper to nevarnost zavarujejo, ker so se počutili v celotnem, tudi jugoslovanskem kontekstu neobgljeni; računali so samo na to, da bodo s spretnim manevriranjem ostali zunaj vojne. To je bil njihov glavni cilj.

Mag. Mlakar: Ali pa, če že pride do vojne in (o čemer smo prej govorili), do razkosanja Jugoslavije, da bi v tistih okoliščinah iztržili, kar bi se po njihovem največ dalo. Drugo vprašanje, ki ste ga zastavili, je bilo, kakšne možnosti so še bile, kakšne variante v tem odporniškem gibanju, ki je neka logična reakcija na okupacijo in na uničevalno okupatorsko stališče ter ravnanje.

Če pogledamo po Evropi, vidimo celo mavrico različnih odporniških gibanj, odpornišstva in stališč do okupatorja – ob tem pa tudi celo mavrico sodelovanja z okupatorjem. Od boja za življenje in smrt, ki bi ga postavil v Jugoslavijo in v dele SZ, do drugega konca, kjer so prebivalci nudili le nekakšen moralni odpor. Na Danskem, na primer, pa se kaže odpor samo s kakšnimi letaki in podobnim. To so seveda pogojevale tudi različne okoliščine, različna politika okupatorja, različna predzgodovina, struktura družbe v okupirani državi in predvino stališče do bodočega okupatorja. Različni so bili odnosi do nacizma in do Hitlerja, pa geografske okoliščine...

Če pogledamo, s kom bi se slovenski položaj še najlažje primerjal, se zdi, da po politiki okupatorja, s Poljsko. Vendar ne povsem, ker so imeli nacisti do Slovencev izrazito uničevalen odnos, saj so sploh zanikali obstoj slovenskega naroda. In naredili so prav vse, da bi tudi realno stanje v kar najkrajšem času izenačili s svojim stališčem. S Poljski je bilo drugače: tudi z njimi so grdo delali, vendar niso imeli v načrtu, da bi jih v najkrajšem času uničili, ker je bil to zanje tudi prevelik zalogaj. Zdi se mi, da je zgodovinsko gledano naš takratni položaj še najbolj primerljiv s Čehi. Vendar je bil pri njih prav v pogledu odpornišstva spet drugačen. Tamkajšnja oblika odpornišstva je bolj v obliki ilegalnih organizacij. Hipotetično bi rekel, da so delovale nekako tako, kot bi utegnile delovati odporniška organizacija, ko jo je Slovenska ljudska stranka formirala po okupaciji – Slovenska legija – ki je bila ustanovljena približno takrat kot protimperialistična fronta. Ni še bilo napada na SZ, KP je še »mirovala«, pa vendar so že ustanovili Slovensko legijo. Šlo je torej za nek projekt ilegalnega organiziranja, za pripravo in potem čakanje – da bi se preveslalo s čim manj žrtvami do konca vojne, pri čemer je spet prihajala do izraza filozofija, češ mi smo majhni in preveč neobgljeni, zato se nam ne ka-

že spuščati v neposreden boj; sicer nas bi to preveč udarilo... K temu je sodila tudi misel, da bodo odločitve v vojni padale na drugih frontah.

Dr. Ferenc: Vendar, to je gledanje iz ene pokrajine, iz t. i. Ljubljanske pokrajine, ki pa popolnoma zanemarija razmere, kakršne so bile na večini slovenskega ozemlja. Ljubljanska pokrajina s 371.000 prebivalci pomeni namreč manjši del vsega slovenskega narodnega ozemlja. Če vzamemo Koroško, Spodnjo Štajersko, Go-

renjsko ali tudi Primorsko, tam okupatorji ne nastopajo tako kot v Ljubljanski pokrajini ali pa, če vključim še Prekmurje, z madžarskim okupatorjem. Na teh območjih okupatorji mobilizirajo: nemški okupator mobilizira, madžarski mobilizira, italijanski pa ima že itak primorske Slovence leta v svoji stalni vojski. To pomeni, naj bi večina Slovencev oblekla tujo vojaško suknjo in umirala na frontah za ideje ali za politiko tistih okupatorjev, katerih dolgoročna politika je bila uničiti slovenski narod kot etnično enoto. Tako je, če upoštevamo celo slovensko ozemlje. Je pa res, da je Ljubljanska pokrajina, vsaj kar zadeva slovensko nacionalno bit, slovensko kulturo in podobno, vendarle pomenila oazo.

TV-15: ... pa verjetno tudi koncentracijo politike in vsega, kar je odločalo...

Dr. Ferenc: Ljubljanska pokrajina je pomenila tudi nekakšen azil. Upoštevati moramo, da se je več kot 20.000 Slovencev zateklo v to pokrajino iz drugih slovenskih pokrajin – ne le kulturnikov. Bežali so tudi kmetje s Posavja, pa z Gorenjskega...

Tukaj sem navedel le, da bi morala večina teh Slovencev obleči vojaško suknjo; poznamo pa tudi primere krutega raznarodovanja pri italijanskem fašizmu, pri madžarskem in nemškem okupatorju na Spodnjem Štajerskem in Gorenjskem: ogromen in grozljiv je bil načrt za izgon Slovencev! Iz zasedene Spodnje Štajerske in Gorenjske naj bi izgnali vsakega tretjega Slovenca in to v kratkih petih mesecih! Na Poljskem je bil načrt izgnati polovico poljskega prebivalstva, vendar šele v 25 letih po končani vojni! Hkrati moram opozoriti še na načrt, ki je ohranjen, (izdelan do potankosti) in že objavljen. To je Generalplan »Ost«, ki so ga izdelali pod vodstvom nekega univerzitetnega profesorja v Berlinu. Predvideva izgon 31 milijonov ljudi za Ural, (to naj bi zajelo zlasti srednjo in vzhodno Evropo – Poljsko, SZ...) in nasilne nekaj več kot 10 milijonov Nemcev ter drugih Germanov, (ne samo Nemcev, ker sami niti niso imeli dovolj človeškega potenciala). Na ta dejstva nekateri radi pozabljajo, ko gledajo na dogodke le s stališča ene pokrajine.

Mag. Mlakar: Saj, to je bilo tipično za tisto slovensko politično vodstvo, ki je ostalo v Ljubljani in se je okrepilo s štajerskim ter gorenjskim, (kar se je neposredno ali pa po ovinkih, skoncentriralo v Ljubljani – razen tistega dela, ki je šel z emigrantsko vlado v Lon-

don). To vodstvo je še vedno razmišljalo v kategorijah, kot da ono predstavlja slovenski narod, (v nekem smislu ga še vedno je), deloma celo na formalni ravni, na mednarodno – pravni ravni, ker je pač priznavalo londonsko vlado in se je imelo za neposredno podrejeno slovenskim ministrom in podpredsedniku Kreku v Londonu. Ta vlada pa je bila mednarodna priznana – tudi v SZ.

Dr. Ževart: Različne razmere v posameznih slovenskih pokrajinah so se poznale tudi pri začetku odpora. Na slovenskem Štajerskem so nastajale odporniške skupine tudi spontano. To pomeni, da ni vse organizirala le KPS. Te skupine so sestavljali v glavnem ljudje, ki so bili prej volilci ali pa člani Slovenske ljudske stranke, oziroma ljudje iz katoliških krogov. To je bil seveda tudi odziv na prve okupatorjeve ukrepe, saj je prišel okupator sem z mnenjem, da je glavna ovira za germanizacijo pravzaprav slovenski kler, slovenska duhovščina. Ko so prepričevali štajerske Slovence, zakaj da sploh niso Slovenci, so pripravili tudi nek svoj prikaz zgodovinskega razvoja teh krajev in v njem poudarili, da se začne pravzaprav umetna slovenizacija dejansko z lavantinskim škofom Antonom Martinom Slomškom, ki je potem, ko je prestavil sedež svoje škofije v Maribor, ravnal tako, da po desetih letih ni bilo na Spodnjem Štajerskem nobenega nemškega duhovnika več. Duhovščina je tako nadaljevala njegovo delo in tako je ravnal tudi del inteligenca, (nacisti so govorili o »polinteligenci« in o advokatih).

Med prvimi ukrepi proti Slovincem so bili v veliki meri najprej tisti proti duhovščini. Z duhovniki so precej grdo ravnali. Klerikalno vodstvo v Ljubljani pa je bilo po svojih zvezah kmalu obveščeno, kaj se na Štajerskem dogaja. In dogajalo se je, da se je večina teh odporniških skupin iz prvih dni potem vključila v OF kljub temu, da so nekatere že bile po svojih zvezah leta 1941 povezane s Slovensko legijo. Gestapo je te skupine, že povezane z Ljubljano, odkril in jih razbil. Ostalo pa je šlo v OF.

Okupatorja ni nič motilo, da ne bi tudi teh skupin, izhajajočih iz katoliških krogov, razglašal za komunistične zločince. To je bil skupni imenovalec. In to je bil tudi odgovor na te posebne razmere na Štajerskem. Če pa pogledamo kasnejši čas (in strukturo v višjih odborih OF – na primer pokrajinskih in drugih), ko se je gibanje razmahnilo, je bilo na podeželju v teh odborih OF veliko nekdanjih volivcev SLS, oziroma ljudi iz katoliških krogov.

Dr. Biber: Vrnili bi se k razmišljanju magistra Mlakarja o vprašanju primerjave položaja v Sloveniji in Jugoslaviji z drugimi deli okupirane Evrope in o vprašanju o možnostih za oborožen upor ali odporniško gibanje nasploh. Tu sta obstajala dva koncepta: tisti, ki ga je uveljavljal Tito – v nasprotju s Kominternom in s prakso v drugih deželah (v katerih so bili komunisti aktivni v osvobodilnem in odporniškem gibanju). To je bil oborožen odpor s perspektivo preraščanja v armado in prevzema oblasti ob

koncu vojne. Special Operations Executive (britanska Uprava za posebne operacije), je bila v drugih delih Evrope usmerjena na delovanje z diverzijami, sabotajami in obveščevalno dejavnost, ne pa z oboroženim vstajo. Vendar so se znotraj SOE že zgodaj uveljavila mnenja, da je mogoče v jugoslovanskem primeru odstopiti od splošne usmeritve SOE v Evropi. Politika represalij je bila namreč palica z dvema koncema, ki bo še bolj razvnela odpor. Medtem je politika kraljevske begunske vlade, to sta nenehno ponavljala zlasti dr. Kuhar in dr. Krek, prek londonskega radia oglašala: »Ni še čas za nastop proti okupatorju«. V domačem okolju pa je nenehno potekala razprava, ali ni bolje za Slovence, da kot majhen narod ostanejo mirni in posnemajo Čeha. Češ da se bodo zadeve reševale na svetovnih frontah, ne pa v slovenskih gozdovih.

Dr. Ferenc: Menim, da slovenskih razmer ne bi mogli popolnoma primerjati s češkimi, to pa zato, ker kratkoročno nacisti niso s Čehi počenjali tega, kar so počenjali s Slovenci v zasedenih slovenskih pokrajinah! Poleg tega je bila Češka zaradi svojega industrijskega potenciala pomembna za nemški stroj in vsaj za čas vojne so Nemci, oziroma Hitler, pustili Čeha takorekoč skoraj pri miru. Šele, ko se je odporniško gibanje

močnejše pokazalo v letu 1941 in, ko je Hitler potem poslal Rainharda Heydricha za namestnika državnega protektorja za Češko in Moravsko, je za Čeha nastopilo večje in hujše nasilje kot prej.

Pred približno desetimi leti smo imeli mednarodni simpozij v Amsterdamu o odporništvu – in to primerjalnega. Ugotovili smo, da so neposredne primerjave in poenotenja nemogoči. Takrat sem se nekoliko bolj poglobil v ta vprašanja in ugotovil: kar zadeva oblike odpornišstva ali narodnoosvobodilnega boja, je možna neokolišna primerjava naših razmer z Grčijo. Grčija je doživela enako usodo kot Jugoslavija. Bila je razbita. Jugoslavija med štiri okupatorje, Grčija med tri. Obe sta bili monarhiji. Obe sta imeli monarhe in vladi v ekisilu. Začelo se je odporniško ali osvobodilno gibanje. V Jugoslaviji prej in je bilo močnejše, v Grčiji pozneje – pa je bilo tudi močnejše kot na primer italijansko ali francosko, (zlasti v letih 1943 in 1944). Pri obeh državah je bilo temeljno vprašanje: ali vrnitev na razmere pred letom 1941 ali nekaj novega. Odpornišstvo je proti vrnitvi kraljev. Zato se tudi 1944. leta razcepi, večji del je bil še vedno za to, da bi bil prej referendum ali plebiscit, preden bi se kralj vrnil. Skratka, imeli so podobne razmere kot v Jugoslaviji.

Kar zadeva odpornišstvo ali NOB v Jugoslaviji in Albaniji pa velja poudariti, da je albanška podoba gladka kopija jugoslovanske: če pogledamo samo sklepe 2. zasedanja AVnoj pri nas ali 1. zasedanja AVNOA v Albaniji. Same podobnosti, le da tam Enverja Hodže ne razglasijo za maršala, temveč za generalnega polkovnika. In še nekaj – oni nimajo emigrantske vlade, zato pri njih odpade odlok o tem, da emigrantska vlada ne morejo zastopati albanškega naroda.

TV-15: Se lahko vrnemo na tisto iztočnico, ki jo je dal dr. Biber, ko je govoril o dveh možnostih, ki sta se na začetku vojne dokaj enakovredno pojavljali kot opciji za odpor? Prva, to je bil naš konkretni položaj – vseljudski odpor in druga, ki so jo načrtovali zavezniški. Zdi se, da se v luči razlik med tema dvema pogledoma (strategijama) zdaj spet pojavljajo in oživljajo vprašanja o tem, kolikšen večji delež Slovencev bi morebiti ostal pri življenju, če bi recimo bil narodnoosvobodilni boj manj naravnost polariziran do okupatorja?

Dr. Biber: No, na ta način bi lahko začeli razpravo, kaj bi bilo, če bi se Slovenci med vojno začasno izselili v ZDA ali pa vsaj v Švico, da bi prihranili pri potnih stroških...

Mag. Mlakar: To je način razmišljanja, ki je sicer čisto človeški, a zgodovinarji naj bi se mu izognili. Pa se mu vendar ne da izogniti, ker je zgodovina še vedno politikum.

TV-15: Vprašam bolj naravnost. Nekateri očitajo komunistom, da so krivi, da je v drugi svetovni vojni padlo toliko in toliko Slovencev po nepotrebnem.

Dr. Biber: Nemci pa so bili zgolj prijazni turisti, ki so brezplačno delili orožje za borbo proti boljševizmu(!).

Dr. Ževart: Zdnjji čas precej intenzivno zbiramo podatke o žrtvah druge svetovne vojne na slovenskem Štajerskem. To, kar smo doslej zbrali, kaže v zvezi s tem vprašanjem, da je bilo tam, kjer je bil narodnoosvobodilni boj intenziven, številno tistih, ki so padli v nemški vojski, dosti manjše, kot tam, kjer je bil osvobodilni boj šibkejši. Smrtnost naših ljudi, naših fantov in mož na nemških frontah je bila dosti večja kot v partizanskih enotah. To potrjuje, da je NOB, (zdaj govorim za del Slovenije pod nemško okupacijo), vsekakor v tem smislu zmanjšal umiranje naših ljudi za nacistično Nemčijo. Preprečil je, da bi naši ljudje še v večjem številu umirali za interese drugih.

Velja še omeniti, da je razmah NOB v l. 1944 za nekaj časa prekinil nemško mobilizacijo.

Opravili smo tudi natančni pregled podatkov za manjša območja (krajevne skupnosti pri Šoštanju – na primer Zavodnje), ki so bila izrazito partizanska. Kljub temu, da je bila tam večina ljudi, ki so bili sposobni za orožje, v NOB, oziroma je sodelovala z NOB, jih je na nemških frontah padlo več kot v partizanih!

Imamo pa že več takšnih podatkov tudi za druga območja, kjer je bilo osvobodilno gibanje šibko. Ugotovitve potrjujejo našo tezo.

Mag. Mlakar: To je seveda spet hvaležna tema za primerjave po evropskim deželah in državah. Pri številu žrtev in pri državljanih vojni je Jugoslavija pri vrhu. Zakaj je do tega prišlo? To je tudi »zasluga« komunistov, ki so pač osvobodilni boj organizirali tako, kot so ga in je »zasluga« okupatorjev, pa tudi objektivnih danosti v Jugoslaviji ter na Balkanu. Med prebivalstvom, posebej med Slovenci, je bila pripravljenost na odpor velika. Zato je OF v začetku vsaj na verbalni ravni dosegla velikansko podporo. Z razvojem pa se je stvar relativizirala. Vprašanje je tudi, na kakšne oblike odpora so bili ljudje pripravljeni in ali so bili pripravljeni na tolikšne žrtve.

(nadaljevanje prihodnjic)
pogovarjala se je
Bojana Žokalič – Jesih

Ponosni smo, da smo se odločili pravilno in pošteno

Nadaljevanje s 1. strani

nikov, pravnikov, inženirjev, prosvetnih delavcev in umetnikov, do delavcev, kmetov, študentov, dijakov in drugih. Vsi ti so s svojim znanjem, strokovnostjo, iznajdljivostjo ali zagnanostjo, zlasti pa z neizmerno požrtvovalnostjo reševali na pogled neobvladljive težave in stiske. Tu vsekar pripada posebno priznanje slovenskim kmetom. Poleg množične udeležbe v vojaških enotah so slovenski kmetje s svojo vsestransko podporo in gmotno pomočjo izredno prispevali k ohranjanju in uspešnemu razvoju osvobodilnega gibanja. Slovenski kmečki dom je bil pogosto edino zavetje partizanskim borcev, zlasti še ranjenecem, s katerimi so kmečke družine delile svoje zadnje grizljaje. Pošteni, rodoljubni slovenski kmetje so svojo narodno zavest in humanost izkazovali ob največjem tveganju za lastno varnost in premoženje.

V osvobodilnem gibanju je od samega začetka imela posebno vlogo Ljubljana. V njej je Osvobodilna fronta nastala in se iz nje širila po vsej Slo-

Slavica Mavrič iz Ljubljane: »Letos sem prvič na pohodu. Zanj sem se odločila zato, ker se premalo gibljem na svežem zraku. Prišla sem z možem in hčerko in že iz tega lahko sklepate, da to prireditev jemljemo kot rekreacijsko.«

služijo prezira vsakega Slovenca, ki spoštuje zgodovino svojega naroda?

Ob tej priložnosti smo dolžni izraziti globoko spoštovanje in priznanje narodnoosvobodilnemu boju tudi vseh drugih narodov Jugoslavije, katerega del smo bili po lastni svobodni odločitvi, kakor tudi številnim soborcem, pripadnikom drugih narodov Jugoslavije, ki so se bojevali

čimbolj objektivno sodbo o tem obdobju slovenske zgodovine. Tisti, ki smo bili žive priče takratnega časa in aktivni udeleženci dogajanj, pa imamo vso pravico in tudi dolžnost izpovedovati resnico, kakor smo jo doživljali v tako usodnih časih za obstoj slovenskega naroda.

Ta resnica nas tudi danes utrjuje v prepričanju, da smo se bojevali na pravi strani in za pravo stvar. Imamo tudi vso pravico in dolžnost zavračati neresnico, iskanje opravičil za nacionalno izdajo, povečevanje medvojnih in današnjih nasprotovanj Osvobodilni fronti in poenostavljenega izenačevanja osvobodilnega boja z boljševiško revolucijo.

Ta očitek pomeni hudo, nezasluženo krivico do vseh borcev, ki so se odločili za narodnoosvobodilni boj iz iskrene ljubezni do domovine, zlasti pa do tistih, ki so v cvet mladosti za te ideale dali tudi svoje življenje.

Prepričan sam, da nihče izmed nas ne želi braniti vsega, kar se je dogajalo v narodnoosvobodilnem gibanju. Poleg zla, ki ga nujno že sama po sebi rojevala vojna – ta pa nam je bila vsiljena – je prihajalo tudi do napak in celo do nepotrebnih žrtev. Gledano z očmi današnjih spoznanj bi se marsičemu lahko izognili; na primer nerazumnemu zoževanju politične širine in demokratične pluralnosti Osvobodilne fronte, nedoslednemu uveljavljanju njenih programskih načel ter zastoji pri utrjevanju samostojnosti v osvobodilnem boju vzpostavljene slovenske državnosti. Vodstvo Komunistične partije Slovenije, ki si je sicer prizadevalo obrzdati sektarstvo in preprečevati druge napake, je vendar tudi samo podleglo vplivu drugačnih nazorov jugoslovanskega partijskega centra in miselnosti nekaterih voditeljev, ki jim jo je vtisnila moskovska šola. Te napake in takšna miselnost so nam močno škodile, še posebno v povojnem obdobju, ko nam je vnašanje tujih oblastniških napotkov in vzorcev na vsa področja družbenega razvoja povzročalo veliko težav.

Tudi pričakovanja in upanja mnogih udeležencev narodnoosvobodilnega gibanja glede življenja po vojni se niso vselej uresničevala. Marsikdo je doživljal in preživljal grenka razočaranja zaradi vse očitnejšega prepada med družbeno resničnostjo na eni strani in pričakovanji in željami na drugi. Nerazumno maščevalna dejanja po vojni so vrgla senco odgovornosti na vse udeležence osvobodilnega boja, čeprav nismo vedeli zanje, kaj šele pri tem sodelovali. Ta dejanja so bila v popolnem nasprotju s pravnimi in etičnimi načeli, ki smo jih partizani spoštovali tudi v najhujših trenutkih vojne in tudi zato neupravičeno mažejo svetlo podobo narodnoosvobodilnega boja, zlasti v očeh mladih rodov.

Kljub vsemu temu pa je eno jasno: nikakršne napake, zablude ali krivice, storjene komurkoli v vojnem metazu, kakor tudi ne nerazumna dejanja po vojni ne morejo ovreči iskrene, domoljubne privrženosti udeležencev narodnoosvobodilnega gibanja svojemu narodu in njegovi osvoboditvi izpod zločinske okupacije. Zato je tudi danes tako vztrajno vsiljevana dilema: osvobodilna ali držav-

ljanska vojna, izmišljena in brez stvarne podlage. Odločilni so resnični, stvarni motivi in dejanja udeležencev osvobodilnega gibanja na Slovenskem. Osvobodilna fronta se je odločila za obrambo preživetja in ohranitve na smrt obsojenega naroda – tudi za ceno neusmiljenega boja proti okupatorjem in vsem, ki so ga podpirali ali ki so prostovoljno stopili v njegove vrste in delovali pod njegovo zastavo.

Tovarišice in tovariši, dragi prijatelji, spoštovani gostje!

Zaznamovanje petdesete obletnice zgodovinske odločitve slovenskega naroda za odpor proti smrtni nevarnosti, ki nam je grozila, nam ne more in ne sme pomeniti le priložnosti, da se ozremo v preteklost, da oživimo rane in brazgotine, pač pa da tudi tokrat opozorimo na škodljivost naše takratne in sedanje razdvojenosti, ki je zaznamovala naše narodovo telo. Tudi danes je tako kot pred petdesetimi leti. Naša dolžnost pa je upreti pogled v prihodnost. Morala in etična izročila osvobodilnega boja, vse izkušnje in spoznanja iz naše preteklosti, dobre in slabe, naj nam predvsem pomagajo k izhodu iz trpke sedanosti, ki v jugoslovanskih razsežnostih postaja vse bolj nevzdržna. Sleherni zrel narod – a Slovenci nedvomno smo takšen narod – bi v tako odločilnih trenutkih, ki jih zdaj živimo – ko smo se spet znašli na usodni prelomnici, znal uporabiti izkušnje in nauke iz svoje zgodovine. Prepričan sem, da jih bomo znali tudi Slovenci. Slovenija se je v zgodovinski kontinuiteti boja za nacionalno samobitnost spet, z uporabo neodtujljive pravice do samoodločbe, s plebiscitom odločila za pot samostojnosti. Čas za nasprotovanje takšni odločitvi ter omahovanje, ali jo uresničiti ali ne, se je iztekel. Nazaj ni več poti. Pred vsemi Slovenci dobre volje je spet ena sama, nadstrankarska, nadnatorska naloga: kako v današnjih razmerah uresničiti temeljne interese slovenskega naroda? In se hkrati zavedati, da dokončna osamosvojitve in dosega resnične samostojnosti – pa naj bo dosežena v skupnosti suverenih držav na tleh sedanje Jugoslavije ali zunaj nje – ne bosta lahek, neboleč in premočrten proces. Na tej poti nas nedvomno čaka še veliko težav, zapletov, nasprotij in preizkušenj.

Vendar slovenski narod, tudi s tveganjem težjih preizkušenj in konfliktov, ne bi smel dopustiti, da bi se ponovno znašel na konici ali na repu kakršnegakoli tujega interesa, hlapčevanja komurkoli. Tudi gospodarske ter socialne stiske in težave, v katerih smo in ki naj bi se še zaostriale, ne smejo biti povod ali izgovor za ceno razprodaje narodovega imetja in časti tujcem, za prevlado tujega kapitala v strateških delih našega gospodarstva.

Takšno početje in politika bi pripeljala slovenski narod v popolno obubožanje, v izdajo vsega, kar je dosegel v dosedanjem boju za obstoj in povojni materialni in socialni razvoj. S takšno politiko tudi ne bi prišli v Evropo kot enakopraven in zaželen partner.

Evropa je že dosegla in živi višjo kakovost življenja, kot jo imamo mi zdaj, to je res. Evropa pa ima tudi svoje senčne strani. In če ne bomo

Pozdravne besede predsednika Zveze koroških partizanov Janeza Wutteja-Luca:

Dovolite, da vas v imenu vseh protifašističnih in demokratičnih koroških Slovencev iskreno pozdravim in da veličastni proslavi ob 50-letnici rojstva Osvobodilne fronte želim dober potek in uspeh.

Osvobodilna fronta je bila edina sila, ki je organizirala oborožen odpor proti okupatorju in zajela široke ljudske množice ne glede na ideološko ali strankarsko pripadnost posameznikov.

Koroški Slovenci smo že tri leta prej okusili herrenvolkovsko diktaturo, gestapovski bič in polne zapore protifašistov.

Takoj po vdoru nacističnih hord v Avstrijo se je začel odpor koroških Slovencev. Sprva so slovenski fantje dezertirali preko meje v Slovenijo, drugi so se kot zeleni kadri izmaknili mobilizaciji v nemško vojsko. Po izselitvi nad tisoč koroških Slovencev se je začel organiziran protifašistični odpor na Koroškem.

Duh Osvobodilne fronte se je na Koroškem hitro razširjal in zajel vse prebivalstvo. Domala vsi koroški slovenski duhovniki, ki niso bili izgnani ali umorjeni, so sodelovali v narodnoosvobodilnem boju. Ko obhajamo 50-letnico rojstva Osvobodilne fronte, se koroški Slovenci še prav posebej zavedamo, da brez Osvobodilne fronte ne bi bilo 7. člena Avstrijske državne pogodbe, narodne karte naših narodnostnih pravic. V tem je globoki smisel Osvobodilne fronte za koroške Slovence.

Vsak narod, ki hoče preživeti, se mora zavedati svojih zgodovinskih korenin. Evropa zato sloni na protifašističnih temeljih.

Vsem udeležencem današnje zgodovinske proslave ob 50-letnici OF želim mnogo optimizma in trdne volje, da ostanemo zvesti naši zgodovini.

OF je bila tista, ki je nam, koroškim Slovencem, v najusodnejšem obdobju naše zgodovine vlivala optimizem in nam dajala možnosti za preživetje.

veniji. V Ljubljani se je odpor proti okupatorskemu režimu razvil do popolnosti. Ne teror, ne množične aretacije, racije, streljanje talcev, obkroženost z boječo žico in bunkerji, ne izdaje niso mogli zlomiti odpora Ljubljancov. Akcije, kot kulturni molk, pasivni odpor, prazne ulice ob določenem času, demonstracije žensk, skrite tiskarne in naše celotno ilegalno delovanje – vse to je okupatorja spravljalo v paniko. V Ljubljani je Osvobodilna fronta postala v pravem pomenu besede država v državi. Kaj reči o tistih, ki danes vandalsko rušijo spominska znamenja, postavljena takratni junaški Ljubljani? Ali ne za-

na slovenskih tleh, veliko pa jih je žrtvovalo tudi svoje življenje za osvoboditev našega naroda.

Dolžni smo izraziti vsa priznanja tudi našim zaveznikom za orjaške napore v boju proti nacifašizmu in podporo našemu osvobodilnemu boju, zlasti pa tistim, ki so se bojevali na naših tleh in pri tem tudi žrtvovali svoja življenja.

Tovarišice in tovariši, o vsem, kar se je dogajalo v 1941. letu, o sadovih teh dogajanj v vsem narodnoosvobodilnem boju na Slovenskem, je bilo že veliko povedanega in napisanega. Zgodovinska veda bo še in vedno znova dopolnjevala dosedanja spoznanja, da bi izrekla

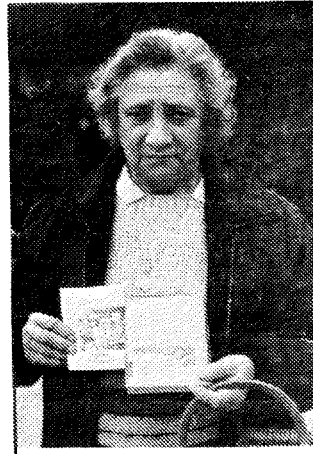
Zahvala

Vsem, ki ste sodelovali v vsebinskih in organizacijskih pravicah na zaznamovanje 50-letnice ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda in oboroženega odpora okupatorjem Slovenije, izrekam v imenu RO ZZB NOV Slovenije iskreno zahvalo. S svojimi ustvarjalnimi pobudami in delovno vneto ste odločilno prispevali k uspehu jubilejnih prireditev na republiški ravni 27. aprila v Ljubljani.

Posebno zahvalo sem dolžan izreči tudi vsem nastopajočim na teh prireditvah, številnim posameznikom, društvom, organizacijam in strankam, ki ste podprli zaznamovanje jubilejne obletnice, nam poslali pozdravne brzojavke, ter gostom, ki ste s svojo udeležbo na našem zborovanju počastili spomin na zgodovinska dogajanja pred 50. leti, ki so za slovenski narod nadvse pomembna tudi za sedanji čas.

Veličastna, dostojanstvena počastitev dneva ustanovitve Osvobodilne fronte, ki smo jo doživeli, nas vse utrjuje v prepričanju, da izvirne vrednote in izročila narodnoosvobodilnega boja postajajo neločljiva sestavina nadaljnjega uveljavljanja slovenske državnosti ter čvrst temelj za višjo duhovno in materialno kakovost življenja slovenskega naroda v prihodnosti. Predsednik

Ivan Dolničar

Matilda Čas iz Ljubljane:

»Letos sem na pohodu že deseti in vsakič sem ga razumela kot lep sprehod. Sem srčni bolnik in mi takšen sprehod v primernem vremenu godi.«

svoje politične volje, plebiscitarne odločenosti in želje, da bi se vključevali vanjo, podkrepili z lastnim kakovostnim razvojnim programom, če ne bomo pokazali, kaj sami znamo in zmremo, bo Slovenija kaj kmalu izkusila njene senčne strani. Kakovost in merila, po katerih uravnavajo delo in življenje v Evropi, moramo dosegati doma – če resnično želimo kot enakopraven član vstopiti v evropsko skupnost narodov. Tudi to je ena glavnih izkušenj našega osvobodilnega boja. V koalicijski zavezniških protifašističnih sil Evrope smo si zagotovili mesto enakopravnega partnerja šele potem in s tem, da smo razvili učinkovit odpor proti fašistični okupaciji na svojem ozemlju z lastnimi močmi.

Spoštovane borke, borci in drugi udeleženci narodnoosvobodilnega boja, bodimo ponosni, da smo se v času najhujše preizkušnje slovenskega naroda znali odločiti pravilno in pošteno. Da nam je bilo dano prispevati svoj delež k svobodi svojega naroda. Da smo ostali vedno pokončni in nismo klonili pod najhujšimi udarci. Da smo se bojevali na strani svobodoljubnih narodov Evrope in sveta. Tega nam nihče in nikoli ne more odvzeti. Sodobna razvita demokratična

Evropa je zgrajena na zmagi idealov svobode in človeškega dostojanstva nad mračnjastvom, kakršnega sta predstavljala fašizem in nacizem. Ne maramo iskati poti v sodobno Evropo, ne da bi stvarno in pošteno ovrednotili lastni delež v tem boju, ki nam ga sicer že 50 let priznava Evropa in svet.

V zgodovini slovenskega naroda bodo leta narodnoosvobodilnega boja zapisana kot čas, v katerem je slovenski narod v boju za preživetje dokazal svojo narodno samobitnost in pravico, da zaživi kot suveren in enakopraven narod na svoji zemlji. Se sredi vojne je z vrsto državotvornih dejanj utemeljil svojo državnost in neusahljivo pravico do samoodločbe. Zavzemali se bomo, da se to dejstvo prizna tudi v ustavi in zakonskih aktivih Republike Slovenije in da se simbolično zaznamuje s praznikom narodnoosvobodilnega boja.

Zavzemali se bomo za zaščito borcev, invalidov in drugih žrtev protifašističnega boja in za pravice, kakršne uživajo veterani protifašističnega odpora v drugih evropskih državah.

Zavzemali se bomo za preprečevanje podtikanj, laži in klevet o narodnoosvobodilnem boju in za znanstveno ugotavljanje resnice, za katero imamo dovolj dokazov tudi v ohranjenih dokumentih in pričevanjih zavezniških predstavnikov, ki so bili med vojno pri nas.

Zavzemali se bomo za to, da se z izročili narodnoosvobodilnega boja prenaša na mlade rodove tudi ljubezen do domovine in predanost idealom svobode, miru in spoštovanja človekovih pravic.

Zavzemali se bomo tudi za to, da se ohrani neomadeževan, časten spomin na vse, ki so v odločilnih letih boja za obstanek slovenskega naroda trpeli, mnogi med njimi pa dali tudi svoje življenje za svobodo.

Naj veljajo ta sporočila s tega zborovanja vsem, ki danes odločajo in so odgovorni za prihodnost Slovenije.

Predsednik predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan je govoril na slovesni akademiji v Cankarjevem domu

OF odločujoče zaznamuje naše potovanje med evropske narode

Odločitev Slovencev za aktivno sodelovanje v skupnem boju protifašistične zveze narodov sveta je zgodovinsko, politično daljnovidno in državotvorno dejanje slovenskega naroda. Nanj smemo in moramo biti ponosni. Za vselej nam je določilo mesto med narodi, ki na temelju svoje medvojne opredelitve ustvarjajo sodobno demokracijo in podobo sveta. To ni le sestavina, ampak je sam temelj naše demokracije.

Ne zanikajmo zgodovinskega in sodobnega pomena tega ponosnega dejanja! V te aprilske dni leta 1941 sežejo začetki tiste organizacije slovenskega naroda, ki je sprejela idejo dejavnega, tudi oboroženega odpora kot temeljno opredelitev Slovencev v drugi svetovni vojni. Izrazila je in udeležila razpoloženje, ki je bilo med našimi ljudmi v takratnih surovih razmerah večinsko in je dozorlo čakalo na svojo organizirano osmiselitev. Zato je razumljivo in pomembno, da je OF bila utemeljena kot pluralistična, odprta do vseh ljudi, skupin in strank, ki so se bile pripravljene pridružiti osvobodilnemu gibanju; da si je kot politično, programsko in moralno izhodišče postavila zahtevo po brezpogovornem priznanju pravice do samoodločbe slovenskemu in vsakemu drugemu narodu; da je to pravico razlagala tudi kot pravico do ozemeljskega združenja Slovencev v lastno državo in da je to pravico znala takoj uveljavljati; da je poklicala v skupni boj tudi Slovence na Koroškem in na

Primorskem in organizirano delovala na vseh slovenskih ozemljih; da je bila odprta za protifašistično sodelovanje z vsemi narodi, posebej pa tudi za sodelovanje in skupno nastopanje na temelju samoodločbe z enako zaslužjenimi narodi Jugoslavije.

Nastop Osvobodilne fronte je prepričljivo zanikal majhnost in nemoč kot usodo slovenstva. Nastop pluralistične osvobodilne narodne organizacije znotraj Hitlerjeve Evrope že aprila 1941 je bila tudi izjemno zgodnja in zrela

Osvobodilna fronta po svojih izhodiščih in ciljih nosila v sebi tiste iste kalí demokracije, ki so v njeno obrambo poklicale ves svobodoljubni svet. Tudi za velike zavezniške države, ki so zmagale v drugi svetovni vojni, je šele po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo napočil čas za temeljne dogovore o vojnih ciljih, s hkratno pripravo načrtov za povojno ureditev Evrope in sveta. Šele zdaj je vse te države povežalo spoznanje, da ima vojna tudi značaj splošnega spopada med

dil še Nürnberg. Kdor se je zvezal z nacizmom, je delil njegovo usodo. Tu je povsem drugotno vprašanje, kakšni so bili njegovi nameni in motivi za tako sodelovanje.

Mar podobnost ciljev OF in zavezniške koalicije ne govori dovolj prepričljivo, da so, če kdaj, bili Slovenci takrat z zavestjo in dejanji najtesneje združeni s svobodoljubno in demokratično, sodobno Evropo, da smo bili takrat evropski tako kot ne prej in ne kasneje v naši zgodovini? Pomembno je to poudariti zdaj, ko potrjujemo svojo evropsko povezanost in želimo njeno formalno-politično promocijo. Zdaj je potrebno vedeti, da je temelj sodobne Evrope tista demokracija, ki je rezultat njenega protifašističnega boja. Te legitimacije nam kot narodu ne more vzeti nihče, tudi ne doma. Zato ni ne pametnega političnega razloga in ne utemeljitve v zgodovinskih dejstvih. Za častitljiv spomin na Osvobodilno fronto dovolj govori dejstvo, da je pripomogla, da so Slovenci v najbolj kritičnem trenutku obstoja bili na višini zgodovinskih »namenj časa«. Tega gotovo ne bi mogla doseči, če bi bila njen prvobitni zagon in program enostransko ideološko pogojena in izključujoča. O vsem drugem se je možno in potrebno pogovarjati, tudi o tem, zakaj je bilo in kdaj to gibanje izrabljeno za ideološke cilje. Ne moremo si preprosto privoščiti, da bi nas nesrečne in nepravde delitve iz preteklosti kar naprej delile tudi še za danes in za prihodnost. Ni nobenega dvoma, da so politične skupine znotraj OF gojile vsaka svoje politične zamisli. Svojih političnih ciljev tudi niso tajile. Toda vse so se zedinile na programski točki, da bo OF po narodni osvoboditvi vpeljala demokracijo in da se bodo tedaj reševala vsa vprašanja, ki presegajo okvir narodne osvoboditve! Da se ni uresničila prav ta ključna skupna programska točka, je ena usodnih napak, ki je pripeljala do mnogih, za naš narod nesrečnih dejanj med vojno in po njej in ki nas je za dolgo let praktično ločila od dogajanj, ki so označevala povojno evropsko demokracijo in civilizacijo nasploh. Ta usodna napaka je bila storjena prelahko in brez posebnega odpora, ker ji je poleg nedvomne agresivne oblastnosti komunistične partije botrovalo tudi zdvo mljenje nad demokracijo sposobnostjo večstrankarske demokracije, utemeljevano z brezplodnim predvojnimi bojem strank za oblast.

Dejstvo, da se ta demokracijska programska točka Osvobodilne fronte ni uresničila, pa vendarle ne spreminja nekega drugega dejstva, da je bil namreč en sam pogoj za enakopravno udeležbo vsakogar in vseh v odporniškem gibanju: aktiven oborožen odpor proti okupatorjem. Fašistično nasilje ni glede tega dopuščalo nikakršnih dvomov. Zato je pokojni dr. Lojze Ude tudi zapisal, da bi bil

Pozdravne besede dr. Sonje Mašera:

Prinašam vam pozdrave v Italiji živečih Slovencev in zahvalo za vabilo na proslavo 50. obletnice Osvobodilne fronte. Z velikim veseljem smo se odzvali, saj nam daje možnost, da danes skupaj z vami doživljamo tisto vzdušje in navdušenje, ki sta nas prevzela pred petdesetimi leti, ko je padla zgodovinska odločitev. Vedno smo čutili in čutimo, da smo del istega naroda: nobena meja nas ne more ločiti, saj na tržaško-goriškem Krasu, v Brdih, v Benečiji, v Reziji in v Kanalski dolini govorimo vsi isti jezik. Prav jezik, ki je svojstven za vsak narod in obenem baza njegove kulture, je tisti, ki narodu da svojo identiteto; odvzemi narodu njegov materin jezik – in uničil si narod!

To zločinsko nalogo si je zadal fašizem v Italiji in jo začel izvajati v Istri in na Primorskem pred sedemdesetimi leti. Zagoreli so kulturni domovi, ukinjene so bile slovenske šole, kulturna in športna društva, prepovedana raba slovenščine v javnosti in zasebnosti.

Narodni junaki, kot Gortan, trgovci, bazoviški junaki so dali vzgled in spodbudo, ljudstvo pa je složno vstopilo v boj za obrambo svojega jezika.

Zgodovinski procesi posebnega fašističnega sodišča, zaključeni s smrtnimi obsodbami, so vsemu svetu izpričali, da so se Slovenci na Primorskem, prvi v Evropi, uprli genocidu fašističnega režima.

Ustanovitev Osvobodilne fronte je bila zato kot žarek sonca izza temnih oblakov: po dvajsetih letih prizadevanj je bila Primorska pripravljena in se je plebiscitarno odzvala vstaji. Skupen boj z brati je priril poguma za nadaljnji boj in upanje se je spremenilo v gotovost bližajoče svobode.

Partizanski spomeniki po primorskih vaseh pričajo o številu žrtv, ne morejo pa povedati vsega trpljenja in junaštva tega ljudstva. Še po končani vojni je moralo Mednarodni komisiji za razmejitve dokazovati svojo pripadnost z napisi na zidovih svojih porušeni domov: »Tukaj smo Slovenci«. Samo po zaslugi osvobodilnega boja je sedaj Sloveniji, povečani z večjim delom Primorske in z izhodom na morje, dana možnost uveljavitve svoje državnosti in neodvisnosti.

Preporodu Slovenije sledimo Slovenci v Italiji z vso pozornostjo, z upanjem in željo, da bi bila demokracija, uspešna in pravična, tako da bi vsak njen prebivalec, ne glede na jezik, vero in politično prepričanje, vedno s ponosom lahko rekel: »Sem slovenski državljan«!

takrat slovenski Gandhi takoj ustreljen v Begunjah, obešen v Murski Soboti ali pa bi gnul na Liparskih otokih, še preden bi mogel razviti svojo dejavnost nenasilnega upora.

Zavrnitev OF je po vsem tem bila v takratnih razmerah zavrnitev ideje in realnosti odpora sploh. V nasprotju s pozivom OF na skupen in množičen odpor je bilo razglašeno ne samo čakanje in potuhnjenje v razmerju do okupatorja, ki je neusmiljeno, s strahotnim terorjem že v začetku aprila uničeval Slovence, ampak hkrati z njim tudi aktiven nastop zoper nosilce odpora. Tu je druga napaka in začetek poti v nesrečo, ki jo danes obžalujemo. Tudi to je, žal, del naše, ne vselej prijazne zgodovine. Se je res smiselno kar naprej

vračati k njej, nenehno načelnati spore o stvareh, ki so nas usodno delile v preteklost? Tudi zdaj, ko smo pred morda najzahtevnejšo nalogo živečega rodu Slovencev, da končno uresničimo zgodovinsko stalnico glede suverenega položaja slovenskega naroda. Narod, ki svoje miselne energije preveč zaposluje s preteklostjo, ni zrel narod in se mu kaj lahko izmakne prihodnost.

Ta prihodnost je naše potovanje v sodobno, razvito Evropo, ustvarjanje možnosti za prijazen sprejem evropskega načina življenja in miselnosti pri nas doma. Naša skupna je odgovornost, da do tega pride po mirni, strpni in postopni poti, zaradi nas in zaradi drugih. Ne le, da bi nas drugačna pot sprla s sosedmi in največjim delom širnega sveta, ampak bi tudi ustvarila med nami razkole, kakršne je Slovincem med vojno vsilila neizprosna odločitev. Dolejš nismo nasledili izzivanjem in prepričan sem, da jim tudi v prihodnje ne bomo. Enotnost velike večine Slovencev je bila glede tega temeljnega vprašanja izpričana na plebiscitu. Odveč je zato dvomiti v ljudi zgolj zato, ker so v preteklosti drugače ravnali. Velja zbrati tiste, ki lahko in so pripravljeni največ prispevati k temu, da bo Slovenija država demokracije in blaginje, ki so pripravljeni vse svoje sile dati v tem usodnem času na voljo interesom svojega naroda. Odločilna mora biti sposobnost in ne politična, nazorska ali strankarska pripadnost. Zdaj ni čas za politiko diferenciacij in izključevanja, zdaj je opravičljiva – ker je nujna – samo politika združevanja demokratičnih političnih sil. Ta je pogoj, da bomo zmogli to zgodovinsko nalogo.

Nadaljevanje na 6. strani

Pozdrav in protest pohodnika 35. Pohoda po poteh spominov in tovarštva Marka Svetličiča:

Mi, pohodniki, smo otroci veselja in radosti, ki je preplavila osvobodeno Ljubljano 9. maja 1945. leta. Pozdravljamo vas in sporočamo, da ljubimo mir in domovino, da ne maramo sovraštva, da nam je tuja maščevalnost. Naša pot in naš pogled sta obrnjena v prihodnost. Vemo, da ta pot ni in ne bo lahka, zato na njej ne maramo še groženj in metanja polen. Tudi takih ne, kot je skrunjenje Poti spominov in tovarštva. spomenika, ki mu ni enakega v nobenem mestu na svetu. Najostreje protestiramo proti vandalskemu podirjanju spominskih znamenj na tej Poti, nosilcev zastav – simbolov suverenosti slovenskega naroda, jamborov, ki so zaznamovali, kje je na cestah – vpadnicah okupator skozi vso vojno pregledoval in poniževal naše ljudi na poti v mesto in iz njega.

Pot spominov in tovarštva, ta zeleni pristan okrog Ljubljane je gradila mladina, tam, kjer je okupator z bodečo žico in drugimi utrditvami ograbil Ljubljano, da bi jo pokoril. Pa je ni. Tudi tistim, ki danes to simbolno pot, iz kdo ve kakšnih pobud, skrunijo, ne bo uspelo, da ne bi več hodili po njej. To je naše sporočilo temu velikemu zboru!

politična odločitev, ki se je odzivala zahtevam preloma v evropskih in svetovnih odnosih in je ta prelom predvidela in anticipirala. To ni bila le odločitev za goli življenjski obstoj, temveč za dejaven in ustvarjalen vstop Slovencev v nastajajoči novi svet. Dokazali smo, da nismo zamudniki v zgodovini.

V tej luči zbledijo tedanja in danes oživljena ugibanja in obtoževanja Osvobodilne fronte, da je z oboroženim odporom začela šele po napadu na Sovjetsko zvezo. In to po tujem navodilu in v tujem interesu. Edino pravo vprašanje je, zakaj je politična aktivnost Osvobodilne fronte za razvijanje odpora na celotnem ozemlju naroda mogla biti tako uspešna, kot se je to kmalu izkazalo. In zakaj slovenske politične sile zunaj fronte niso izkoristile tiste priložnosti, ki je za vse zavezniške nesporno nastala po 22. juniju, da bi tudi s svoje strani organizirali oboroženi odpor v obrambi pred okupatorjevim nasiljem. Mirno je mogoče povedati – tedaj in kasneje je bilo v slovenskih gozdovih dovolj prostora. Dovolj za vse, ki so priznali, da sta bila v tistih časih nacizem in fašizem prvo in resnično zlo. Tako kot je bilo tega prostora dovolj tudi v drugih okupiranih evropskih deželah od Norveške do Francije in Italije. Vzpostavile in usmerjale so ga povezane ali samostojne različne strankarske skupine, ki kljub razlikam in celo sporom med njimi nikoli niso ogrožale skupnega cilja: neizprosno vojevanje do uničenja fašizma in osvoboditve dežele.

Že takoj na začetku je

demokracijo in fašizmom. Takrat je bilo sprejeto temeljno izhodišče, da je vojaška zmaga nad nacizmom in fašizmom prvi in najnujnejši pogoj za svobodo sveta in vsakršnega demokratičnega napredka. Takrat se je oblikovala protihitlerjevska koalicija za svet po svetovni vojni. V njenih načrtih in dogovorih je bilo zato prostora samo za skupno in popolno zmago nad fašističnimi državami in njihovimi zavezniki. Za ta cilj je bila pomembna le mobilizacija vseh človeških in materialnih sil zaveznikov, vključno s prispevkom, ki ga more dati odpor narodov v zaslužjenih deželah. Nikakršnega razumevanja ni bilo v teh dogovorih za sporazumevanje ali oboroženo kolaboracijo držav in političnih skupin s fašističnimi napadalci.

Skladno s to opredelitvijo so po vojni tudi ravnali z vsemi, ki so se v tej zelo razpoznavni izostreni dilemi za prihodnost človeštva napačno odločali in stopili na stran nacizma v slehernem narodu. Predsednik naše skupščine France Bučar pravi v svojih Usodnih odločitvah v zvezi s tistimi, ki so se napačno odločali: »S tem so dokončno in nepreklicno zapečatili svojo usodo. Kar je sledilo, je bilo samo še logična posledica njihovega objektivnega podpiranja Nemcev. Deliti so morali usodo premaganca, in sicer v širšem okviru celotnega nemškega poloma. In kar je najhujše: ne gre samo za vojaški zlom, pač pa tudi za moralno diskvalifikacijo. Nacizem ni bil samo vojaško poražen. Ves svet ga je ožigosal kot zločinsko gibanje. Vojaškemu porazu je namreč sle-

Dušan Ravnikar iz Kranja: »Na pohode prihajamo že vrsto let in je za nas družinsko rekreativna prireditelja. Prišlo nas je več. V Kranju namreč obstaja društvo pohodnikov, ki se imenuje Kanalski potepuhi. Zjutraj je vse kazalo na slabo vreme, zato je večina naših članov ostala doma. Tisti, ki pa smo prišli, smo se razdružili. Nekaj nas je tukaj, nekateri so že naprej, nekaj pa jih je še zadaj. Sli bomo tudi na proslavo, ko pa bodo otroci postali nemirni, bomo odšli domov. Letos nas je motilo to, da ni bilo avtobusov, ki bi vozili na startno mesto. Ko smo spraševali, zakaj jih ni, so nam odgovorjali, da ni denarja. Žalostno je, da mesto Ljubljana ni mogla zbrati denarja, da bi plačalo tistih nekaj avtobusov.«

Jani Flander iz Ljubljane: »Na pohod prihajam že dobrih štirinajst let in vedno sem to jemal kot prijeten sprehod, ne pa kot neko politično manifestacijo ali kot izražanje pripadnosti neki ideji oziroma ideologiji. Na proslavo nismo nikoli šli. Prej so bili otroci tako majhni, da smo bili navadno prepozno na cilju, letos pa se nama z ženo mudi na gradbišče hiše, kjer je potrebno marsikaj postoriti.«

Nadaljevanje s 5. strani

sko dejanje, ki naj nas znova poveže s svobodoljubno, demokratično in sodobno Evropo.

Danes je treba znova ugotoviti in poudariti še eno zgodovinsko dejstvo: Osvobodilnega boja Slovencev ni mogel nihče ustaviti! Niti nepojmljivi teror okupatorjev in orožje njihove vojaščine, niti nasilna dejanja, usodna tveganja in zmotna pričakovanja njegovih slovenskih nasprotnikov. Tragični konec številnih med njimi je žal črno zasenčil zgodovino našega naroda v letih, ko je ta narod bil velik in srčen. Ta narod je takrat ustvaril odporniško gibanje, ki mu je bilo in bo ostalo vstopnica v evropski razvoj, kakršnega je omogočil prav poraz fašističnih osvajalcev. To gibanje je s svojo vojaško, politično in moralno močjo izbojevalo pravico Slovencev do samoodločbe, utemeljilo njihovo lastno državo in doseglo združenje s slovensko Primorsko. Samo to edino gibanje ima narod kot svoj dokaz pred zgodovino. Drugega nima. Ali se naj tega svojega edinstvenega dokaza odreče danes in jutri samo zato, ker ne leta 1941, ne kasneje ni bilo v narodnoosvobodilnem gibanju vseh narodovih političnih sil? Tako, kot jih, žal, ni tukaj danes, ko je nova velika priložnost, da preteklost dokončno prepustimo zgodovini. Nastanek OF ni povzročil usodnih delitev v slovenskem narodu. Kali in korenine teh delitev so obstajale že prej. Žal so se razraščale tudi v čas, ki je bil zgodovinsko zrel, da jih presežemo in očitno segajo daleč v današnji dan. Se torej moremo temu svojemu najprepričljivejšemu zgodovinskemu dokazu odreči zgolj zato, ker ga ni mogoče ločiti od Osvobodilne fronte in ker je njen ustanovitelj bila tudi KPS?

Povojna zgodovinska izkušnja je dovolj nazorno dokazala, da zaslužnost za Osvobodilno fronto ne sme biti legitimacija režima in si je ne more prisvajati nobena stranka. Prav gotovo pa takšna legitimacija ne more biti nikomur niti nasprotovanje Osvobodilni fronti! Odporni-

Kristina Poman iz Ljubljane: »Zakaj sem na pohodu? Sama ne vidim nobenega razloga, zakaj ne bi bila. Vsakdanjo hojo po poti razumem rekreativno, današnja hoja pa ima zame poseben pomen. Mislim, da je prav, da se tega datuma spomnimo. Današnji časi so pa takšni, da bi nekateri najraje pozabili, kaj se je dogajalo pred petdesetimi leti. Slovenci smo eden redkih narodov, ki ga je sram lastne zgodovine in prepričana sem, da je to žalostno. Zdi se mi neumno, da hočemo nekaj, kar se je zgodilo, zatajiti, namesto da bi bili ponosni na te dogodke«.

ško gibanje, ki ga je predlagala slovenskemu narodu njegova OF in so ga slovenski ljudje po vsej slovenski zemlji udeležili proti smrti, je zgodovinski dokaz samo in edino nola naroda samega. Kakršnokoli je bilo življenje na Slovenskem po osvoboditvi – o tem je mogoče in je potrebno kritično premisljati na različne načine – dejstvo je, da je bila odločitev za OF in osvobodilno vstajo, ki sta bili avtentično slovenski, kot je te dni zapisal eden sodelavcev Naših razgledov, zgodovinsko dejanje, brez katerega danes ne bi bili, kar smo.

Osvobodilna fronta je odziv na pobudo, ki je, kot je to zdaj povsem jasno, ni bilo mogoče zavrniti, ker je imela korenine pregloboko v razpoloženju Slovencev, v usodi, ki jim je bila namenjena; povrh je segla daleč v prihodnost ter zagotovo temeljno zaznamovala vse, kar je na simbolični ravni izraženo s tisto točko njenega programa, ki govori o »novem slovenskem narodnem značaju.« V trdih soočenjih s totalitarnimi sistemi smo postali samozavestni kot posamezniki in ne le kot narodna skupnost. In zato je razumljivo, da nikomur ne zunaj in ne doma ne bomo dovolili, da bi nam ravnal možgane in krivil hrbtenice.

Zakaj se nocoj spominjamo dela naše preteklosti? Ker je usodno zaznamovala naš čas, tako kot so vsi cvetovi prihodnosti razpoznavni v semenih naše sedanjosti. To pa odločujoče zaznamuje naše skupno potovanje v družino evropskih narodov.

Ti gradijo svojo demokracijo na suverenosti človeka. Zagotavljajo mu jo z visoko stopnjo priznavanja in zavarovanja njegovega dostojanstva ter z uveljavljanjem njegovih individualnih in kolektivnih pravic. Uresničitev naše ambicije, uveljaviti se kot sodoben evropski narod na vseh področjih družbenega življenja, je zahtevno dejanje, potrebuje veliko energij, sredstev in časa. Na mnogih področjih tudi ni odvisno le od nas in naših hotenj. Toda uveljavitev človekovih pravic, tega temelja sodobne evropske demokracije, je odvisna samo od nas, samo od naše skupne politične volje. Ni nobenega razloga, da bi glede tega zaostajali za katerikoli evropskim narodom. Predvsem tej nalogi velja posvetiti vse naše politične moči. Tako evropski bomo veliko lažje in prej razumljeni in sprejeti kot evropski narod, enakopraven, enako odgovoren in enako zaželen; ki želi biti udeležen pri skupnih dosežkih evropske civilizacije, ki pa je pripravljen in sposoben temu skupnemu tudi dati svoj ustvarjalni prispevek, kot ga je dajal skozi svojo zgodovino.

Velja si zdaj ta cilj postaviti kot temeljno zavezo. Povabimo k njenemu uresničevanju vse politične stranke in skupine, vsa civilna in druga gibanja, vse ljudi dobre volje ne glede na njihove nazorske ali politične opredelitve, ki želijo sebi in svojim prijazno prihodnost. S tem tudi najustrezneje izpovemo naše spoštovanje pogumnega dejanja tisočev slovenskih mož in žena, ki so se nesebično z oboroženo vstajo uprli apokaliptičnemu jezdecu nacistične vojne, da bi onkraj nje bilo mogoče zgraditi svet miru, dostojanstva in enakopravnosti ljudi ter njihove blaginje.

Udeležence zborovanja na Trgu revolucije v Ljubljani je pozdravil član predsedstva Republike Slovenije Ciril Zlobec

Obletnica OF naj bo naš nacionalni in zgodovinski praznik

So stvari, ki jih posamezniki in narodi sprožijo, naredijo, pa vendarle sčasoma niso več samo njihove, odtrgajo se od njih in zaživijo svoje lastno življenje: tako je tudi z Osvobodilno fronto slovenskega naroda in narodnoosvobodil-

kljub nekaterim svojim temnim lisam, krvavim madežem in celo zločinom živi svoje življenje zunaj radiacije naših simpatij ali sovraštva. Polemike, ki so se te dni razmahale v slovenskem prostoru, ne morejo v ničemer spre-

samo po naših, ampak po evropskih zgodovinskih in moralno političnih kriterijih. Na kateri strani so bili tisti, ki se zdaj trudijo, da bi oblatili narodnoosvobodilni boj in njegovo Osvobodilno fronto, pa je tudi že povedala evropska zgodovina. In spet za vse oblike kolaboracionizma od Baltika do Jadrana, od Atlantika do Egejskega morja. Slovenija v tem metežu, kljub svojim posebnostim, ni nobena izjema.

S tem poskušam zakriti resnice, ki nas še zdaj obremenjuje. Tudi slovensko zgodovino. Najprej je bila svetovna vojna: vemo, kdo jo je sprožil in za kaj se je v njej vojskoval: ena njenih posledic je bila genocidna okupacija Slovenije, njeno razkosanje, ki naj bi veljalo za trajno; OF in NOB sta bila pozitivna, častna posledica te okupacije: boj za narodno osvoboditev. Ta upor pa je bil v nekaterih ciljih in metodah tudi revolucija in na delu slovenskega ozemlja (ne med celotnim narodom), smo tako doživljali tudi državljansko vojno, ki pa ni nikoli izgubila svoje temeljne, začetne označitve: tudi kot revolucija se ni izneverila boju proti okupatorju. To najbolj prepričljivo potrjujejo vsa sovražnikova dokumentacija in njegovo tedanje vedenje: edini sovražnik, ki ga je okupator na slovenskem ozemlju hotel uničiti, je bila OF s svojim NOB.

Vsdržavno združenje partizanov Italije A. N. P. I. iz Rima in njegov predsednik Arrigo Boldrini:

Ob pomembni obletnici vstaje Slovenije proti nacifašističnemu okupatorju prejmite priskrben pozdrav Vsdržavnega združenja partizanov Italije.

Ob spominu na številne boleče žrtve, s katerimi se je za svobodo v Evropi slovenski narod soočal pogumno in dostojanstveno, vam ANPI želi, da se ta velika in dostojanstvena stran zgodovine ne izgubi in zabriše. Ostane naj eden izmed temeljev pri demokratični prenovi države kot moralna vrednota in kot usmeritev za popuščanje notranjih napetosti in za doseganje socialne pravičnosti in za napredek družbe, v kateri naj bodo vsi narodi enakopravni in bratski.

nim bojem, ki ga je Osvobodilna fronta organizirala, vodila in pripeljala do uspešnega konca, do narodne osvoboditve slovenskega naroda in do največje možne uresničitve davnih slovenskih sanj

Danče Pohar iz Ljubljane: »Že dolga leta hodim na ta pohod in mislim, da bom kmalu trideset let na tej poti. Že vseskozi jemljem pohod kot prijetno sprostitve, hkrati pa na ta način počastim spomin na tiste, ki so se borili za svobodo. Na pohodu smo vsa družina in če bo vreme dobro, bomo poskusili prehoditi vso traso. Na proslave smo šli, če smo bili pravi čas na cilju pohoda. Letos sem ogorčen zaradi žaganja spomenikov. Če zatrujemo, da smo pravna država, je to kaznivo dejanje. Imamo zakon, ki pravi, da je pot okoli Ljubljane spomenik. Ta zakon ni bil nikoli preklanc in zato mislim, da je treba naročnika tega žaganja kaznovati.«

o Združeni Sloveniji: priključitev Primorske je bila tako politično kot vojaško dejanje. Brez tega bi se današnja Slovenija težko oglašala v jugoslovanskem in evropskem prostoru kot narod, ki ima pravico do svoje podobe in države in notranjo moč, da to uresniči.

Vse to je zgodovina. Zato je naravnost smešno prizadevanje nekaterih strank in posameznikov, ki hočejo vrniti zgodovino v leto 1941 in jo na silo stlačiti v Prokrustovo posteljo provincialnih ideoloških zdrazh, kajti, ponavljam, tudi slovenska zgodovina,

niti tega, kar se je zgodilo, lahko na veliko povedo o naši današnji zgodovinski, politični in nacionalni zrelosti, pa tudi o našem nacionalnem in človeškem dostojanstvu. Trganje plakatov z znakom OF in žaganje drogov sta in ostajata predvsem pričevanje o človeški majhnosti tistih, ki to počno. Lahko bi celo rekli: okupatorja ni več, ostanki njegovega sovraštva do upornega slovenskega naroda pa se spet prebujajo. In prav to bi nas moralo skrbeti, ko se ponovno odločamo o svoji prihodnosti. Tokrat že kar današnji. V bistvu stojimo spet pred težko Cankarjevo obtožbo na račun ideološko zadrt slovenske poniglavo: s sramotanjem slovenskega narodnoosvobodilnega boja in Osvobodilne fronte, ki ga je vodila, ti ljudje posredno poveličujejo slovensko hlapčevstvo.

Vem, prerekanje med nami o moralnih in etičnih vidikih v preteklosti, v tragičnem času naše mladosti in odgovorne zrelosti naših očetov, samo pogloblja naša današnja notranja ločevanja, ob katerih se vsi strinjamo edinole v tem, da so škodljive, da spodbujajo naše narodne energije, tako potrebne za naš nič lažji jutri.

Pa vendar: vse kaže, da svoji preteklosti ne moremo ubežati in da pogosto neodgovorno drug drugega obtožujemo za pretvarjanja in laži, za zločine, za vseh vrst nečednosti in vsega, kar v najhujših časih človek in narod zmoreta najhujšega. Če smo že tako oslepljeni od sovraštva, oziroma se nase s pogledom drugih: v letih druge svetovne vojne je bilo partizansko gibanje od Baltika do Jadrana, torej tudi naš narodnoosvobodilni boj, neiztrgljiv del zavezniške koalicije proti fašističnim silam osi. In to ne

Na slavnostno prireditev ob 50-letnici ustanovitve OF in začetka odpora okupatorju 27. aprila je prispelo tudi nekaj sporočil iz tujine. Britanski brigadni general Peter N. M. Moore, ki je med vojno sodeloval s partizani v nemški ofenzivi jeseni 1943 in bil do konca vojne vodja britanske vojaške misije pri GS NOV Slovenije, se v svojem spominu posameznih dogodkov in značilnosti v partizanskem boju, vsem, ki so v tem gibanju sodelovali, pa čestita. John Blatnik, nekdanji kongresnik, sicer sin slovenskih staršev in kapetan ameriške vojske v letih 1944–45 in član ameriške vojaške misije pri GS, je navedel, da se v Ameriki še vedno dobro spominjajo izjemnega boja jugoslovanskih partizanov in sporočil, da so se v začetku maja v Kaliforniji zbrali vsi ameriški letalci, ki so jih med opravljanjem nalog, ko so bili sestreljeni, rešili, da so se lahko vrnili v svoje enote v Barju. Tople pozdrave pa je poslal tudi polkovnik Bill Deakin, nekdanji vodja britanske vojaške misije pri Vrhovnem štabu NOV Jugoslavije, sicer ugledni zgodovinar in osebni prijatelj Winstona Churchilla. Proces, ki se je začel tukaj v Ljubljani z ustanovitvijo slovenske OF 27. aprila 1941, je zapisal, se z isto odločnostjo in smislom za nacionalno neodvisnost, kakršno smo v letih boja izkazali mi v Sloveniji, in po vsej Jugoslaviji, zdaj nadaljuje, zaupanje, ki je nastalo tedaj med nami, pa traja za vse čase.

Tragično je, da se moramo ob petdesetletnici sklicevati na zgodovino, ki ni samo naša, ampak tudi evropska, medtem ko se domala že skoraj utapljam v današnjih stiskah, ki jih le s težavo obvladujemo in jim razcepljeni ali celo sovražeci se zagotovo ne bomo kos.

Vendar bi rad tudi ob današnjih delitvah poudaril po-

Čestitke

Naše osrednje republiške proslave ob 50-letnici ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda in oboroženega odpora okupatorjem Slovenije 27. aprila na Trgu revolucije v Ljubljani se je udeležila delegacija ZZB NOV Hrvatske, pozdravne čestitke pa so slovenskemu narodu preko RO ZZB NOV Slovenije poslala tudi predsedstva borčevskih organizacij Jugoslavije, Srbije in Črne gore.

zitivno stran, ki smo ji ob tem praznovanju priče. V organizacijski odbor za pripravo proslave so delegirale svoje predstavnike vse tri parlamentarne opozicijske stranke: liberalni demokrati (navajam jih po vrstnem redu, kot so se prijavili), prenovitelji, socialisti, od Demosove koalicije pa Slovenska demokratska zveza, Zeleni Slovenije in vaša Socialdemokratska stranka Slovenije. Pristopil je tudi poslanski klub neodvisnih. Od zunajparlamentarnih strank oziroma političnih organizacij pa Slovensko krščansko-socialno gibanje – krščanski socialisti v nastajanju, Socialdemokratska unija, Delavska stranka Slovenije in vrsta drugih organizacij, združenj in gibanj. In še se oglašajo številna politična gibanja, organizacije in skup-

John RUCIGAY, Ballston Lage, država New York v ZDA:

Čestitam ob vaši 50-letnici Osvobodilne fronte. Sem eden izmed ameriških letalcev, ki so jih pri vas med II. svetovno vojno rešili partizani.

Kot sin staršev slovenskega porekla sem ponosen na pomoč, ki so jo Slovenci med vojno nudili ameriškim letalcem.

nosti, ki se tudi formalno pridružujejo praznovanju. Slovenska politična večina torej, kljub svoji krivičnosti do preteklosti in velikim razlikam med sabo, ob današnjih razmerah, ohranja svoj odgovoren odnos do zgodovine in do slovenskih nacionalnih ambicij, ki so danes v srčiki vsega našega narodnega življenja, imajo pa svoje pozitivne korenine v preteklosti. Še najbolj izrazito prav v NOB.

Zatorej preživimo petdesetletnico Osvobodilne fronte in začetek upora proti okupatorju kot svoj nacionalni in zgodovinski praznik. Brez sovraštva in z dostojanstvom tudi do tistih, ki v teh dneh skušajo ta praznik oblatiti. Bodimo ljudje. Čas je že!

Jugoslavija na kredit

Še pred mesecem dni je bilo pogosto slišati stave o takšni ali drugačni usodi zveznega premiera Anteja Markovića in njegovega kabineta. Resnici na ljubo je bilo več tistih, ki so bili prepričani, da bo njegov aprilski skupščinski nastop zadnji...

Prav nič ne kaže, da bi utegnili biti tako, čeprav Marković zdaj ni bližje ali dlje od trenutka slovesa, oziroma dne, ko mu bodo rekly nasvidenje republike. Po drugi strani tudi te politike, torej republiške, ki jih pooseblja šest predsednikov, čaka podoben konec, saj je dediščina (predvsem gospodarska), na kateri temelji njihova oblast preveč načeta za dolgo vladanje. Ni daleč čas, ko gospodarstva posameznih republik ne bodo več prenesla vseh mogočih »uspehov« njhovitih politikov, ki zaenkrat še uspevajo – vsakič teže – poiskati kritje za uporabo instrumentarija politike »vseh sredstev«...

Jugoslavija živi na kredit, je te dni zapisal eden izmed uglednih tujih časopisov.

– Denarja nima, delavci ne dobivajo plač, ne plačujejo si podjetja, do deviz ni moč priti. Še vedno trajajo medrepubliške razprie o suverenosti, oboroževanju in o ambicijah malih in velikih jugoslovanskih držav(ic) – traja in pogloblja se vse, kar bi, po prepričanju zveznega premierja, ki je v skupščini Jugoslavije govoril sredi minulega meseca, moralo dati prostor nadaljevanju ustavljenega reformskega procesa. Toda vse več je znamenj, da se bo erupcija gospodarske krize časovno »ujela« s takšno ali drugačno rešitvijo (nenasilno?) nacionalnih in političnih problemov v Jugoslaviji. Markovićevo igro, v kateri igra predvsem na adut takoiimenovanega prehodnega obdobja s svojimi ducati in več točkami lahko tako po eni strani razumemo kot manever užajenega politika, ker zanj ni sedeža za mizo s šestimi stoli, ali pa kot resno opozorilo, da na kredit živijo v vseh delih države.

Marković ima nedvomno prav, ko pravi, da ne glede

na to, ali bomo še vnaprej živeli v eni državi ali se razšli, nihče ne bo mogel zaobiti vprašanja, ali naj prehod iz enega sistema v drugega uresničimo s preobrazbo starega ali z graditvijo novega na ruševinah starega. Te so že tu, vse več republik pa daje vedeti, da jim do preobrazbe starega ni; da bi raje začele novo štetje. Ene tako, da v imenu zaveze ljudstvu tudi na škodo tržnega gospodarstva krčijo pot menda nacionalni pravičnosti, druge pa tako, da z uvajanjem raznih ovir zapirajo tržišče, ki se v Jugoslaviji tako že dlje časa ne more dokazati kot pravično; kot poligon za najbolj uspešne.

Domače akumulacije nima skoraj nihče več, zato se bo vsak hip videlo, kaj vse so federalne enote pripravljene žrtvovati za uresničitev političnih ciljev. In: ali so dosegli, če jih gospodarsko ne bo mogoče podkrepiti. Maj bo zaradi časovnega »ujemanja« s političnimi dogodki odločilen tudi v tem smislu.

Bojan Veselinovič

15. maj – dan D?

Sredi prihodnjega tedna naj bi, vsaj formalno še obstoječa država Jugoslavija, dobila novega prvega moža v osmercu enakih, ki so (kollektivni) šef države in vrhovni poveljnik oboroženih sil hkrati. V minulem desetletju so to bila – do pred letom ali dvema – rutinska, redna letna opravila internega značaja, ki jim nihče ni namenjal kake večje pozornosti. Šele gospod Jović, ki se mu te dni izteka enoletni mandat, je pokazal, da predsednik predsedstva ni enak med enakimi, ampak da je nekaj več. Če je dal Drnovšek tej vlogi močan osebnostni pečat (s svojo mirstostjo, preudarnostjo in svetovljanstvom), jo je Jović »nadgradil« tako, da jo je spremenil v orodje (ali orožje?) povsem konkretne politične garniture, republike, ideologije ali naroda – kar je komu ljubše. Seveda je spretno izbral zanj ugodno razmerje sil.

Institucija zveznega predsedstva in njegovega predsednika je postala nad vse zanimiva tisti hip, ko se je ta organ prelevil v izključno vrhovnega poveljnika oboroženih sil in zadnje mesece pravzaprav deluje le še v tej vlogi.

Hrvaška oblast in javnost veliko stavita na 15. maj – morada preveč. Tudi če do takrat predsedstva ne bodo razpustili, tudi če se kdo drug ne bo razglasil za šefa države ali če se ne bo zgodilo kaj podobnega, ni nujno, da bo Mesić postal predsednik predsedstva. Zgodi se lahko, da enostavno ne bo izvoljen in tudi če bo, bo imel nasproti tri glasove enotne Srbije, enega črnogorskega in še nepredvidljivega predstavnika BiH, ki bo Srb. Ob tem pa še devetega »člana« – predstavnika armade. Razmerja v predsedstvu države, njegova funkcija in nasploh vloge so take, da Mesić kaj dosti ne more narediti za umiritev razmer. Kakorkoli obračamo, predsedstvo ne more narediti veliko koristnega za razpletanje jugoslovanske krize, zato pa lahko naredi (ali ne naredi) zadeve še bolj zapletene.

Srbska politika za zdaj ne kaže kakšnega posebnega razburjenja zaradi bližnje zamenjave Jovića z Mesićem, kar pa ne pomeni, da je povsem ravnodušna. Do 15. maja bo iz Jovićevega mandata skušala iztržiti čimveč, hkrati pa onemogočiti izvolitev Mesića. Hkrati bo še na-

prej spodbujala akcije na »terenu« – hrvaškem in bosansko-hercegovskem, seveda. Srbska politika in Jović se pri tem vedeta zelo pragmatično, kar sta že nekajkrat dokazala, npr. marca ob odstopu iz preklicu odstopa Jovića, pa tudi ob nedavnem Jovićeve nastopu v zvezni skupščini, za katerega ni nikomur, razen srbski politiki, jasno, kakšen je bil njegov namen. Gre za to, da se spretno prilagajata razmerju moči in ne rineta z glavo skozi zid, ali z drugimi besedami, ko jima razmerje moči ne daje upanja za uspeh, se znata tudi umakniti in poskušata z drugimi sredstvi, največkrat z netenjem žarišč izven Srbije.

Med Jovićeve mandatom je zvezno predsedstvo postalo pomožno orodje privrženecv enotne Jugoslavije ali podaljšana roka Miloševića. Zamenjava na njegovem vrhu s človekom drugačne politične in ideološke usmeritve pa še ne pomeni, da bi lahko postalo orodje drugačnih in drugih politik. Je že tako, da v Jugoslaviji ni dovoljeno vsem početi isto. Na teh prostorih je spoštovanje principov v politiki že zdavnaj postala velika pomanjkljivost.

Drago Balazić

Politkomisar Sime zbira in komentira

Tanjug postaja Tamil

Telegrafska agencija Nova Jugoslavija – TANJUG – je bila ustanovljena 5. novembra 1943 (tik pred drugim zasedanjem AVNOJA-a) v Jajcu z namenom, da bi domačo in še zlasti svetovno javnost pošteno, hitro in točno obveščala o osvobodilnem boju jugoslovanskih narodov. To so bili dejansko zlati časi Tanjuga.

V povojnih letih se je Tanjug razvil v sodobno tiskovno agencijo, ki pa zadnje čase večkrat pozablja, da je dolžna v prvi vrsti hitro in pošteno obveščati tudi domačo javnost.

Te dni se je že drugič v kratkem primerilo, da Tanjug prav škandalozno obvešča domačo javnost. Navajam primer:

Beograd, 14. aprila (Tanjug) – Jutri naj bi se na mejnem področju republike sestala predsednika republike Srbije in Hrvatske Slobodan Milošević in dr. Franjo Tuđman. Kot poroča Tanjug, naj bi nadaljevala že začet pogovor o odnosih med republikama in pregledala rezultate dela skupne skupine izvedencev.

Kot državljan sem močno užaljen, da Tanjug pred menoj skriva kraj sestanka Milošević–Tuđman. To ravnanje je v bistvu prav primitivno saj bodo o kraju navedene sestanka (podobno je bilo s Karadordevim) čez nekaj dni poročala vsa domača in tuja sredstva javnega obveščanja!

Ob tem bi postavil nekaj vprašanj: kdo Tanjugu vsiljuje tak način obveščanja in zakaj ga Tanjug sprejema? Ali je Tanjug res že postala srbska tiskovna agencija, ki mora slepo izvrševati naloge Miloševića in njegovega štaba?

Ali bi zares bila ogrožena varnost »narodnih voditeljev« Miloševića in Tuđmana, če bi Tanjug najavil kraj sestanka? Menim, da ne! Dokaz: nedavni sestanek »šesterice predsednikov« na Brdu pri Kranju, ki je potekal v najlepšem redu in brez najmanjšega incidenta!

Sicer pa se mi »narodna voditelja« Milošević in Tuđman dejansko – smilita. Ob (pre)številnih varnostnikih, ki (pre)zagnano skrbijo za njuno varnost, sta postala dejansko njihova ujetnika...

In ta dva »ujetnika« na napol skrivnih sestankih sedaj trgujeta, ali malce grobo zapisano, na skrivaj sklepa ta kravje kupčije na račun drugih jugoslovanskih narodov. Iz »poročil« o njunih sestankih pa javnost praktično ničesar ne izve...

Vse to me močno spominja na podobne kupčije Cvetković–Maček v poslednjih letih kraljevine Jugoslavije.

Tanjugu predlagam, da v prihodnje začenja svoja poročila s sestankov Milošević–Tuđman, tako, kot je to počel med NOB: »Na položaju (Tanjug)«...

Za tak stil poročanja bi Tanjugu bolj ustrezalo novo ime »TAMIL« ali »Telegrafska agencija Milošević«...

Švicarska tiskovna agencija ATS je v anketi med švicarskimi novinarji ugotovila, da je v konkurenci vzhodnoevropskih agencij jugoslovanski Tanjug po profesionalnem ugledu, ki ga uživa, precej na repu. Za njim sta še sovjetski TASS in albanska agencija ATA.

Poročanje Tanjuga o sestankih Milošević–Tuđman samo še potrjuje ugotovitev švicarske agencije...

Podčastnik

v jugoslovanskem vrhu

Da je lahko postal član predsedstva SFRJ iz Slovenije, je dr. Drnovšek moral zbrati več desetstisoč glasov v neposrednem merjenju moči s protikandidatom inž. Markom Bulcem. Boj je bil dolg in naporen.

V nasprotju z dr. Drnovškom pa se je povzpел do mesta člana predsedstva SFRJ s Kosova brez vsakega boja, oziroma merjenja moči, dotle v Jugoslaviji povsem neznan Sejdo Bajramović. Za njegovo izvolitev v najvišji jugoslovanski organ je bilo dovolj – reci in piši – le 353 (z besedami tristo trinpetdeset) glasov!

Sejdo Bajramović je po Miloševićevih merilih še eden redkih »poštenih« Albancev. Na volitvah v srbski parlament je v volilni enoti št. 222 na Kosovu – brez proti-kandidata, seveda – dobil rekordno število glasov. Našteli so jih kar 150, ali 0,5 odstotka, kar je bilo po merilih srbske demokracije dovolj za poslanski sedež v srbski ljudski skupščini! V srbski ljudski skupščini pa je pri volitvah za člana predsedstva SFRJ (spet brez protikandidata) dobil 203 glasove.

Tako je Sejdo Bajramović s pičlimi 353 glasovi postal član najvišjega jugoslovanskega organa. To pa vsekakor zasluži vpis v Guinnessovo knjigo rekordov!

V Bajramovićevem uradnem življenju piše, da je sodeloval v NOB, po osvoboditvi pa je ostal v JA (JLA), kjer je z njemu lastno vztrajnostjo »dogurao« celo do zastavnika, najvišjega podčastniškega čina v JLA...

Sejdo Bajramović, o katerem pišejo na Kosovu, da

zna toliko albanskih besed kot vsak povprečni Srb iz Šumadije, bo kot član predsedstva SFRJ, avtomatično postal tudi član telesa, ki poveljuje JLA.

Tako se bo general s štirimi zvezdicami Veljko Kadijević, ki je uspešno študiral na West Pointu, najbolj znani in kakovostni ameriški vojaški šoli, lahko nad vse strokovno pogovarjal z upokojenim nekdanjim zastavnikom JLA!

Na dlani je, da si bo Kadijević, kadar se mu bo le zahotelo, upokojenega podčastnika, brez težav ovil okoli mezinca, ne glede na njegov sila visoki in zvneči položaj...

Srbski vojskovodja

V YU Panorami – 4. jul, glasilo zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, je v štev. 1494 prispeval Svetislav Nikolić kar dve strani dolg članek Srbi nisu gastarbajteri. O nekaterih trditvah v tem prispevku je moč razpravljati, vendar to puščam za drugo priložnost.

Tokrat sem se zaustavil le ob naslednji trditvi (navajam): »Generalu Majstru u Mariboru je uz veliku pompu podignut spomenik a o srpskom vojskovodi koji je proterao Italijane preko Rakeka nigde nikada nema i nije bilo govora.« (konec navedbe)

Razmišljal sem o navedeni trditvi:

– vojskovodja je poveljnik, ki ima pod seboj (naj se izrazim po domače) armade ali sploh velike vojske,

– srbski vojskovodja je imel pod svojim poveljstvom najverjetneje srbske enote.

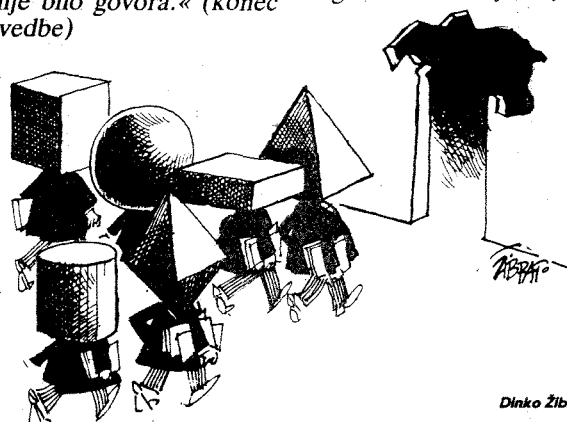
– kdaj naj bi se to primerilo? V drugi svetovni vojni prav gotovo ne! Torej ostane samo še prva svetovna vojna...

Začel sem prelistavati knjige, leksikone in pregledal sem številne navedbe o prvi svetovni vojni. Toda, nikjer nisem našel srbskega vojskovodje, ki je »proterao Italijane preko Rakeka«, niti nisem našel srbskih armad, ki naj bi to izvedle.

Zato javno prosim avtorja navedene trditve, da bralcem TV-15 in YU Panorame – 4. jul podrobneje opiše tega srbskega vojskovodjo in srbske armije, ki so bile takrat pod njegovim poveljstvom.

Piscu Svetislavu Nikoliću to ne bo težko storiti, saj stanuje v Ljubljani in občasno piše tudi v TV-15. S pojasnilom bo odpravil belo liso v mojem zgodovinskem znanju...

Pri brskanju pa sem vendarle našel podatek, ki bi utegnil imeti vsaj majhno

Dinko Žibrat

zvezo s srbskim »vojskovodjem«.

V knjigi Metoda Mikuža Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941 (Mladinska knjiga 1965) sem na 69 strani našel: »Prav tega dne (14. novembra 1918, prip. Sime) pa so se Italijani nevarno približali Ljubljani, saj so prodrli do Vrhnike in Borovnice. V sporazumu z Narodnim večem v Zagrebu je zbral v Ljubljani srbski oficir Švabić četo srbskih vojni ujetnikov, italijanskemu komandantu v Logatcu pa je poslal pismo, v katerem je sporočil, da je to četa kraljevine Srbije, ki je sporazumno z vlado Narodnega večja v Zagrebu in v imenu antante prevzela v Ljubljani vso oblast. »Dallje je Švabić zapisal, da bi mu bilo silno neljubo, če bi prišlo do prelivanja zavezniške krvi. Tako je to pot zvižala s srbskimi »anantnimi« silami uspela, in to kljub temu, čeprav so imeli Italijani kot antantna sila v smislu londonske pogodbe in pogodbe o premirju pravico zasesti katero koli oporišče onkraj demarkacijske črte, torej na ozemlju razpadle Avstro-Ogrske.

Toda Italijani niso mirovali in močnejša italijanska patrila je 16. novembra zgodaj zjutraj prišla do Ljubljane. Ko je Italijane obstopila srbska patrila, so se umaknili in opravičevali, da so Ljubljano zamenjali z Vrhniko.« (konec navedbe)

Vtis imam, da je Nikolić za potrebe tekoče srbske politike v stilu srbske narodne pesmi prav epsko zvečal pomen srbskega oficirja Švabića, ki ga sicer Slovenci cenimo, in ga prekvalificiral kar v srbskega »vojskovodjo«.

Zato z velikim zanimanjem pričakujem Nikolićevo verzijo...
Vaš Sime

Po stezicah popisovalca dogodkov iz NOB

Od Gotovelj do Mrzlice

Gotovlje je kraj, velika vas s čudovitimi zaselki: Zalog, Jedrt, Škafarjev hrib. Hmelj, ki ga tu goje že od začetka osemdesetih let 19. stoletja, se v gričevju polagoma umika drugim kulturam, vendar daje poleg živinoreje še vedno glavne dohodke. Gotovlje imajo faro, cerkev sv. Jurija se omenja že leta 1263, ko je že imela lastnega župnika. To je krajevna skupnost brez industrije, s štirirazredno osnovno šolo in lepo število obrtnikov. V povojnih desetletjih se je na široko razbohotila, na Škafarjevem hribu je eno najsodobnejših novih stanovanjskih naselij v Spodnji Savinjski dolini.

Pa zgodovina? Je kar bogata. V Gotovljah so našli bronasto bikovo glavico iz jaspisa, ki pripada halštatski kulturi, predmete iz latenske dobe, rimski marmornat blok in novce cesarja Maksimina Tračana. Za pokopališkim zidom pa je najdišče osmih storslovanskih skeletov iz 11. ali 12. stoletja.

Leta 1911 je bila v keramični tovarni stavka, menda kot prva v Sloveniji. V Joštovi zidnici v Gradišču pod sv. Jedrtjo je poleti 1941. ilegalno bival narodni heroj Franjo Vrnč-Buzdo, celjski okrožni partijski sekretar. Od tod je doma tudi evropsko znan profesor prirodoslovnih ved Martin Cilenšek. Najlepša mlada leta je v Gotovljah preživel France Onič, pesnik, esejist in gledališki kritik.

Žalec, središče občine in zelenega zlata, je že lep čas mesto. Popotnik, ki je tod hodil pred dvema, tremi de-

setletji, ga zdaj ne bi prepoznal. Središče je sicer prenovljeno, vendar je v njem stara podoba ohranjena. Tod je živel in živi mnogo slavnih ljudi: politikov, kulturnikov, drugih strokovnjakov, po hmelju pa je po vsem svetu znan. Da sta oba kraja, Gotovlje in Žalec, veliko prispevala NOB, pričajo veličastna spomenika in številna obeležja. V obeh krajih je med obema vojnami, še precej let po drugi vojni, kultura vseh zvrsti cvetela. Koliko obeležij, skulptur, fresk je v središču in okolju ustvaril na primer akademski kipar Edo Salesin, katerega ime in dela komaj poznamo!

Pravih Žalčanov, meščanov, je malo, priseljencev pa zares veliko. Prava Jugoslavijska v malem. Pri vsem tem pa mesto ne premore javnega stranišča...

Težave pa imajo Žalčani tudi z mostom. Prvi je bil med vojno porušen; leseni je dolgo zdržal, končno mu je močna povodenj, narasla Savinja, stebre spodnesla in ni kazalo drugega, kot da so začeli graditi novega. A šlo je po polzevo, narejen pa je bil tako površno, da se je kmalu upognil in za težak prevoz postal nevaren. Krivca so iskali, pa ga do danes niso našli. »Občinski vodilni komunisti so krivi!« je bilo slišati po vsej dolini; no, zdaj se lahko mirno peljete, huda malomarna poškodba je delno popravljena.

★

Dohitim priletnega moškega, blizu 80 let ima. Poznava

se na videz, on bolj mene, kot jaz njega. Kaj kmalu mi pove, da TV-15 hodi brat k sosedu. In še nadaljeval: »Sinu sem dal grunt brez vsakega dolga, jaz imam svojo penzijo, žena mi je umrla. In veš kaj? Sin je postal klerikalec! O komunistih niti črhni ne smem, pa o partizanskih časih tudi ne. Vnukom ne smem govoriti, kako sem že kar v letih partizani, kako sem se s Titom rokaval, da sem bil ranjen, za hrabrost odlikovan. Kako je žena dan in noč delala za partizane.

— Oče, teh zgodb je zdaj konec! Če nočeš samemu sebi dobro, boš po poti desetega brata hodil. Mene si zastrupil, mojih otrok ne boš! Še dobro, da sem toliko pri moči, sicer bi mi huda predla—«

Ni prvi, ki mi je kaj takega povedal. Ko sem prispel do Migojnice, Griž, sem se spomnil nekaterih prvoborcev. Živ in krepak je samo še Ludvik Zupanc—Ivo; Funklovega Rafka ni več. Veliko je preстал, veliko zanimivega mi je povedal, veliko njegovih pripovedi je bilo objavljenih. Tudi v TV-15.

— Tam spodaj ob Savinji je bila ustanovljena Prva savinjska četa, tukaj je bil Stane s Prvim štajerskim bataljonom, tukaj so se vrstile hajke, v Zahomu je bil štab spodnje-savinjskih terencev, kurirjev. Ko so po vojni spuščali krsto s truplom Joškovega Tona, mojega prijatelja, od prvih dni zagretega za partizane, poslovnice besede je ravno govoril prvoborec Ivo Zupanc, je bil potres; zemlja se

je tresla, ljudje so bežali na vse strani.

O teh krajih, vse do Mrzlice, bi lahko spisal debel roman... Da, pisali so o vsem tem; Zakonjšek, Habjan, Hribar, Kotnik, v časih, ko je bila NOB v naši zgodovini sveta stvar, si mislim. Danes?! Stari je imel prav, ko je dejal: O komunistih, partizanih, o NOB ne smemo preglasno govoriti, čeprav bo ta krvava resnica še najmanj sto let živa. Že v osnovnih šolah mnogi učitelji zgodovino razlagajo sprenevedaje. Sto in sto ljudi sem obiskal, zapisal njih spomine, deset in deset zgodb s tematiko NOB prebiral učencem po šolah v času podelitev bralnih značk. Odprtih ust so poslušali o hajkah v Zahomu, po Mrzliškem grabnu, kako se je Tito peljal skozi Savinjsko dolino, se ustavil v Žalcu, kjer mu je učenka Mateja iz Gotovelj izročila čudovit šopek. To so spomini, spomini... Ves Zahom je bil požgan, tudi Gustlovim so vse do tal požgali, a partizanov niso izdali.

Pa bi šel malo k Likovičevim, sem si rekel. Ena družina kar šest življenj na oltar domovine. Šel bi še višje, h Gačnarjevim, Razpotnikovim. Kaj vse bi mi lahko sinovi, hčere povedali. Pot pa me je zanesla na dvorišče največje kmetije v Mrzliškem grabnu. Stoji na šeststotih metrih nadmorske višine. Gospodar France šteje 35 let, žena in gospodinja 27, sin hodi v 2. razred, hčerkica v vrtcu; oče je pred leti umrl, mati že štiri leta nepokretna v postelji.

»Iz Grajske vasi sem doma«, pove prijazna gospodinja, »blizu Šmiglove zidanice. Iz dolinskega grunta sem na hribovskega presedlala. In mi ni žal. Kar lepo gospodariva, vsega je pri hiši: dela in jela, pa tudi kako urico razvedrila...«

»Mehanizacija«, se nasmejne gospodar France. »V fabriki sva se spoznala, se tam oba precej koristnega naučila, tako da neuka nisva prevzela tako velikega, pa ne zadolženega posestva. Oja, tudi v hribih se kar lepo kmetuje. Asfalt do dvorišča, telefon, elektrika, barvni televizor, v novem hlevu 30 krav, električni pastir, traktorja, žaga, zbiralnica mleka, osebni avto, oba krepka in zdrava. Kaj še hočeva? Sva člana Kmečke zveze, za drugo politiko pa se ne zanimava. In vi, še kar pišete o NOB? Nekateri to čtivo že otrokom pri-

povedujejo. Midva nisva in nikoli ne bova. Zgodovina je zgodovina. Za kmete, za vsakogar... Med vojno so partizani govorili: V hribih žive zavedni, pošteni in dobri ljudje. Žal so jim mnogi na visokih položajih storili veliko krivic, vendar ne takih, da ne bi mogli tudi v tem času zadovoljno živeti«.

Pravijo, da se življenje nadaljuje v sinovih in vnukih. Jaz v to verjamem. To bodo potrdili tudi zgodovinarji in spomini, ki ne bodo hitro zbledeli...

Drago Kumer

Pozabljena junaka

Na pobudo RO ZZB NOV Slovenije je viceadmiral v pokoju tovariš Rustja sklical sestanek mornariških častnikov, ki živijo v Ljubljani in so bili vkrcani na rušilcu Zagreb ali so bili drugače seznanjeni z junaškim dejanjem dveh častnikov pred petdesetimi leti.

Predlagali so, naj bi ob obletnici tega pogumnega dejanja pripravili komemoracijo ob grobu narodnega heroja Mašere na ljubljanskih Žalah, nanjo pa naj bi povabili tudi njegovo sestro. Mornariški častniki so sestavili nekakšen predlog, ki so ga na drugem sestanku izročili tovarišu Rustji, ta pa jim je pokazal osnutek govora, ki ga je oddal Republišnemu odboru. Dogovorili so se tudi, da bodo v časopisju objavili dan in uro žalne svečanosti.

Čeprav so vsem časopisom poslali članke o junaškem dejanju Spasića in Mašere, jih tiso objavili. Izjema je bil le Dnevnik, ki je objavil krajši zapis, objavil pa bi tudi uro

začetka žalne svečanosti, pa je novinar ni mogel pravočasno izvesti. TV-15 zaradi izhajanja ni mogel pravočasno objaviti teh podatkov, objavil pa je lep članek izpod peresa kapetana bojne ladje v pokojju Safonova.

Tako so na žalno svečanost prišli samo dva nekdanja častnika, delegacija RO ZZB NOV Slovenije in še nekaj ljudi. Govora pa ni bilo.

Povsem drugače je bilo v Pulju. Že teden pred obletnico so prišla vabila na žalno svečanost v vojašnici poročnika bojne ladje narodnega heroja Mašere, kjer stoji tudi njegov spomenik. Obujanju spominov na smrt obeh junakov je sledilo polaganje vencev, svečanost, ki je potekala pred celotno sestavo vojašnice in delegacijo Nove Gorice, pa se je končala z jugoslovansko himno.

Dom JLA v Ljubljani se je obletnice smrti Spasića in Mašere spomnil s priložnostno razstavo fotografij.

Joža Pretnar

Dragan Podreka

Bil sem v jugoslovanski misiji

Od septembra 1944 do poletja 1949

Pisec tega podlistka Dragan Podreka je tržaški Slovenec iz zavedne družine, ki je morala po prvi svetovni vojni emigrirati v Jugoslavijo. Po končani gimnaziji in vojaški šoli so ga med aprilsko vojno 1941 Nemci zajeli. Med vojno je šel skozi sedem italijanskih in nemških taborišč. Kot povratnik-repatriranec se je končno znašel v Franciji v bataljonu repatrirancev. Tu ga je aprila 1945 aktivirala Vojna misija NOV Jugoslavije. Dodeljen je bil kot zvezni oficir JA pri armadi ZDA v zasedenem delu Nemčije. Domov se je vrnil in bil demobiliziran na lastno željo leta 1950.

Zdi se mi prav, da spregovorimo o nekaterih manj znanih dejstvih, ki razkrivajo resnično podobo o naši polpretekli dobi. Naj tudi mladi zvedo, kako so zahodni zavezniški tedaj cenili boj NOV in POJ in ga priznavali tudi s tem, da so vojaško predstavništvo NOB kot vojaško misijo še dosti pred sporazumom Tito-Šubašić sprejeli in ataširali pri SHAEF-Vrhovnem poveljstvu zavezniških ekspedicijskih sil na zahodni fronti v Evropi s sedežem v Versaillesu pri Parizu. To je bilo veliko in pomembno priznanje.

Po vstaji pripadnikov francoskega osvobodilnega gibanja v Parizu, 23. 8. 1944, sta ameriška in francoska armada z njihovo pomočjo osvobodili francosko prestolnico Pariz. Med makijevci, francoskimi partizani, je bilo tudi mnogo Jugoslovancev; to so bili predvsem nekdanji španski borci, ki so skupaj s Francozi v boju z Nemci zavzeli zgradbo nekdanje jugoslovanske ambasade in se vanjo takoj nastanili kot predstavniki nove Jugoslavije, ki je bila takrat ena izmed zavezniških držav. Tako je bilo vzpostavljeno

prvo zavezniško jugoslovansko predstavništvo v Parizu, ki ga je Vrhovni štab NOV in POJ tudi uradno potrdil. Za predstavnika in opolnomočenega poslanika pri Nacionalnem komiteju republike Francije je bil imenovan znani španski borec Ljubo Ilić, ki je v vrstah francoskega odporniškega gibanja FFI dosegel čin generala. Ljubo Ilić, ki je po izstopu iz francoske vojske tudi v NOB Jugoslavije dobil generalski čin, je bil hkrati akreditiran tudi kot šef vojaške misije pri SHAEF (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces). To jasno kaže, da so naši zahodni zavezniški cenili boj naše narodnoosvobodilne vojske.

Ta naša misija je bila tedaj vključena tudi v Allied Liaison Section, v kateri so bili predstavniki — oficirji tudi vseh drugih zavezniških držav. Ne pozabimo, to je bilo v zgodnji jeseni leta 1944.

Vojaški organi tedaj napredujočih zavezniških enot so imeli zapleteno nalogo: zbirati in repatriirati (repatriacija — vrnitev posameznih oseb v domovino) so morali milijone t. i. razseljenih oseb (displaced persons), ki

jih je nemška okupacija raztepla po Evropi. Naša misija je organizirala v Franciji več zbirnih centrov; v Parizu, Lyonu, Bourgu, Montelimarju ter veliko zbirno središče v Marseillu, kjer so se zbirali jugoslovanski državljani. V glavnem so to bili osvobojeni interniranci nemških taborišč, delavci na prisilnem delu, vojni ujetniki iz aprilske vojne 1941, izseljenci, dezertirji iz nemške vojske in drugi. Velike težave je imela misija s prehrano in oskrbo, še večje pa s transporti teh ljudi iz Marseilla po morju do italijanskega pristanišča Bari. Zavezniško brodovje je bilo namreč obremenjeno s prevozom bojujočih se čet in je prevoz razseljencev vse do konca vojne potekal le ob vsem drugem. Večina repatriirancev, ki so bili za boj sposobni moški, je bila uvrščena v neoborožene bataljone v Bourgu, Lyonu in Montelimarju. Del teh, predvsem ujetniki stare jugoslovanske vojske, je bil uniformiran, drugi pa

so bili v civilu.

Konec januarja 1945. je v Montelimar prišel vojaški transport s številnimi ujetniki, ki so se že v ujetništvu opredelili za NOB. Tem je uspelo pobegniti iz Nemčije oziroma po italijanski kapitulaciji iz Italije v Švico, kjer so bili internirani, po osvoboditvi Francije pa so se prebili na osvobodeno območje.

Živahno družabno življenje

V Montelimarju je štel naš 2. bataljon Jugoslovanske armade okoli 400 mož. Slovencev nas je bilo za dobro desetino, poveljnik bataljona je bil Črnogorec, kapetan Djuranović. Nastanjeni smo bili v stari opuščeni opekarni, kjer so bile bivalne razmere zelo slabe. Poveljstvo je zaradi tega dovolilo nam vsem, da smo si prenočišča priskrbeli sami. Slovenci, med nami je bil tudi nekdanji platinec in pisatelj Ivan Bučar, smo našli sobo v hiši dveh starejših žensk.

Pogovor z že zbranimi povratniki pred taboriščem UNRR-e v Passau – Ilzu 5. julija 1945.

Angela Lilija-Oražem:

Začuden otroški obrazi

Spomini na medvojno šolo v Matenji vasi pri Prestranku

Italijansko kapitulacijo sem dočakala v vasi Incisa Valldarno, v bližini Firenc, kjer sem bila internirana. Interniranci smo se veliko pogovarjali, kje in kako se bomo zaposlili, če se še vrnemo v domovino. Po poklicu sem učiteljica in nadvse sem si želela učiti.

Ko sem se dva meseca po italijanski kapitulaciji vrnila v domačo vas, to je Matenjo vas pri Postojni, sem bila zelo žalostna, ko so mi povedali, da je tamkajšnja šola uničena. Iz velikega sovraštva do fašističnih učiteljev, ki so poučevali njihove otroke, so jo domačini razbili.

Nekaj časa sem bila doma, saj ni bilo nobene možnosti, da bi se zaposlila v svojem poklicu. Zato sem z velikim veseljem sprejela ponudbo sovaščanov, da bi njihove otroke učila v slovenskem jeziku. S kakšnim veseljem sem sprejela njihovo ponudbo, saj sem si vroče želela tako pomagati našim otrokom!

Toda, kje najti prostor za učilnico? Na moje veliko veselje je prišla k meni danes že pokojna Bojana Kenič-Ivana iz Orehka, ki je bila zadolžena za organizacijo ilegalne šole na našem območju. Skupaj sva razmišljali in ugibali, kje naj bi potekal pouk. Nedaleč stran, v Prestranku, je namreč bila belogardistična postojanka. Iz zagate naju je rešila vaščanka Mica Kalanova, ki nama je svetovala, naj bo učilnica v Delevovi hiši, ki je bila takrat Kogojeva. Hiša stoji ob cesti, zato sva oma-

hovali, ali naj res tam poteka pouk.

Vendar je bila volja do učenja večja in močnejša od strahu pred sovražnikom. Pogumno smo se vrgli na delo, vendar s poukom nismo mogli začeti, ker v učilnici ni bilo šolskih klopi. Izvedela sem, da so imeli fašisti šolo na Prestranku, ki je bila še delno uporabna. Zato sem pomislila celo na to, da bi bil pouk kar tam. Pokazalo pa se je, da je šola preveč »zdelana« za delo, vendar pa sem odkrila nekaj dobrih klopi, na podstrešju pa tudi šolsko tablo.

Toda naše težave s tem še niso bile rešene. Klopi in tablo je bilo treba prenesti iz Prestranka v Matenjo vas, v Kogojevo hišo. Pri tem smo bili zelo previdni, saj je bila belogardistična postojanka nedaleč stran. Moj brat Janez je vpregel vola in z njim prepeljal vse pohištvo. Prevoz je opravil ponoči, ko je bila trda tema.

Prvo oviro za začetek pouka smo tako premagali, toda kmalu se je pokazala druga, prav tako velika, ki pa smo jo z nekaj iznajdljivosti kaj hitro premagali. Otroci niso imeli zvezkov, svinčnikov, prav tako pa nismo imeli krede; o kakšnem učbeniku ni bilo niti sledu, o drugih učnih pripomočkih smo pa lahko le sanjali.

Toda mame so hitro rešile težave s šolskimi zvezki. Razrezale so vse papirnate vrečke, v katerih so bili sol, sladkor in drugo in svojim šolarjem naredile zvezke.

Prišel je prvi dan pouka. Še zdaj so mi pred očmi začuden otroški obrazi, ki so zaslišali, da jim govorim po slovensko in ne po italijansko, kot so bili prej navajeni. V vseh razredih smo se najprej začeli učiti abecedo, ki je

Kurirčkova torba

»Dobro jutro!« »Dobro jutro!«
»Zdravo!«
»Lep dan – želim!«

Pozdravi na vse strani. Prijazni pozdravi z iskricami v očeh, saj je jutro kot naročeno, razigrano in žuboreče. Praznično. En sam užitek! Nič puščobno vsakdanjega. Hudomušno mežikanje, nagajiv klepet, smeh, skrivnostni šepet in sonce, zrak, ožarjen z rdečimi rutami, mežikačimi zvezdicami v laseh.

Bela šola spokojno gleda brezskrbni vrvež, ujeta v dlaneh Tisovca, mirno ležečega med Stango, Platom in Goro žalosti. Krimskoplate zapirajo ta naravni obroči, ki ga Lisec v mehke loku povezuje s kopami hribov, posutimi s koničastimi kupolami starodavnih cerkva. Sredi tihega zavetrja se spuščajo terasasti travniki v dolino do dna, da se nato še prožneje stopničasto vzpenje v mir bližnjih gozdov.

Balkoni cvetja in ornice. V tem svetu lepote se razgreti otroški obrazi umirijo.

otroci niso poznali. Ko smo kasneje dobili nekaj čitank za prvi razred iz Trsta, je bilo delo precej lažje.

Ko je iz ljubljanskih zaprov prišla k svoji teti, ki je živela v Matenji vasi, učiteljica Iva Križaj, sem jo prosila za pomoč pri pouku in prevzela je poučevanje višjih razredov. Z združenimi močmi sva nekaj časa uspešno delali, vendar je kasneje, brez moje vednosti, na svojo pest, odšla v Rakitnik, kjer je po odhodu belogardistov in fašistov poučevala višje razrede.

Pouk sem morala tudi prekiniti, saj so me domačini opozorili pred belogardisti. Odšla sem v Predjamo, k moji sestri Mariji, s seboj pa sem odpeljala tudi mojo nečakinjo Zinko, ki je bila brez staršev. Pri sestri sem bila zelo na trnih, saj so nedaleč stran pogosto streljali. Partizani so namreč napadali Nemce in domobrance, ki so se skrivali v Predjamskem gradu.

Kmalu smo izvedeli, da iz Ilirske Bistrice proti Postojni prodira naša vojska in domobranci so se umaknili iz Pre-

stranka. Nisem imela več miru pri sestri in vrnila sem se v Matenjo vas, kjer sem nadaljevala s svojim delom, to je poučevanjem v tamkajšnji šoli.

Ob koncu šolskega leta smo na Žitkovem vrtu pripravili miting s pestrnim programom, ki so si ga z velikim veseljem ogledali tudi domačini. Marsikateremu so se v očeh pokazale solze, saj so na svoji zemlji, na javnem mestu, spet slišali slovensko besedo in slovensko ljudsko pesem.

roke in si z njimi zakril obraz.

Začelo je pokati.
»Mama,« sem vztrepetala, stekla k mami na domači prag.

Deček se je v smrtnem strahu vzravnal, pognal navdžol po izhojeni poti. S težavo je dvigal noge, zanašalo ga je. Pot mu je drsela izpod nog. Kakor preganjana živalica je kopal v sneg, opletal z rokami, padal, se dvigal in krčil, za njim pa so se v ognjenem zublju vsipale smrtonosne svinčenske. Žvižgaje so tolkle v snežno skorjo, jo dvigale in spreminjale v pršečo meglo. Zvrtnice so belo gmoto v zaveso, v kateri je izginila senca bežečega; kakor velika bela žoga se je zakotalil v zavetje golega grmičevja.

Krogle so še vedno poskakovale in klestile ozeblo vejeve.

Končno je streljanje ponehalo, snežna megla se je sedla, mir se je vrnil na ravan.

Dečku se ni posrečilo zbežati.

Ujeli so ga pri Blažkovih hišah.

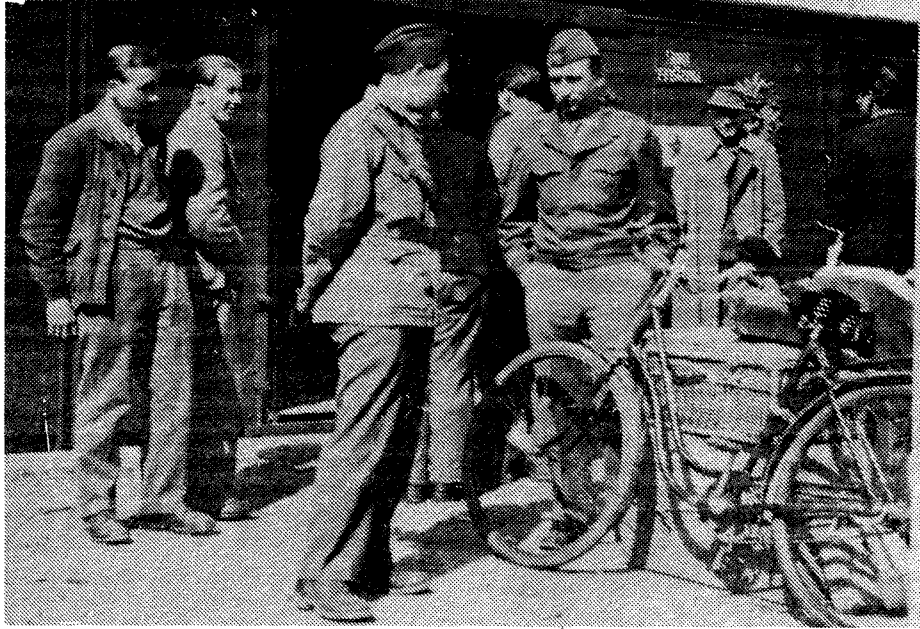
Cveta Velikonja

Hitro smo se znašli in začeli organizirati družabno življenje. Štab bataljona je ustanovil stenski časopis, ki nas je obveščal o najnovejših vesteh, tudi o bojih v Jugoslaviji; dnevnik, natisnjen na dveh straneh v francoščini, namreč večini naših ni bil razumljiv. Ustanovili smo pevski zbor, ki je že v marcu nastopil v tamkajšnjem gledališču in še na posebni predstavi za francosko občinstvo, kar vse je bilo tisti čas za mesto poseben dogodek. Na pobudo Ivana Bučarja sva v mestu St. Privas nabavila star, a še vozen renault. Organizirali smo šoferski tečaj, na katerem je Ivan Bučar predaval o motoroznanstvu. Znanje, ki smo ga pri tem dobili, je posebej mi kasneje prišlo zelo prav... Tako smo zaposleni z vsemogočimi dejavnostmi ob enolični vojaški hrani, ki jo je popestrilo le vino ob kosilu in večerji, prestali mrzle zgodnjepomladanske dni.

Konec marca 1945. so naju z Bučarjem poklicali na poveljstvo bataljona in nama dali nalog, naj se javiva na našem poslanstvu v Parizu. Poslovila sva se od tovarišev in se z vojaškim brzcom odpeljala v Pariz. V kupeju sva naletela na nekega podpolkovnika francoske vojske, ki se je, radoveden, od kod sva, zapletel z nama v pogovor. Ko je zvedel, da sva Jugoslovana, nama je pripovedoval, kako je njihova enota v bojih za južno Francijo zajela neko enoto nemških vojakov in oficirjev, ki so jih temeljito pregledali. Skoraj pri vseh so našli fotografije z njihovega kazenskega pohoda nekeje v Srbiji, ki so prikazovale ujete kmete, njihovo mučenje, ustrelitev, trupla v jarku ter požgane vasi. Vojaki iz leta 1941 smo dobro poznali strast Nemcev za fotografiranje ob žrtvah, zanje so dobro vedeli tudi Francozi. Zato so ujete Nemce še bolj temeljito zaslišali. Podpolkovnik nama je pri tem omenil, da se ti Svabi nikoli več niso vrnili v raj...

V Parizu sva se z Bučarjem, oba v uniformah, s podzemno železnico brezplačno pripeljala v ulico Dellessert na naše poslanstvo.

Kakih petnajst nas je bilo in sprejel nas je znani španski borec in partizan general JA

Transport repatriirancev iz Münchna septembra 1946.

Ivan Rukavina. Pojasnil nam je, kakšne težave ima zavezniško poveljstvo z osvobodjenimi interniranci, vojaškimi ujetniki, delavci na prisilnem delu, ki bi jih radi čimprej poslali iz zasedenih delov Nemčije domov. Z napredovanjem zavezniških čet v Nemčijo so te težave iz dneva v dan postajale večje. Zato je zavezniško vrhovno poveljstvo zahtevalo od misij zavezniških držav ustrezne oficirje za zvezo, ki bodo zavezniškim vojaškim oblastem pomagali identificirati pripadnost teh številnih razseljenih oseb, jih zbrati v posameznih zbirališčih, jih popisati in odpraviti domov. Po možnosti pa bi hkrati poskušali ugotoviti tudi to, kje so stroji, vozila, surovine in druga oprema, kar so Nemci naropali in odpeljali iz naše države. Vir določenih podatkov pa so bili tudi repatriiranci sami.

V Parizu

Spisek teh novoimenovanih oficirjev za

zvezo je bil oddan SHAEF-u, mi pa smo v zbirnem centru v Parizu, oskrbljeni s hrano in prenočišči, čakali nadaljnjih ukazov. Pariz je bil tedaj poln raznih ljudi in vojaščin. Sem so prihajali vojaki s fronte na dopust, službeno ali pa na zdravljenje. Slišati je bilo, da je v mestu še kakih 10.000 zaostalih nemških dezertirjev, ki so se z domačini ukvarjali s črno borzo – pretežno z raznim ameriškim blagom in gorivom. Veliko je bilo menda tudi ameriških vojakov dezertirjev, oziroma takih, ki se s službenih poti in dopustov niso več vrnili v svoje enote.

Ogledovali smo si Pariz in žal nam je bilo, da so bile galerije in muzeji zaprti. Spomeniki so bili obloženi z vrečami peska, zaprt je bil tudi Eiffelov stolp, kjer je bila ta čas vojaška radijska postaja. Vendar pa smo obiskali Napoleonov grob, cerkev Notre dame, Monmartre in še kaj. Obiskali smo tudi šefa jugoslovanskega zveznega oddelka v Versaillesu, nedavno umrlega umetnika,

slikarja Marka Čelebonovića, človeka širokih pogledov in izobrazbe.

Konec aprila smo proti večeru dobili ukaz, naj se javimo na železniški postaji St. Lazare. Tu nas je pričakal ameriški poročnik in nas povabil na večerjo v njihovo tranzitno menzo, kakršne je ameriška armada organizirala na vseh pomembnejših prometnih križiščih in ki so delovale dan in noč. Vsak zavezniški vojak je tod, če je imel potni nalog, dobil toplo hrano s kavo ali čajem zastoj. Sam sem od začudenja skoraj padel s stola, ko so nas tukaj po tolikih letih postregli s skoraj pristnimi kranjskimi klobasami, zeljem in pirejem...

Ze naslednje jutro smo iz nabitega vlaka izstopili na postaji Romilly sur Seine, kjer je bila velika ameriška baza z bolnico. Tu smo obiskovali desettednevni tečaj, na katerem so nas seznanili z delom in odločbami okupacijskih sil v Nemčiji, ki so se nanašale na repatriacijo razseljenih oseb. Te naj bi se povsem svobodno odločale o vrnitvi v domovino, ko jih bodo oficirji za zvezo iz posameznih zavezniških držav spoznali za svoje državljane. Po končanem tečaju so nas porazdelili v posamezne okupacijske cone. Ivana Bučarja so dodelili britanskemu poveljstvu, mene pa k poveljstvu ameriške 15. armade. Ker se je Ivan Bučar kmalu vrnil v domovino, sem bil, kolikor vem, dolgo časa edini Slovenec pri tem delu; vse dokler ni bila organizirana jugoslovanska vojna misija pri zavezniškem Kontrolnem svetu v Berlinu. Ta je kasneje prevzela vso našo dejavnost v Nemčiji.

Ko so nas 5. maja 1945 v tovarnjakih prepeljali v mesto Reims, seveda nihče ni slutil, da je prav ta dan v tem mestu nemška vojaška delegacija zaprosila zaveznike za premirje. Vsi, ki smo bili dodeljeni ameriški armadi, smo tudi dobili nove, kompletne uniforme z orožjem in vso drugo opremo. Hrana je bila izdatna, seveda iz konzerv, z obvezno kavo. Pred odhodom so nas še preizkusili, če znamo voziti avto. Kako prav nam je prišel tisti tečaj iz Montelinara!

Nadaljevanje prihodnjik

Tragedija v severnem Iraku

Kurdi – najnovejša slaba vest človeštva

Pravijo, da je množične izgone izumil diktator, ki je pred davnimi časi živel na območju današnjega Iraka. V tisočletjih po Tiglatpilezarju so številni tirani njegovo umetnost preučili do popolnosti, jo posodobili in uvedli nove metode. Časopis, ki ga držite v rokah, ima premalo prostora za naštevane vseh Hitlerjev in Stalinov tega sveta in vseh njihovih žrtev – Židov, Armencev, navadnih političnih nasprotnikov in Kurdiv, ki so v tem stoletju že kdovekolikokrat množično gledali smrti v obraz. Danes je v usodi iraških Kurdiv združena usoda vseh beguncev in žrtev diktatorjev v zgodovini. Če se spomnimo odgovora na Hemingwayevo vprašanje, komu zvoní, se lahko ob kurdski tragediji mirno vprašamo: danes Kurdom, komu jutri?

Iz velikega mesta Dyarbakir vodijo ceste proti jugu Turčije samo še skozi vasi. Tu živijo Kurdi. Dyarbakir je njihova vzhodnjaško živahna prestolnica, v vaseh in na pustih planotah okrog njih pa pasejo svoje ovce. Številne vojaške zapore, kjer te hitro spustijo mimo samo z novinarsko izkaznico, pričajo o izrednem stanju, ki že desetletja velja na ozemlju turških Kurdiv. Na oddaljenih planotah v ozadju domujejo gverilci Kurdske delavske partije, ki s turškimi vojaki že dolga leta bijejo pravo državljansko vojno. Za Turčijo so njihovi Kurdi, pa čeprav jih je od dvanajst do petnajst milijonov, samo »gorski Turki«. Šele nekaj mesecev lahko med seboj govorijo svoje »narečje«, ki je v resnici starodaven kurdski jezik, ne da bi pri tem tvegali zaporno kazen.

Turki niso imeli nikoli pravega razumevanja za svoje Kurde. Ustanovitelj nove Turčije, Mustafa Kemalpaša Atatürk je ob pogrebu starega otomanskega imperija po koncu prve svetovne vojne preprečil ustanovitev države Kurdiv na delih ozemlja sedanjih držav Iraka, Irana, Sirije, Turčije in celo delčku Sovjetske zveze. Kolonialni gospodarji, zmagovalci nad imperijem sultanov, so leta 1920 s pogodbo iz Sèvresa že priznali pravico Kurdiv do države, a so jo leta 1923 v Lausanni preklicali. Če bi zdaj, ko je jasno, da je Irak navadna umetna kolonialna tvorba iz treh popolnoma različnih ljudstev, Kurdi dobili svojo državo, bi bila tudi Turčija ob velik del svojega ozemlja. Sedanje velesile in Turki tega zanesljivo ne bodo dovolili in ne bo jim žal nobenih sredstev, s katerimi lahko preprečijo osamosvojitve Kurdiv. Eno izmed teh sredstev je, da iraških Kurdiv, obupanih beguncev pred vojsko Sada-

ma Huseina, ne spustijo s težko dostopnih gora.

Isikveren, eno največjih taborišč iraških Kurdiv na ozemlju Turčije, je zato brezupno oddaljen od sveta. Ko obiskovalec zapusti zadnjo turško vas pred taboriščem, Uludere, je prepričan, da je že povsem blizu. Toda zadnjih deset kilometrov je nepremagljivih. Zaradi razmočene gorske ceste ostajajo tovornjaki s hrano in vodo ob vznožju hriba in da se povzpneš na vrh, potrebuješ uro ali več pešačenja. Samo traktorji in terenska vozila so se lahko pred desetimi dnevi, ko sem taborišče obiskala, prebili do šotorov humanitarnih organizacij. Toda od šotorov tuškega polmesca, zahodnoevropskih človekoljubnih organizacij in Visokega komisariata za begun-

na množica desetisočev. Traktorji, ki so vendarle pripeljali v taborišče, niso mogli pripeljati dovolj plastičnih steklenic s čisto vodo in nekateri so še vedno zjemali v lužah, ki jih je za seboj zapustil dolgotrajen dež. Na poti v taborišča so stotine milijonov dolarjev mednarodne pomoči, a so begunci v času mojega obiska še vedno ležali na umazanih, razmočenih tleh, kjer si po trije delijo eno samo odelo.

Borno grmičevje jim ne more dati dovolj lesa, da bi si zakurili ogenj. Tisti, ki so po dolgi poti čez zasnežene gore med Turčijo in Irakom ostali brez moči, a vendar preživeli, čepijo pred svojimi šotori. Srečala sem žensko, ki je k sebi stiskala svojih dvanajst otrok, komaj petnajst dni stara najmlajša deklica pa je s posivelim, negibnim obrazkom vzbujala strah, da se bo kmalu preselila na drugo stran hriba, kjer so pod goru Cudi izkopali že na stotine grobov. Najbolj pretresljivo pa je bilo radostno veselje teh izmučenih ljudi, ki so prepoznali novinarje. Dobro so vedeli, da jim lahko pomaga samo pozornost mednarodne javnosti, da ne bi tudi sami postali del milionske vojske od sveta po-

ce se je treba do prvih begunskih šotorov vzpenjati še pol ure. Med njimi in med pomočjo, ki prihaja iz vsega sveta, namreč straži kordon turških vojakov, ki spusti iz obroča res samo tiste, ki so obsojeni na smrt.

Strah turških oblasti, da bi milijon iraških Kurdiv preplaval državo, zdaj pokoplje večino žrtev iz begunskih taborišč, ki niso obnemogli obležati že na dolgi poti iz svoje domovine. Helikopterji niso mogli pristati sredi taborišča, saj se je proti njim zapodila obupa-

zabljenih beguncev, katerim ni rešitve. Kurdi, ki so komajda začeli dobivati prve drobce mednarodne pomoči, so svoj kruh ponujali tudi obiskovalcem. Otroci, ki so ob poti ves dan prizadevno čakali na liter čiste vode ali vlačili po hribu navzgor cule, večje od njih samih in svoje manjše bratce ali sestre, pa so se srečni prerivali pred fotoaparatom.

Iz severnega Iraka so tokrat pred iraškimi vojaki bežali pav vsi: Kurdi, pripadniki turške manjšine, kristjani in muslimani, revni in bogati. Učitelj arabščine iz Zakhua, mesta na drugi strani visokih gora, ki se je tako rekoč kolektivno poglaval v beg, je povedal, da je za seboj pustil hišo, avto in bazen. Zdaj pa ves dan čaka ob vznožju gore na kos kruha in liter vode za svojo družino. Profesorji in inženirji so brskali med kupom cunj, ki jih je zanje zbrala človekoljubna organizacija Turški polmesec. Kljub temu Kurdi v taborišču s stotisoč ljudmi vsak dan pokopljejo vsaj 50 ljudi, večnoma starcev in otrok, ki

podležijo izčrpanosti in boleznim.

Položaj v taborišču Isikveren je resnično katastrofalen zaradi tolikšne množice prezebljih, lačnih, žejnih in bolnih ljudi, ki jih pobija jo črevesne bolezni in umazana voda, skupaj s toplejšimi dnevi pa pričakujejo še strašnejše; tifus in kolero. Taborišče Yesiloa Derecik je manjše, a nič manj obupno. Tako daleč na skrajnem jugovzhodu Turčije je, da smo za pot potrebovali nekaj ur s helikopterjem. Samo resnično obupani ljudje so se lahko peš prebili v kraj, ki je z vseh strani obdan s Triglavu podobnimi gorami. Po sredini doline, kjer životari 3000 ljudi, teče umazana reka, ki je kriva za to, da 90 odstotkov otrok trpi zaradi diareje. Tudi pol litra slane vode, ki bi jim pomagala, nimajo, kaj šele zdravil za bolj zapletene primere. Turški zdravnik je na drugi strani doline pripravil šotore za bolnike in ti so večinoma njihov zadnji dom. Kljub temu pa pravijo tisti poročevalci, ki so uspeli priti v iranska taborišča Kurdiv, da so turška še razkošna v primerjavi z njimi. Tam umira poldrugi milijon Kurdiv brez vsakršne mednarodne pomoči.

V času mojega obiska je v taborišču Kurdiv v Turčiji že začela pritekati široka mednarodna pomoč. Ameriški voditelji, ki so si prve tedne tragedije zatiskali oči, so se končno odločili, da jim pomagajo domov. Deset tisoč ameriških, francoskih, britanskih in nizozemskih vojakov je v bližini mesta Zakhua na iraški strani že zavarovalo območje, kamor naj bi se brez strahu pred iraško vojsko vrnili Kurdi. Le redki izmed tistih, s katerimi sem se pogovarjala, so se bili pripravljeni vrniti in še to samo zato, ker jim je bila tudi nasilna smrt ljubša od begunskega prekletstva. Ostali so prisegli, da se ne bodo vrnili, dokler je na oblasti v Bagdadu Sa-

dam Husein.

Nič čudnega, če se spomnimo nesrečnega sedemdesetletnega »sožitja« Kurdiv, Šiitov in Sunitov v Iraku. Kurdi, starodavno ljudstvo perzijskega porekla in sunitske vere, imajo še posebej slabe izkušnje s Sadamom Huseinom. Ko je bil ta še podpredsednik Iraka, jih je prvič pustil na cedilu v sedemdesetih letih, ko so pod pokojnim voditeljem Mustafom Barzanijem bili razmeroma močni in dobro vojaško organizirani. Zato

jim je Sadam Husein ponudil avtonomijo, pri tem pa je pri pogajanjih kurdske pogajalce skušal pobiti... Toda tedanji projekt avtonomije Kurdiv je tedaj propadel tudi zaradi plemenitih in političnih preprirov med Kurdi samimi. Čez nekaj let so jim nož v hrbet zabili še Američani in Iranci pod šahom Rezo Pahlavijem, ki so jih do tedaj podpirali. Po podpisu za Iran ugodnega alžirskega sporazuma o meji med Irakom in Iranom so jih na milost in nemilost prepustili Sadamu Huseinu, ki se je znal maščevati. Kurdi so se spet dvignili med iraško vojno z Iranom. Toda ko je Sadam Husein z zahodno pomočjo vojno končal, spet ni imel nobene milosti. Tisoče vasi je uničil do tal, mnoge izmed njih – znana je predvsem Halabja s 5000 pokojnimi prebivalci – pa pobil s kemičnim orožjem. Kurde je tedaj množično izselil na jug Iraka in jih poslal v času

zalivske vojne v prve bojne vrste. Tudi to je eden izmed vzrokov, zakaj je iraška vojska tako hitro kapitulirala pred ameriško.

Usoda Kurdiv je bila velikokrat tragična tudi zaradi njihovih voditeljev. Plemenski gospodarski voditelji ki vodijo tudi politične organizacije, so se prevečkrat zblíževali zdaj z enim, zdaj z drugim bližnjemvzhodnim sovražnikom in so se znali bojevati tudi drug proti drugemu. Še do konca lanskega leta niso hoteli odgovarjati na ameriške pozive, naj se uprejo Sadamu Huseinu. Lahko verjamemo, da so se ga preveč bali, dokler je bil še močan. Toda veliko vprašanje je, kaj

v resnici pomeni njihov sedanjí sporazum z iraškim voditeljem o avtonomiji za Kurde. Če bo Sadam Husein še kdaj močan, ne bo pomisljal pred maščevanjem.

Svoj delež v tragediji Kurdiv pa ima seveda tudi Zahod. Še po Halabji so še naprej podpirali Sadama Huseina, ki se jim je zdel primernejši zaveznik od strah zbujačnega islamskega Irana. Tudi zdaj, ko bi jih lahko izučila zalivska vojna, je videti, da igrajo na Bližnjem vzhodu staro igro: iskanje »prijateljskih« diktatorjev, s katerimi si želijo zagotoviti svoj vpliv na najbogatejšem naftnem območju sveta. Takšna politika pa ni smrtonosna samo za Kurde. Tudi za druge Irance, ki si prav gotovo zaslužijo kaj boljšega od Sadama Huseina in za ves Bližnji vzhod, to tradicionalno mesto najbolj nevarnih spopadov po drugi svetovni vojni.

Barbara Kramžar

Politika visokih obratov

V tednih do poletja, ko običajno vsaj za počitniški čas nekako zamre tudi mednarodna politična dejavnost, bo, sodeč po sedanjem obsegu nalog, treba opraviti še veliko dela in popraviti nemalo škode.

V SZ, kjer je tamkajšnji zunanji politiki dal svojevrstni poudarek obisk francoskega predsednika Mitterranda, so se dogovorili, da bo prihodnja SZ urejena kot zveza suverenih držav, ki se bodo združevale – tudi kljubujočih šest republik – na prostovoljni podlagi. Jelcin in Gorbačov sta se složno dogovorila o bistvenih spremembah zveznih državnih organov; nova država bo imela koalicijsko vlado. Opraviti je torej treba veliko dela, da bodo do-

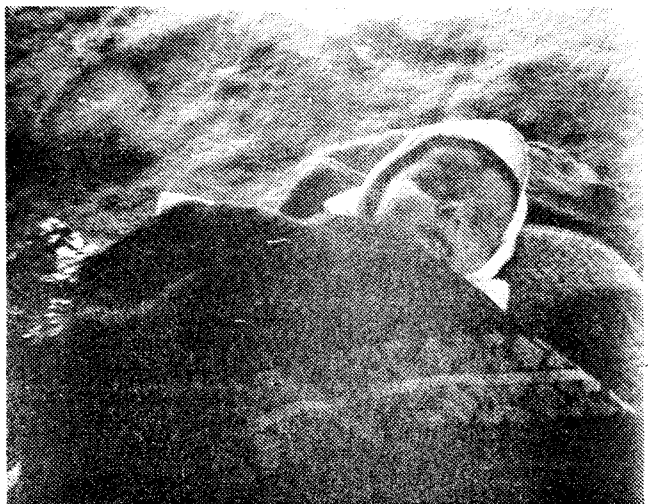
govori postali resničnost.

Gre za težavne in odgovorne naloge, ki so ameriškega predsednika Busha za dva dni spravile v bolnišnico, dogodka na Bližnjem vzhodu pa kljub perečemu kurdkemu vprašanju potisnile na drugo mesto trenutne politične lestvice.

Če že ni velikih političnih pretresov, ki bi vznemirjali javnost, so takoj na vrsti druge težave: marsikdaj označene kot hude naravne nesreče. Bangladeš, več kot preobljudeno državo ob Indijskem oceanu med Indijo in Burmo, je zajela povodenj, ob kateri je zastajal dih. Več metrov visoka vodna masa ni prizanašala in je presenetila prebivalstvo, ki sicer zna živeti z monsuni in drugimi muha-

vostmi narave. Vendar številne žrtve terjajo ukrepanje strokovnjakov, ki so marsikdaj znali obrzdati tudi naravo.

Po več kakor dveh mesecih divjanja je kolera v Južni Ameriki preskočila naravno mejo Ande in iz Peruja prišla med amazonske Indijance. Ogroženih je 60.000 prebivalcev pragozdnih delov Brazilije, medtem ko dosedanje žrtve samo še pokopavajo, ne pa tudi štejejo. Tam, kjer razviti svet ponuja togo sodelovanje se stvari tudi postavljajo na glavo. Švedski strokovnjaki so zapustili gradbišče hidroelektrarne v Kašmirju, ker so teroristi ugrabili dva inženirja, člana ekipe. Stisk in groze ni ne konca ne kraja.

Enciklopedija Slovenije – največji projekt slovenske znanosti

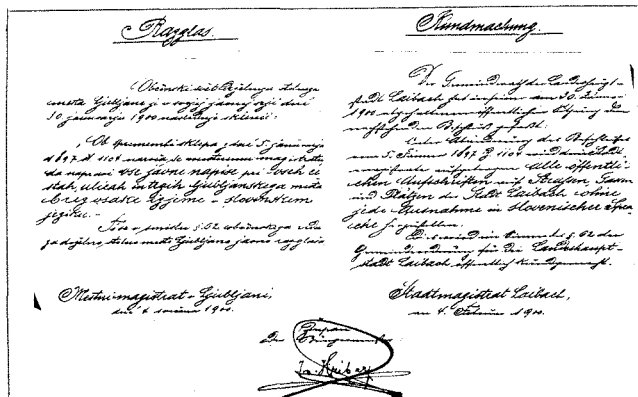
Potem ko je pred dobrimi štirimi leti izid 1. zvezka Enciklopedije Slovenije naletel na navdušen sprejem v javnosti, je bil 4. zvezek, ki je izšel decembra, deležen manj evforičnih besed in tudi dokaj zadržanega odnosa uradnih struktur. Glede na to, da je ta zvezek kakor nalašč prišel v knjigarne štirinajst dni pred znamenitim plebiscitom o samostojnosti Slovenije in glede na splošni nacionalni pomen Enciklopedije je zadržanost marsikoga presenetila.

Kmalu se je pokazalo, kje tiči vzrok za delno odklonilen odnos do te edicije. V vsesplošnem prevetravanju ostankov sistema socialističnega samoupravljanja in partijskega monopola se je nekaterim zagreznem in neučakancem očitno zazdelo, da tudi Enciklopedija preveč »diši po starem«.

Publicist Ivo Žajdela je edicijo celo popolnoma prepričano imenoval »komunistična enciklopedija«. Menda je s to pohujšljivo oznako prepračil do tedaj zveste kupce zvezkov enciklopedije, da ta projekt ni vreden svojega denarja, saj prodaja 4. zvezka izkazuje opazen padec v primerjavi s prejšnjimi tremi. Padec prodaje pa je spravi v hude škrpice založbo Mladinska knjiga, ki ta dolgoročni projekt izdaja. In medtem, ko znanci in prijatelji avtorje in sodelavce Enciklopedije zbadljivo (bolj v šali kot zares) sprašujejo, če bodo zdaj začeli pisati znova – od začetka (in nimajo pri tem v mislih spremenjen politični položaj), je resnični problem, ki postavlja nadaljnje izhajanje enciklopedije pod vprašaj, seveda denar. Mladinska knjiga je v času desetletnih priprav na izid dobivala ustrezno republiško podporo, ki pa je z izidom prvega zvezka usahnila z utemeljitvijo, da se mora projekt s primerno prodajo vzdrževati sam! Hitro se je pokazalo, da to ni mogoče, če naj bi bila cena knjige kolikor toliko dostopna. Založba je bila prisiljena sama pokrivati izgubo, ki je pri vsemem novem zvezku zaradi visokih stroškov vedno višja. Samo 4. zvezek npr. predvideva izgubo dobrih 5 milijonov din, če bi bila celotna naklada prodana, toda na zalogi je še dobra tretjina izvodov! Delničarji Mladinske knjige so se že odločili, da izhaja-

nje Enciklopedije preneha, če v kratkem ne bo državne subvencije. Odveč je poudarjati, kako velika izguba bi to bila za narodno kulturo, za našo samozavest in kako velik, z dolgoletnim delom zgrajen sistem bi se s tem podrl. Upajmo, da se to ne bo zgodilo in da bo Enciklopedija ne glede na dnevopolitične pretrse izhajala naprej na svojih čvrsto zasidranih, znanstveno zasnovanih

okoli 8000 stvarnih gesel. Ocenili so, da bodo obdelana v okoli 430.000 vrsticah, kar bo nanese 12 knjig z dobrimi pet tisočimi stranmi. Temu pa bo dodana še ena knjiga – indeks, ki bo po sodobnih metodah informatike prikazal celotno snov dvanajstih knjig in omogočil bralcu čim bolj preprost in čim hitrejši pregled nad gradivom.

Geslo Hribar Ivan: Razglas sklepa ljubljanskega občinskega sveta 30. 1. 1900 o uvedbi javnih napisov za ceste, ulice in trge v slovenščini, Zgodovinski arhiv Ljubljana

nih temeljih. Ti temelji so namreč zdravi in o njih bomo spregovorili v nadaljevanju našega prispevka.

Začetki pred dvajsetimi leti

Ko je pred dobrimi dvajsetimi leti pri Mladinski knjigi razmišljanje o slovenski enciklopediji dobilo otipljivo obliko s prvim človekom, zadolženim za to uredniško nalogo, ni bilo treba veliko časa do spoznanja, da projekt enciklopedije ne more biti stvar nekaj ljudi, temveč, da mora pri snovanju in pisanju angažirati vse duhovne sile naroda in združiti ves znanstveni potencial. Strokovnjaki so tako najprej zasnovali sodoben sistem enciklopedijske obdelave snovi, potem pa so se lotili izdelave geslovnika, razdeljenega na stvarni in biografski del. Delo na pripravi geslovnika je trajalo več let. Posamezni znanstveniki politične in kulturne ustanove, strokovna društva so sestavljali in pretresali sezname gesel in osnovna načela oblikovanja snovi. Tako so se končno odločili, da bo enciklopedija obsegala okoli 6000 biografskih in

Temeljna načela

Dogovor stotin snovalcev je bil, da bo Enciklopedija Slovenije ilustrirana nacionalna enciklopedija. Kot taka mora predstaviti najpomembnejše osebnosti slovenskega rodu vseh časov, tudi zamejskih in izseljenjskih, obenem pa tudi ljudi drugih narodnosti, ki so s svojim delovanjem bogatili slovensko misel, umetnost, gospodarstvo ali krojili politično usodo slovenstva. Enciklopedija mora v stvarnih geslih zajeti vsa področja slovenskega nacionalnega življenja, materialnega in kulturnega razvoja: arheologijo, zgodovino, geografijo, gospodarstvo, naravoslovje, biotehniko, umetnost in znanost, medicino itd., obdelana kot celota sintetično, v posameznostih, pa še v posebnih geslih. Upošteva dejstvo, da smo Slovenci živeli in še živimo v tesnem stiku z drugimi jugoslovanskimi in evropskimi narodi in da se povezujejo tudi z drugimi celinami, enciklopedija v posebnih geslih predstavlja Jugoslavijo in njene republike. V poglavjih o medsebojnih odnosih pa obravnava večstoletna obdobja do najnovejše

stvarnosti in tako predstavlja sožitje z bližnjimi in daljnimi sosedi.

Kdor bo v Enciklopediji Slovenije iskal splošne leksikalne podatke, bo morda razočaran, toda načelo nacionalne enciklopedije je seveda v tem, da prikazuje specifično svojega naroda, njegove dosežke in njegove deleže v svetovni zakladnici znanosti, umetnosti in kulture. Splošni podatki o posameznih znanostih, strokah, pojavih itd. so torej navedeni samo toliko, kolikor je nujno potrebno za razumevanje geselske obravnave.

Projekt slovenske znanosti

Franc Šetinc, tedanji predsednik socialistične zveze, je leta 1985 ob izidu poskusnega snopiča zapisal, da je »enciklopedija Slovenije najambicioznejši projekt slovenske, razmerna mlade znanosti.«

Pri tem pa ne gre le za to, da je temeljno načelo pri ustvarjanju Enciklopedije Slovenije znanstvena objektivnost, temveč tudi za dejstvo, da mnoga področja našega preteklega in polpreteklega življenja še niso obdelana in raziskana, naša znanost o marsičem doslej še ni dala ali dorekla sintetičnih sodb. Enciklopedijo je bilo treba torej nasloniti na v znanosti že dosežena spoznanja in ugo-

Pesem o ajdi.

*Makor bela grud
goroka v krvi,
mlade radosti
v veliki ajdi diši.*

*Ne vsa polna medu
navnela je,
pala h nogam ho v mni
je čebela je!*

*Grud postrana jo
napajala je,
v božjo pomočjo
vase skila je.*

*Tdaj stoji diši,
na daljave blešči,
ho gošče mi upira
v svet rdeče oči.*

Geslo Impresionizem: Josip Murn-Aleksandrov, Pesem o ajdi, rokopis, NUK v Ljubljani

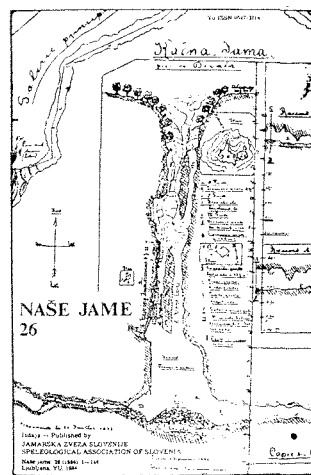
ovitve, ob tem pa spodbujati nove raziskave in obdelave. V dosedanjih štirih zvezkih so tako prvič objavljena mnoga nova dejstva in spoznanja, kar daje publikaciji kljub poljudnostrokovni zasnovi tudi značaj znanstvenega dela.

Da je ES res prava podoba žive slovenske znanosti, govori že dejstvo, da jo ustvarja zares impozantna skupina strokovnjakov (poleg več kot 20-članskega glavnega uredniškega odbora je to okrog 70 urednikov strok, okoli 100 sodelavcev strokovnih odborov, čez 500 piscev v vsakem zvezku). Na prvi pogled manj opazno, zato toliko bolj pomembno pa je to, da se kakovost ES iz zvezka v zvezek izboljšuje, da se vse bolj približuje zamišljenemu konceptu tudi v obdelavi gesel in da se sproti ažurira tudi pred desetletjem sestavljeni geslovnik.

Enciklopedija raste in zori

»To so rezultati načrtnih prizadevanj po dopolnjevanju, čiščenju in brušenju enciklopedičnega dela, vidni v številnih drobni, pa tudi večjih stvarih«, pravi glavni urednik ES Marjan Javornik in omenja nekatere: »Na primer večje upoštevanje krajevne zgodovine (čeprav še ne dovolj), bolj uravnoteženo razmerje med splošnim in slovenskim delom gesel, opuščanje izazito splošnih gesel, razen če so ta tudi sestavni del slovenskega vsakdana, racionaliziranje področja NOB po obsegu, predvsem pa po prevelikih podrobnostih, vključevanje večjega števila gesel protiosvobodilne strani, občutno združevanje ekstenzivnih gesel v bolj zaokrožena in sintetična in podobno.«

Ta proces zorenja in dopolnjevanja poteka že od izida prvega zvezka in je dovolj hitro opazen tudi pri odmerjanju prostora za obdobje NOB, ki je bilo najprej predimenzionirano in preveč enostransko obdelano. Ob tem je treba poudariti, da to nikakor ni posledica dnevopolitičnih dogajanj, temveč rezultat omenjenega procesa. Z večjo časovno oddaljenostjo se ocena dogodkov prej ali slej objektivizira in prav objektivnost je temelj, na katerem mora graditi vsaka enciklopedična publikacija. »V Enciklopediji Slovenije načeloma ni prostora za publicistično problematiziranje vsebin iz dnevnega življenja. Zanj je informacija prva, kriterij pa je objektivna znanstvena ugotovitev, znanstveno spoznanje,« pravi urednik Javornik. »Moram pa tudi reči, da v doseda-

Geslo Kačna jama: Načrt Kačne jame, detajl iz knjige J. M. Mariniča La Kačna jama, Pariz 1896

njem delu in na splošno v konceptu enciklopedija dejstev zavestno ne prikriva, ne prikraja, ne olepšuje. Pač pa zavestno ne piše o domnevah in neraziskanih stvareh.«

Pomemben delež ilustracij

Navedena temeljna izhodišča, konceptualna načela in tekoče izpopolnjevanje vsebine enciklopedije veljajo tako za besedilo kot tudi za slikovni del. Kako pomemben delež je namenjen slikovnemu gradivu, pove podatek, da le-ta zavzema 25 odstotkov celotnega prostora ali podrobneje, če vzamemo za primer samo tretji zvezek, 939 ilustracij, od tega 453 barvnih in 486 črno-belih. Še podrobnejša statistika pove, da je bilo med tem gradivom npr. 74 portretov, 222 slik s področja likovne umetnosti, 59 načrtov in risb, 51 tematskih kart in zemljevidov, 66 grafikonov. Prav ta statistika pa tudi dokazuje, da je namen slikovnega gradiva v prvi vrsti vsebinski, saj v mnogih primerih šele dokument ali fotografija dasta pravo razsežnost pojavu ali osebnosti, zlasti npr. v likovni umetnosti in pri naravnih pojavih ali danostih.

Tudi za izdelavo in izbor slikovnega gradiva je ES zbrala okrog sebe najvidnejše sodelavce, tako okoli 150 posameznikov kot čez sto ustanov. Deset tisoč ilustracij, kolikor se jih bo nabralo v dvanajstih zvezkih ES, bo tako bogato zaokrožilo podobo Slovenije in slovenstva skozi čas. Z nekaj zanimivimi primeri (žal ne barvnimi) zaokrožujemo tudi prispevek o Enciklopediji Slovenije v TV-15.

Igor Longyka

Nemška kultura za kratek čas pri nas

Razstave, koncerti, pesniški večeri

Lahko smo si ogledali tudi Brziške spomenike

V dnevih pred prazniki je v Sloveniji gostovala nemška kultura. Teden, organiziran v okviru dogovora o kulturnem in znanstvenem sodelovanju med vlado ZRN in Jugoslavijo (že davnega leta 1969), je potekel pod pokroviteljstvom predsednika Republike Slovenije Milana Kučana in nemškega ministra za zunanje zadeve Hansa Dietricha Genscherja.

Res je sicer, da so tedni kulture in kulturne izmenjave z našimi najbližjimi sosedami že stara navada in da že kar utečeno delujejo tudi pota recipročnega predstavljanja slovenske kulture drugod. Toda hkrati je treba pripomniti, da so bili zadnji dnevi nemške kultu-

re v Sloveniji enkrat zares daleč stran od golih formalnosti in so predstavili imenitno glasbo, čudovite razstave in vse ostalo – od pesniških večerov do gledališča in kulturnozgodovinske zapuščine (na obisku).

Gledališču se je celo posrečilo, da je s predstavo Georga Taborija, Mein Kampf (predstavilo pa ga je gledališče Maksima Gorka iz Berlina) prineslo gledališkemu občinstvu možnost neposredne primerjave, saj so Taborijevo igrigrali prav pred kratkim tudi na naših odrih. Filmska publika pa se je lahko srečala z odličnim izborom sodobnega nemškega filma, katerih režiserji, kot so na primer Margarethe von

Trotta, Jörg Graser ali Hark Bohm, so bili s svojimi filmi pravi obliž zoper neustavljivo in edino sceno obvladajočo ameriško produkcijo.

Seveda pa je bilo za vse tiste, ki jim je bilo dano, doživetje svoje vrste ogled devetih listov Brziških spomenikov na domačih tleh. Vemo namreč, da ta zaklad, prva staroslovenska besedila (169 listov pergamenta rokopa veliko 25,2×19,8 cm, v pisavi karolinške minuskule, nastisnjenih ob koncu 10. stoletja, zapisanih v sicer latinski rokopijsni knjigi brziškega škofa Abrahama, katerih molitev in spoved sta prevoda iz drugih jezikov, medtem ko je pridiga izvir-

no besedilo, ki so ga spisali učeni možje iz kroga apostolov Cirila in Metoda) hranijo v Bavarski državni knjižnici v Münchnu. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, ki je gostila bavarsko razstavo, je pripravila tudi svoj delež: pregled literature o Brziških spomenikih, s čimer je bil pogled na obravnavano temo zaokrožen.

Zvezni urad za okolje iz Berlina je posredoval razstavo (in spremljajoči seminar) o ekološki politiki za zaščito okolja v ZRN, (ki so jo usmerili v Cankarjev dom). Prav v naši osrednji kulturni hiši je bila tudi razstava tiska (kopije) slavne Gutenbergove biblije, simbola tehničnega napredka, ki se je od Gutenbergovih dni kot plaz vsul po Evropi.

Lažte hačlagolo	connic. lufsch Zueh
Zloderu. lužemigo	deuuh. lužch b moki.
delom. lužemigo	Da miravite napomoki
lepecam. Tose uue	briti. kibogu moih gre
ruu ubog uze mo	chou. Dabim cisto iz
goki. lu igea Zim	pouued Ztuoril. lod
lu Zaueti dub.daa	pužtic orboga priel.
tri imena. edin bog	Bogu uše mogokemu.
gozpod Zaueti.	izpouuede uše more
uše Zuori nebo. h	greche. lšce maric.
emlo. Tose izco ic	užch nepraudnih del.
ga miloftri. lšce	mepraudnega pomisloa
mariae. lšce mic	lšce ishem uuede Ztu
habela. lšce pe	ril. ili neuuede nudmi
tra. lufsch bofih Zil.	ili lubmi Zpe ili bde.
lufsch bofih mose	Ušprouh rotah. Vršinh
nic. lufsch b Za	refih. vtrahinab. Ušmefstov.

Teden nemške kulture ni. Lepo pa bi bilo, če bi se v Sloveniji je bila odlična v prihodnje malo bolj »razprireditve, kakršnih smo ob lezle« tudi v druge slovenske kraje.

B. Ž. J.

Štirideset let glasbene šole

V stavbi stare delavske univerze v Ilirski Bistrici poleg ostalih organizacij zelo uspešno deluje tudi glasbena šola Ilirska Bistrica. Prostore za svoje dejavnosti je le-ta zamenjala pred desetimi leti, ne pa tudi svojih ambicij pri šolanju in vzgajanju mladih glasbenikov.

S prizadevnim delom in organizacijo dela se je v preteklih štiridesetih letih izšolalo več kot 1700 nadarjenih glasbenikov. Takšen uspeh, glasbeno nadarjenost in predanost glasbeni šoli so Bistričani pokazali na koncertu, katerega je v času 40-letnice obstoja organizirala ZKO Il. Bistrica. Koncert, na katerem sta sodelovala Dekliški komorni zbor pod vodstvom Marije Slosar-Lenarčič in obalni oktet »Izola« pod vodstvom Marka Slosarja, je imel poseben čar, zanimanje med Bistričani pa nenavadno veliko. Velika dvorana glasbene šole ni mogla sprejeti vseh ljubiteljev glasbe, zato se je moral velik del ljudi zadovoljiti s poslušanjem glasbe na hodniku. Za uspešno izveden program so bili izvajalci nagrajeni z dolgim ploskanjem, najmlajši člani šole pa so jih obdarili s cvetjem.

Petar Nikolić

Delo invalidov v Starem trgu

Aktiv invalidov v Starem trgu pri Slovenj Gradcu šteje 130 članov. Od lanskega leta do sedaj je umrlo pet članov. Aktiv je bil lani kar precej delaven.

V marcu smo pomagali pri proslavi dneva žena, aprila pa smo čistili potok Suhodolnico in urejali okolico pred kulturnim domom. Spravili smo tudi mlaje, jih razrezali in prodali Gozdnemu gospodarstvu. Štirim članom smo priskrbeli zdravljenje v Čatežu v počitniških hišicah. Organizirali smo enodnevni izlet, ki se ga je udeležilo kar lepo število članov. Junija smo imeli skupščino in razvili prapor v športni hali. Udeležili smo se srečanja težkih invalidov na Uršlji gori, ki je vsako leto v juliju, srečanja invalidov aktiva Stari trg ter piknika na vrtu pri Kotniku. V novembru smo se udeležili tekmovanja v streljanju z zračno puško v okviru krajevnega praznika in dosegli 3. mesto.

Adolf Ankon

Koroška je pela

V Ravnah na Koroškem so v tamkajšnji športni dvorani pripravili sklepno prireditev z naslovom Od Pliberka do Traberka. Šlo je za vsakoletno tradicionalno pevsko manifestacijo Koroška poje. Nastopilo je 400 pevcev petnajstih pevskih zborov, petih iz zamejstva, desetih s Koroške. Na slavnosti so podelili dvoje zlatih Gallusovih listin, ki so ju prejeli pevci zbora Šentanevski pavri in mešani pevski zbor Podjuna iz Pliberka.

Letošnja prireditev se je začela 8. marca z nastopom v Dravogradu, nadaljevali pa so jo s posameznimi pevskimi koncerti v zamejski Koroški v Vogrčah in Globasnici, v Črni, Mežici in na Prevaljah.

S to obliko, s pomočjo

katere po eni strani poglobljajo medsebojne prijateljske stike, po drugi pa prispevajo k razvijanju pevske kulture na tej in na oni strani Karavank, so začeli pred petindvajsetimi leti. Na samem začetku so nastopili štirje pevski zbori s šestdesetimi pevci. Največji uspeh so pri tem dosegli v letih od 1980. do 1983. Takrat je sodelovalo kar 42 zborov z okoli 1200 pevci.

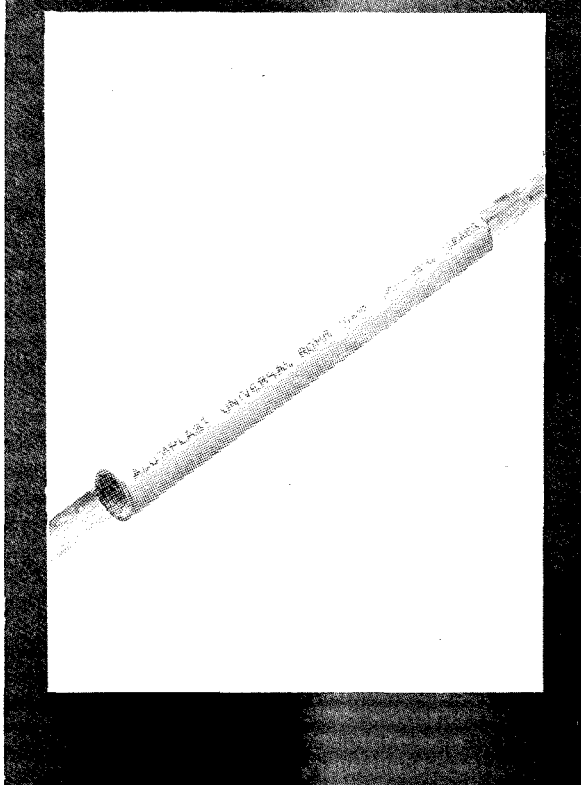
D. M.

TERME ČATEŽ, BREŽICE

Novo za vodovodno instalacijo alumplast cev — vrhunška kakovost

- Glede uporabe je cev univerzalna in združuje prednosti bakrene in plastične cevi
- Glede zvočne in toplotne izolacije ter prevajanja toplote ima cev Alumplast enako dobre lastnosti kot prava plastična cev
- Neobčutljiva je na ultravijolične žarke
- Difuzijo kisika preprečuje lasersko varjena aluminijasta cev
- Izključeno je nastajanje apnenca
- Enostavna montaža po sistemu »naredi si sam«
- Najvišja dovoljena temperatura je 95°C
- Najvišji dovoljen tlak je 10 barov

TITAN
karnik

Kolinska

**prehrambna
industrija, p. o.,
Šmartinska c. 30, 61112
Ljubljana, p. p. 16**

**Telefon: 061/321-241, 061/
318-566 – Telegram:
Kolinska Ljubljana – Telex:
31 191 YU KOLEX – Telefax:
061/327-657 Kolinska
Ljubljana YU**

**OPEKARNA
KOŠAKI
MARIBOR**

Šentiljska c. 116 (Tel.: h.
c. 21-081) Dikrektor 25-730
(Komerčila 24-907)
Tekoči račun pri SDK
Maribor 51800-601-10238

**tovarna zaves, p. o.
61000 Ljubljana, Šmartinska 52**

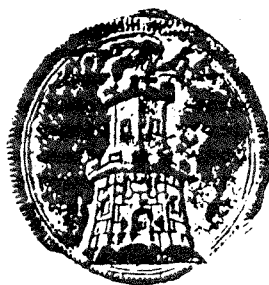
telefon: n. c. (061) 313-188, 313-189, direktor: 315-450

nabava: 320-144, finančni sektor: 320-992, marketing: 316-251

telegram: velana ljubljana, telex 31359 yu velana

žiro račun: 50103-601-11417 pri SDK Ljubljana

telefax 324-243

**Komunalno
podjetje
»Ljubljana« p. o.**

Ljubljana, Povšetova 6

oe Rast
oe Komunalne
gradnje
oe Inženiring
oe Strokovne službe
oe Družbeni standard

gp

gradišče

cerknica

61380 Cerknica
telefon: n. c. (061) 791-004, 791-074,
791-436
trgovina cerknica 791-166
trgovina prezid 051-822-102
obratl podskrajnik n. c. 791-801,
791-803
proizvodnja granola 791-807
peskokop zelše 791-249

industrija kovinskih in plastičnih izdelkov

KOVINOPLASTIKA LOŽ

r. o.

Cesta 19. oktobra 57 ● pošta 61386 Stari trg pri Ložu ● železniška postaja Rakek ● telefon (061) 707-422
● telegram: kovinoplastika Lož ● telex: 31588 lozyu ● telefax: 061/708-466

Predstavništva:

Ljubljana, Črnuče, Žorgova 80, tel. 061/374-235

- Zagreb, Prilaz JNA 23, tel. 041/428-338, telex 22649 loz zgb yu
- Beograd, Zrmanjska 2 a, tel. 011/556-782
- Sarajevo, M. Đuraškovića 32/D, tel. 071/640-444, 610-328, telex 41592
- Skopje, Želevo 1 ulaz 3/II, stan. 7, tel. 091/258-652
- Split, Avnoja 7, tel. 058/514-024

tehnica
ŽELEZNIKI
Podjetje precizne mehanike in elektronike

Na plavžu 79, 64228 Železniki

Telefon: (064) 66-021

Telex: 34654

Telefax: (064)66-613

Telegram: Tehnica Železniki

Železniška postaja: Škofja Loka

Žiro račun: 51510-601-11027

Iskra
Iskra Avtoelektrika Nova Gorica
d.d. Sempeter pri Gorici

65290 Sempeter pri Gorici
Vrtojbenska 62
Slovenia, Yugoslavia
Phone: *38 (65) 31-211
Telex: 38225 yu isang
Fax: *38 65 32-371

Certificate No. FM 11182

KAKOVOST + ZANESLJIVOST

Največji jugoslovanski proizvajalec avtoelektrične opreme nudi po konkurenčnih cenah:

- alternatorje
- zaganjalnike
- motorje za hidravlične pogone
- vžigalne tuljave vseh tipov
- regulatorje napetosti
- elektronske izdelke za avtomobile

Vse informacije + katalog s cenikom:

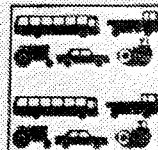
Iskra

Iskra Avtoelektrika Nova Gorica
Sempeter pri Gorici

tel. (065) 31-211, fax 065/32-371

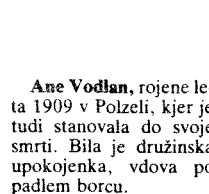
AUDI, MERCEDES, BMW, VW, OPEL, FORD,
FIAT, LANCIA, ALFA ROMEO, CITROËN, RE-
NAULT, PEUGEOT, YUGO, IVECO, TAM, FAP FAMOS, OM, MAN,
RABA, TATRA, IMR, IMT, TORPEDO, SAME itd.

Krajani Polzele in ostalih okoliških vasi smo se konec novembra lani poslovili od naših članov:

Viktorja Ježovna, rojenega leta 1926, stranojočega v Podvinu pri Polzeli. Med okupacijo je aktivno sodeloval v NOB. Bil je borec Šlandrove brigade, Druge čete Drugega bataljona. Odlikovan je bil z medaljo zaslug za narod in z medaljo za hrabrost.

Ane Vodlan, rojene leta 1909 v Polzeli, kjer je tudi stanovala do svoje smrti. Bila je družinska upokojenka, vdova po padlem borcu.

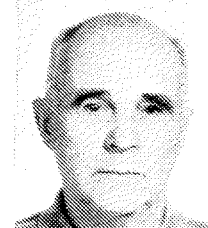
Združenje borcev NOV – krajevni odbor Preška sporoča, da so lani umrli njihovi člani:

Marija Narobe iz Zlebov pri Medvodah, **Janez Gabrovšek** iz Studenčic, **Avugst Bradško** iz Zlebov.

Krajevna organizacija ZB NOV Čepovan sporoča, da so v letu 1990 umrli člani:

Janez Petrovič, rojen leta 1908 v Čepovanu, aktivist NOB in interniran v italijanske zapore, po kapitulaciji Italije je bil odpeljan v Mauthausen.

Anton Vovčina, rojen leta 1925 v Čepovanu, udeleženec NOV.

Franc Suligoj, rojen leta 1909 v Čepovanu, udeleženec NOV kot borec Gradnikove brigade.

Zofija Ličar rojena Podgornik 1922. leta v Čepovanu, od leta 1943 sodelavka NOB.

Stanislav Bratuž, rojen leta 1912 v Čepovanu, udeleženec NOV kot borec Gradnikove brigade, novembra 1943 je odšel na Koroško, od koder se je vrnil po vojni. Bil je pismonoša v Čepovanu.

Feliks Mrak, rojen leta 1923 v Čepovanu. Leta 1943 je bil odpeljan v bataljon speciale v Italijo. Ob kapitulaciji Italije je bil zajet in odpeljan v Francijo. Domov se je vrnil po vojni.

Iz združenja borcev NOV Rogaška Slatina sporočajo, da je lani umrl njihov član **Mirko Drofenik**, ki je bil rojen leta 1915. Leta 1941 je bil izgnan in zaprt v ustaških zaporih.

V lanskem letu so umrli člani združenja borcev NOV Laško:

Marija Jutriša, **Jože Žagar**, **Maks Košar**, **Miro Malgaj**, **Helena Poglajen**, **Leopold Zolger**, **Stanko Kumer**, **Eleonora Drolc**, **Franc Zavšek**, **Ciril Jazbinšek**, **Stanko Oblak**.

V 1990. letu so umrli člani ZB NOV Poljčane:

Petronela Aranjoš, rojena leta 1906, aktivistka OF, **Ivan Skale**, rojen leta 1918, kurir in obveščevalec, **Franc Zorko**, rojen leta 1930, interniranec, **Ivan Pajek**, rojen leta 1927, borec Šerčerjeve brigade, **Stanislava Fuchs**, rojena leta 1923, terenska aktivistka in kurirka, **Štefan Kitek**, rojen leta 1921, kurir in obveščevalec, **Ludvik Lorber**, rojen leta 1922, borec Kozjanskega odreda, **Janez Cigler**, rojen leta 1900, kmet in terenski aktivist OF.

Franc Bittner

Konec marca smo pokopali Franca Bittnerja, medvojnega načelnika štaba 3. gorskega artilerijskega divizion Težke artilerijske brigade 4. armade in predsednika skupnosti borcev omenjene brigade in vseh artileristov-prekomorcev.

Rojen je bil leta 1913 v Postojni; njegov stari oče je bil Čeh, ki je prišel v Postojno kot uslužbenec gozdne uprave. Franc je služil vojaški rok leta 1934 v Bologni, kasneje v Catanzari, od tod pa so ga poslali v Etiopijo. Leta 1936 se je ponovno zaposlil pri gozdni upravi in bil obveščevalec Dravske divizije, ki je imela svoj sedež v Ljubljani. Ob napadu na staro Jugoslavijo je bil aretiran in 6. aprila 1941 poslan v posebno kazensko enoto v Borgio pri Catanzari, potem pa na Sardinijo. Vendar ga je postojnsko podjetje, v katerem je prej delal, rešilo. Takoj se je vključil v NOG in bil v začetku leta 1942 med organiziranimi aktivisti OF. Zaradi politične

dejavnosti je bil 1. aprila 1943 spet aretiran, zaprt v tržaških zaporih, nato pa poslan v kazensko enoto v Godrano na otok Sicilijo. Tudi tu je nadaljeval aktivno in organizirano delo za NOG, najprej v Alžiru, potem v partizanski bolnišnici Gravina. Vključen je bil v 3. motorizirani gorski divizion, ki je bil dodeljen artilerijski grupi 8. korpusa in pozneje artilerijski brigadi 4. armade. Sodeloval je v številnih bojih za našo domovino. V JLA je dosegel čin kapetana 1. razreda. Po demobilizaciji je uspešno delal v gospodarstvu. Visto let je bil sekretar občinskega odbora ZB NOV Postojna, član osrednjega odbora prekomorcev-borcev NOVJ in predsednik domicilnega odbora skupnosti borcev Težke artilerijske brigade 4. armade.

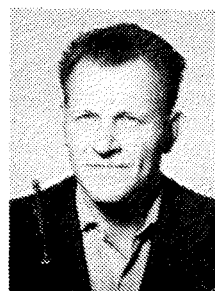
Franc Racman

Rodil se je leta 1918 na Bregu pod Lisco. Pred in med vojno je delal pri očetu, ki je imel žagarsko obrt. V začetku leta 1943 se je povezal z aktivisti NOV in zbiral hrano in sanitetni material ter prenašal zaupno pošto. Večkrat je sodeloval pri miniranju železniške proge, kadar je okupator prevažal ljudi v zapore in tako je komu uspelo pobegniti. Pomagal je tudi brcem preko Save. Umril je lani oktobra, pokopan je na brežiškem pokopališču.

Edvin Koleča

Lansko jesen je umrl Edvin Koleča, ki je bil star dvainosemdeset let. Pred vojno je delal kot strojni ključavničar pri železnici v Ljubljani. Decembra 1941 je bil aretiran in zaprt. Po vrnitvi se je zaposlil v tovarni Inteks v Kranju in sodeloval z NOB. Zaradi slabega vida ni mogel med partizane. Po vojni se je vključil v obnovo domovine in bil odlikovan z redom dela.

Karl Hribar

Leta 1919 se je rodil Karl Hribar. Izučil se je za mizarja in delal v tej stroki do upokojitve. Od 1939. pa do 1940. je služil redno vojsko. Nato je bil leta 1941 vpoklican na orožne vaje, kjer je dočkal vojno. Okupator ga je zaposlil kot mizarja za vzdrževanje brežiškega gradu. Kot mnogo slovenskih fantov je moral tudi on na rusko fronto, kjer se je predal rdeči armadi, ki je prodirala proti Nemčiji. Konec vojne je dočkal v Česki. Domov je prispel šele novembra 1945. Od njega smo se poslovili februarja na brežiškem pokopališču.

Avgust Štancer

Lani smo zgubili priljubljenega duhovnika Avgusta Štancerja, rojenega leta 1912 v Šmarju pri Jelšah. Pred vojno je služboval v Bistrici ob Sotli in v Trbovljah, kjer ga je zajela okupacija. Takoj so ga zaprli in izgnali na Hrvaško, kjer je začel sodelovati s partizani. Bil je partizanski duhovnik po raznih enotah. Leta 1944 je deloval v glavnem štabu v Beli krajini kot referent za verska vprašanja. Po vojni se je vrnil v rodno Šmarje in imel čin majorja. Imenovan je bil za župnika pri Sv. križu pri Rogaški Slatini, kjer je bil do svoje smrti. Prva povojna leta je deloval kot politični aktivist OF na mnogih mitingih. Bil je soustanovitelj duhovniškega Ciril-Metodovega društva. Prejel je več visokih državnih odlikovanj in priznanj.

Matevž Ovnič

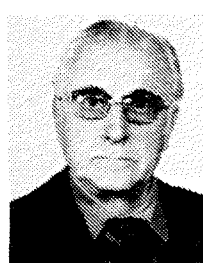
Člani krajevne organizacije ZBNOV Leše in Prevalje smo se poslovili od svojega člana in krajanca Matevža Ovniča, rojenega pred štirinosemdesetimi leti. Po vrnitvi iz nemškega ujetništva leta 1942 je vseskozi pomagal pri NOG. Pri njem so se leta 1943 oglašali partizani, katerim je nudil pomoč.

Franc Gričar

V 68. letu starosti je v Ljubljani umrl nosilec Partizanske spomenice 1941 Franc Gričar.

Do vstopa v NOB junija 1942, je bil aktivist OF. Po vstopu v NOB je bil borec 1. štajerskega bataljona, kasneje pa je bil poslan na politično delo na teren. Med drugim je bil sekretar SKOJ-a okraja Vače ter okraja Šoštanj.

Alojz Koren-Janez

V 79. letu starosti je v Ravnah na Koroškem umrl nosilec Partizanske spomenice 1941 Alojz Koren-Janez.

Med NOV je aktivno sodeloval z OF v Tolminu in bil organizator partizanske bolnišnice v Drežnici.

Franc Kožamelj-Dimče

V 73. letu starosti je v Gabrovki pri Litiji umrl nosilec Partizanske spomenice 1941 Franc Kožamelj-Dimče.

Med NOV je bil najprej aktivist OF, aprila 1942 pa je vstopil v NOB. Bil je borec 3. čete 1. bataljona Krškega odreda, kasneje pa artilerec v Gubčevi brigadi.

Dragan Sekulić

V 71. letu starosti je v Ljubljani umrl nosilec partizanske spomenice 1941 Dragan Sekulić.

V NOB je vstopil septembra 1941. Bil je komandir čete v 7. udarni diviziji do maja 1944, ko je bil težko ranjen in so ga odpeljali na zdravljenje v Italijo. Po vrnitvi v domovino je bil komandant ujetniškega taborišča Sisak in Petrinja.

Po osvoboditvi je ostal do upokojitve aktiven v JLA.

Obvestilo

O uskladitvi invalidskih prejemkov vojaških invalidov po zveznih predpisih in invalidskih prejemkov civilnih invalidov vojne po republiških predpisih (od 1. 1. 1991)

Z odredbo sekretarja Zveznega sekretariata za delo, zdravstvo, vprašanja borcev in socialno politiko se zneski osebne invalidnine vojaških invalidov, družinske invalidnine in povečane družinske invalidnine, podatke za postrežbo in tujo pomoč ter ortopedskega dodatka povečajo za 5,9 odstotka in veljajo od 1. 1. 1991.

Glede na uskladitev invalidskih prejemkov po predpisih o vojaških invalidih od 1. 1. 1991 so se zvišali tudi invalidski prejemki civilnih invalidov vojne, in sicer osebna in družinska invalidnina in dodatek za postrežbo in tujo pomoč.

A. PREJEMKI VOJAŠKIH INVALIDOV

1. Osebna invalidnina

Skupina	Mes. zneski od 1. 1. 1991
I.	din
II.	10.107,10
III.	7.324,50
IV.	5.541,60
V.	4.092,50
VI.	2.913,70
VII.	1.806,10
VIII.	1.222,00
IX.	589,20
X.	439,60
XI.	297,00

2. Družinska invalidnina

Skupina	Mes. zneski od 1. 1. 1991
I.	din
II.	10.107,10
III.	7.324,50
IV.	5.541,60
V.	4.092,50
VI.	2.913,70
VII.	1.806,10
VIII.	1.222,00
IX.	589,20
X.	439,60
XI.	297,00

3. Dodatek za postrežbo in tujo pomoč

Skupina	Mes. zneski od 1. 1. 1991
I.	din
II.	10.107,10
III.	7.324,50
IV.	5.541,60
V.	4.092,50
VI.	2.913,70
VII.	1.806,10
VIII.	1.222,00
IX.	589,20
X.	439,60
XI.	297,00

Sprejete so še naslednje odredbe, ki določajo višine posameznih prejemkov s področja zveznih predpisov in veljajo od 1. 1. 1991 in sicer:

– Stalni mesečni denarni prejemek po zakonu o temeljnih pravicah odlikovancev z redom narodnega heroja znaša od 1. 1. 1991 7.299,60
– Osnova za odmero stalnega mesečnega denarnega prejemka po zakonu o temeljnih pravicah imetnikov »PS 41« in zakona o temeljnih pravicah borcev španske narodnoosvobodilne in revolucionarne vojne 1936–1939 znaša od 1. 1. 1991 7.299,60
– Osnova za odmero dodatka za borce znaša od 1. 1. 1991 7.299,60
– Povračilo stroškov za pogreb odlikovancev z redom narodnega heroja za četrto trimesečje 1990 znaša največ 28.125,00
– Pogrebna za pogreb imetnikov »Partizanske spomenice 1941«, borcev španske narodnoosvobodilne in revolucionarne vojne 1936–1939 in odlikovancev z redom Karadjordjeve zvezde z mečema znaša za četrto trimesečje 1990 16.875,00
– Letni denarni prejemki iz naslova reda narodnega heroja in reda Karadjordjeve zvezde z mečema za leto 1991 znaša 7.031,00 din
– Letni denarni prejemek za rekreacijo imetnikov »Partizanske spomenice 1941« in borcev španske narodnoosvobodilne in revolucionarne vojne 1936–1939 za leto 1991 znaša 6.356,00 din

B. Na podlagi Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o civilnih invalidih vojne (Ur. l. RS, št. 47/90), ki se uporablja od 1. 1. 1991 veljajo nove višje odmere osebnih invalidnin civilnim invalidom vojne, invalidnin družinskih članov civilnih invalidov vojne ter dodatkov za postrežbo in tujo pomoč.

1. OSEBNA INVALIDNINA CIVILNIH INVALIDOV VOJNE (ta znaša 75% vsakokratnega mesečnega zneska osebne invalidnine po predpisih o vojaških invalidih)

SKUPINA	Mes. zneski od 1. 1. 1991
I.	din
II.	7.580,30
III.	5.493,40
IV.	4.156,20
V.	3.069,40
VI.	2.185,30
VII.	1.354,60
VIII.	916,50
IX.	441,90

2. OSEBNA INVALIDNINA ŽRTEV FAŠISTIČNEGA NASILJA (Ta znaša 100% vsakokratnega mesečnega zneska osebne invalidnine iste skupine po predpisih o vojaških invalidih)

SKUPINA

SKUPINA	Mes. zneski od 1. 1. 1991
I.	din
II.	10.107,10
III.	7.324,50
IV.	5.541,60
V.	4.092,50
VI.	2.913,70
VII.	1.806,10
VIII.	1.222,00
IX.	589,20

3. CIVILNA INVALIDNINA DRUŽINSKIH ČLANOV CIVILNIH INVALIDOV VOJNE

– za enega družinskega člana (Ta znaša 70% vsakokratnega zneska osebne invalidnine civilnega invalida vojne)

SKUPINA	Mes. zneski od 1. 1. 1991
I.	din
II.	5.306,20
III.	3.845,40
IV.	2.909,30
V.	2.148,60
VI.	1.529,70
VII.	948,20
VIII.	641,50
IX.	309,30

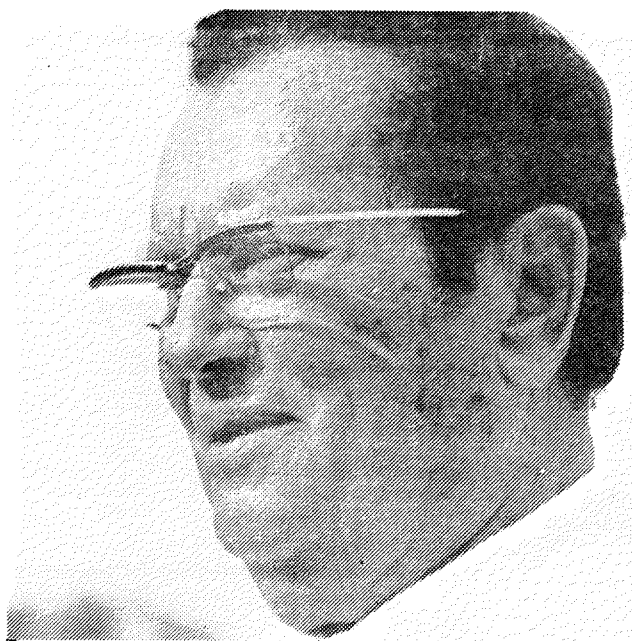
4. CIVILNA INVALIDNINA DRUŽINSKIH ČLANOV ŽFN

– za enega družinskega člana (Ta znaša 70% vsakokratnega zneska osebne invalidnine žrtve fašističnega nasilja)

SKUPINA	Mes. zneski od 1. 1. 1991
I.	din
II.	7.075,00
III.	5.127,10
IV.	3.879,10
V.	2.864,70
VI.	2.039,60
VII.	1.264,30
VIII.	855,40
IX.	412,40

5. DODATEK ZA POSTREŽBO IN TUJO POMOČ (Ta znaša 100% dodatka za postrežbo in tujo pomoč po predpisih o vojaških invalidih)

STOPNJA	Mes. zneski od 1. 1. 1991
za prvo stopnjo	din
za drugo stopnjo	10.107,10
za tretjo stopnjo	6.665,80

Josip Broz Tito

4. maj 1980 – 4. maj 1991

Skoraj smo pozabili na prvi maj

Saj ne rečem, saj so bile sem ter tja tudi letos prvomajske proslave, toda zdi se, da so delavci ob vsem tem strankarskem prerivanju okrog praznikov in datumov kar malo pozabili, da je to njihov praznik, tukaj in drugod po vsem svetu. Res da so marsikaj skazili vreme in tudi dogodki po Jugoslaviji, vendar bi človek pričakoval, da bi ravno ob prvomajskih proslavah delavci glasno povedali, kako jim je, ko se brezposelnost kot požar širi po deželi, da bi glasneje spraševali, kaj bo z imovino, ki so jo v potu svojih obrazov spravili skupaj, pa zdaj razpada do temeljev...?

Na sezansko proslavi, ki so jo pripravili socialisti, je bila udeležba ljudstva kaj pičila, na Socerbu tradicionalne proslave ni bilo. V Bresternici je bil mari-borski prvomajski piknik, kjer se je zbralo med tri in štiri tisoč ljudi, kar je nekoliko »popravilo« slovensko povprečje. Tudi besede mariborske sekretarke krajevnega sveta svobodnih sindikatov Metke Roksandič, ki je rekla, naj oblast ne pozablja, da delavstvo obstaja in naj ga jemlje enakopravno, so šle zbranim dobro v ušesa, še bolj pa so ploskali, ko je dodala, da de-

lavstvo ne more in ne sme na svojih ramenih plačevati zablod iz preteklosti. Ponočila je vsaj stopetdesetletne terjatve svetovnega delavstva: delo, plačilo za opravljeno delo in dostojno življenje. Hkrati je pozvala delavstvo, naj se združuje v akciji za svoje pravice in – naj bo solidarno.

Na Debevcu pri Mirni je Milan Kučan zbranim zatrjeval, da prvi maj še vedno ostaja naš, torej delavski praznik, kljub poskusom razvrednotenja tega, »kar je oblikovalo naše dostikrat kar naklonjeno življenje v preteklosti«. Tudi on je govoril o minimumu, ki ga delavci zase pričakujejo: živeti od svojega dela dostojno in varno in seveda – imeti možnost za delo.

Na Celjskem so bili prvomajski »punkti« na Gričku, na Boču, Šmohorju, Šmiglavi zidanici, Resevni, na gori Oljki in še kje.

V glavnem so vsa ta srečanja minevala brez političnih govorov, sindikalisti pa so sem ter tja (od obale do Prekmurja) vendarle izkoristili priložnost, da so povedali to in ono o zahtevah in pravicah delavcev.

Kdo ve zakaj sem se letos ob prvem maju spet spomnila na Voranca in njegov Prvi maj.

B. Ž. J.

50-letnico OF počastili z razstavo in srečanjem

V občini Ljubljana Bežigrad so na predvečer 50-letnice OF ta jubilej počastili z otvoritvijo razstave Leto 1941 v Evropi in pri nas. Na štirinajstih panojih, postavljenih v avli občinske hiše, pa so bili tudi dokumenti fašističnega divjanja štirih let pred tem, za nas usodnim letom ter dokumenti upora in poraza fašizma štirih let za njim. Otvoritev razstave, ki jo je postavil Mestni muzej Ljubljane, finančno pa omogočil IS skupščine občine, so se udeležili tudi predstavniki strank – poslanci občinske skupščine.

Po otvoritvi razstave je bilo v skupščinski dvorani srečanje medvojnih aktivistov OF iz območja sedanje občine, skupaj s predstavniki krajevnih organizacij ZB NOV. Srečanje, ki ga je organiziral občinski odbor ZB NOV, je bilo obogateno z nastopom MPZ Posavje iz Ježice in orkestra Mandolina iz Bežigrada. Slavnostna govornica je bila Angelca Murko-Pleš, podpredsednica mestne konference SDP Ljubljana. Po njenem, zelo dobro sprejetem govoru je predstavnik aktivistov poročal o sedanjem večletnem delu in rezultatih »rajonskih« odborov aktivistov OF. S pomočjo nekdanje SZDL so namreč izdali tudi tri knjige in nekaj brošur o NOG v občini.

Polna dvorana udeležencev srečanja, blizu dvesto je bilo vseh, je sprejela tudi protestno pismo predsedniku skupščine mesta Ljubljane, Jožetu Stigarju, zaradi naročenega nezakonitega podiranja drogov ob poti spominov in tovarištv.

Ostre proteste pa so na ljubljanske mestne oblasti naslovili tudi borci iz občin Ljubljana Šiška in Ljubljana Moste-Polje. Protestom ob tem vandalskem dejanju so se pridružili tudi udeleženci zborovanja na Trgu revolucije v Ljubljani iz občine Nova Gorica.

Stane Koman

S hitrim ali navadnim vlakom?

Kako v osamosvojevo Slovenijo, s hitrim ali navadnim vlakom? Če bi sodili po času, ki ga prihrani slovenski potnik, če se odloči za vožnjo s pospešenim vlakom, vprašanje ni ne vem kako usodno. Na cilju je malo prej, vozi se nekoliko udobneje, plača kanček več. Čas je pač denar, ocena, koliko je vreden, povsem pragmatična.

Tako velja za vožnjo po naši železni cesti. Učinke normalnega ali pospešenega slovenskega osamosvajanja pa bi težko merili tako pogrošno. Zagovorniki pospešenega odhoda iz Jugoslavije seveda niso brez argumentov. Če bi radi magično mejo, nekoč 23. junij, sedaj 26. junij, prestopili morda že maja, jim naj-novejša dogajanja na Hrvaškem kvečjemu potrjujejo dokaze, ki so še pred časom, ko so v skupščini zahtevali takojšnje slovo, naleteli na logično zavračanje. Toda med tem se niso začele dogajati le strahote, ki so tako zelo blizu slovenskim mejam, dilema takoj ali 26. junija je povzročila svojevrstno vladno krizo. Je zgolj posledica kritik, češ da vlada v pripravi na osamosvajanje ni dovolj hitra, uspešna in predvsem učinkovita? Razkriva morda mnogo več?

Vlada vztraja pri dokazovanju, da dela marljivo kot mravljičica in programirano

natančno kot švicarska železnica. Vse bo nared pravčasno, celo vsa temelja zakonodaja, ki bo postavila na noge pravo slovensko državo, je že tik pred tem, da preneha biti skrbno čuvana vladna skrivnost. Če je pripravljen vse tovrstne trditve slovenske vlade odločno zagovarjati celo dr. Jože Mencinger, ki je že odstopil, in se ne namerava premisliti, da je tisto, kar je bilo do včeraj rdeče, sedaj naenkrat zeleno, je nekaj na tem. Očitno sodijo v drugi del resnice njegove izjave, da si Slovenci nasploh slikamo osamosvojitve hudo napačno. Seveda jo zagovarja, nič manj kot drugi ni zagret za osamosvojitve, toda med in mleko se zgolj zaradi razdružitve iz Jugoslavije ne bosta pocedila. Ne vemo, ali in kaj bi k temu dodal zaradi strokovnosti njen finančni minister dr. Marko Kranjec, ki z nekaterimi vladnimi odločitvami očitno ni pretirano zadovoljen, četudi zaenkrat govori, da bo tudi on odstopil, jenjujejo.

Slutiti je mogoče, da je zaenkrat v vladnih krogih zmagal (?) logični pragmatizem. Sveženj osamosvojitvene zakonodaje menda ni dokončno izbrisan možnosti, da bi se lahko o čem v Jugoslaviji vendarle dogovorili. Tudi če je tak up prazen, igra ostaja, igralci v njej pa računajo najverjetneje vsak na svoj mono-

log, v katerem ne bodo izrekli vsega, da si ne bi zaprl tistih vrat, ki nanje računajo. Pametno. Človek bi si želel le še, da bi bilo tudi uspešno. Zakaj bi se namreč čemurkoli vnaprej odrekali – denimo jamstvu za dinarske in devizne vloge, ali pa deviznim računom občanov – če je vsakemu laiku jasno, da se ne more potegovati za tisto, čemur se je sam odrekel.

Prav ima Mencinger, ko trdi, da merijo ljudje osamosvojitve z drugačnimi očmi. Z višjo plačo, boljšim standardom in odvisno od tega, ali lahko za oboje rečejo, da je bolje, z večjo naklonjenostjo svoji oblasti. Težje bi bilo izmeriti, koliko ljudi se je pripravljeno za osamosvojitvene cilje odreči lagodnosti in delu standarda. Še težje je odgovoriti na vprašanje, koliko let bi si bili ljudje pripravljeni zagotoviti pasove. Ljudje pre-sojamo vse to pragmatično: sedaj sem v najlepših letih rečejo, čez deset, petnajst let stiskanja bom star. Toda, če jih bom lahko preživel v miru...

Odločitev ali s hitrim ali navadnim vlakom je torej hudičjevo pragmatična. Če bomo čas merili z denarjem, bomo plačali več, pragmatičnih odgovorov, kaj je bolje, pa žal z denarjem ni mogoče izmeriti.

Jelka Zupanič

Srečanje nekdanjih internirancev v Banjolah Spomin na leto 1941

Interniranci koncentracijskega taborišča Buchenwald-Dora, ki se vsako leto na dan osvoboditve taborišča – 11. aprila srečajo v raznih krajih naših republik, so se letos zbrali v poštinskem domu ZB v Banjolah. Prišlo je okrog 70 preživelih internirancev iz Slovenije in raznih delov Hrvaške. Spličani in ostali Dalmatinci, ki so sicer najštevilnejši gosti teh srečanj, niso mogli priti zaradi blokiranosti cest na Kninskem (žalostno in grozljivo!). Iz drugih delov Jugoslavije pa so posamezniki poslali tople tovariške pozdrave.

Letošnje srečanje so posvetili 50-letnici ustanovitve OF, saj so prav zaradi sodelovanja z osvobodilno fronto bili zaprti, mučeni in poslani v koncentracijsko taborišče. To pot niso govorili o svojem trpljenju v zaporih in taborišču, ampak so posvetili vse svoje misli spomenu na 1941. leto.

Prof. Stojan Trošt (interniranec Dore) je orisal pot boja za svobodo od prvih dni okupacije do današnjega prizadevanja borcev protihitlerjevske koalicije za boljši jutri. Obsodil je tudi vse napade na NOB in povedal, da je v fašističnih taboriščih Italije, Nemčije in Madžarske trpelo 56.775 Slovencev. Tretjina izmed njih je umrla mučniške smrti. Ogromno število teh žrtev imajo na vesti sodelavci okupatorja, ki danes nočejo nič slišati o svojem izdajstvu, temveč si prizadevajo postati enakovredni oziroma enakopravni z nami, resničnimi borci za svobodo, svoje zaprisege Hit-

lerju in nacifašizmu pa so pozabili. Obsodil je tudi poskus prevrednotenja NOB v državljansko vojno. Na koncu se ni mogel izogniti današnjim dogajanjem v domovini in z obžalovanjem obsodil vse tiste, ki na barbarski način rešujejo krizo v Jugoslaviji.

Zbor so pozdravili predstavniki ZB NOV iz Pulja in predstavnica komisije za bivše politične zapornike, internirance in izgnance pri RO ZZB NOV Slovenije. Udeleženci srečanja so obiskali tudi Brione in si ogledali še mesto Pulj.

Srečanja »buhenalčanov« in »dorašev« so vedno zelo prisrčna in prijetna.

Ivanka Milovanović

Namesto voščila

Nisem imela namena oglasiti se, toda leta tečejo, spomini pa ostanejo.

Tudi ob letošnjem slovenskem kulturnem prazniku je bilo veliko napisanega, še več izgovorjenega. Nekateri so dvomili, da večina Slovencev ne bere Prešerna, da komaj dobro razume njegovo Zdravljico. Drži pa nasprotno, saj je prav slovenski narod že velikokrat dokazal, da živi s svojim pesnikom, ga razume in tudi spoštuje. V ponazoritev pa naj vam povem še nekaj povsem osebnega.

Imam vnuka Marka, ki je bil rojen na dan slovenskega kulturnega praznika leta 1980. Na to je zelo ponosen, ko pa je bil star devet let, pa mi je pripravil presenečenje, ki ga nikoli ne bom pozabila.

Nenadoma je stopil predme in mi dejal: »Babi, ali hočeš, da ti povem Prešernovo Zdravljico?« »Katero kitico pa znaš?« sem ga vprašala. »Vse kitice, prav vse,« je rekel. »pesem mi je bila tako všeč, da sem jo večkrat prebral, da bi jo bolje razumel...« Potem pa mi jih je izrecital, lepo, občuteno. Bila sem ganjena in tudi ponosna nanj.

Morda bodo predzadnja kitico Zdravljice nekoč brali in prav razumeli vsi, ki neprestano iščejo in netijo nemire, izvajajo nasilje nad ljudmi.

Morda - saj je 9. maj...

P. R., Ljubljana

Taboriščni odbor

Ravensbrück-Auschwitz

vabi vse internirance, da se udeležijo srečanja od 21. do 23. maja v Ankaranu.

Srečanje bo posvečeno 50-letnici ustanovitve OF. Odhod iz Ljubljane z vlakom 21. 5. ob 9.00 (zveza z vlaki iz drugih krajev). Prihod v Koper ob 11.55 in prevoz z avtobusi do hotela Adria.

Vrnitev z vlakom 23. 5. ob 14.20 iz Kopra s prihodom v Ljubljano 16.40.

Cena penziona po osebi je 351 din na dan.

Prijave pošljite na RO ZZB NOV Slovenija, Ljubljana, Vrtača 11 skupinsko ali posamezno – najkasneje do sobote, 11. maja 1991. Na srečanje vabimo tudi internirance drugih taborišč.

Komisija za bivše politične zapornike, internirance in izgnance

Novomeški Okrožni odbor OF, ki je deloval na območju občine Novo mesto in Trebnje ter delu območja občin Litije, Sevnice, Krškega in Brežic, ki so jih okupirali Italijani

VABI vse aktiviste OF in borce NOV na zbor, ki bo **v soboto, 18. maja 1991, ob 11. uri** v Domu JLA v Novem mestu.

Na zboru bomo govorili o praznovanju 50. obletnice OF, delu sekretariata v mandatnem obdobju, sprejeli smernice za bodoče delo in izvolili nove organe. Vljudno vabljeni!

OKROŽNI ODBOR OF in **OBČINSKO ZDRUŽENJE ZB NOV NOVO MESTO**

Reševalcem križanke:

V uredništvu je prispelo 273 rešitev. Žreb je določil, da bodo knjižne nagrade prejeli trije reševalci:

Heda Silovšek, Ljubljanska 5/a, 63320 Velenje, Helena Škerjanec, Vojkova 3, 66215 Divača in Miloš Kocjančič, Stritarjeva 14, 66250 Ilirska Bistrica.

Nagrajencem čestitamo. Knjižne nagrade bodo prejeli po pošti.

Rešitev križanke: kaliber, ilegalec, panorama, Amor, pop, Rob, pena, aport, sipa, SK, Ivo, peron, komercialist, umetnina, Ati, Tata, ovinek, Montanara, tovor, LV, Oreada, stepa, koka, Kalkuta, Tivat, urar, aristokrat, torta, Ika, teza, Rostov, JV, sekanta, skale, Imatra, iris, ris, okdaja, paradiž, Mn, sani, nadavallo, lapa, enost, farani, Babi, lestev, kalij, Ahaja, televizija, Stiks, roka, Ita, kanat.

TV-15

Časopis borcev NOB

Ustanovitelj in izdajatelj: RO ZZB NOV Slovenije

Naslov uredništva in uprave: Ljubljana, Dvorčakova 12, tel. 327-780

Delavci v uredništvu: **Roman Zupan** (glavni in odgovorni urednik), **Ziva Drole**, **Bojana Zokali-Jesih**, **Bojan Kuntarič**, **Milenko Strašek** (novinarji – uredniki rubrik), **Miranda Pleničar** (lektor-redaktor), **Janez Herle** (tehnični urednik) in **Mara Okorn** (tajnica uredništva).

Predsednica časopisnega sveta: **Ela Ulrih-Atena**

Žiro račun: 50100-678-45473 RO ZZB NOV Slovenije (za TV-15).

Tiskarna: DP »Delo« – Tisk časopisov in revij, p. o.

TV-15 je oproščen tem. prom. davka po mnenju Sekretariata za inf. SRS.